

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Conradi Samvelis Schvzrfleischii Opera historica politica

Schurzfleisch, Konrad Samuel

Berolini, 1599 [i.e. 1699]

XLVI. Vita Alberti II. Duc. Sax. Albertus III. Animosus, Dux Saxoniae,
Landgravius Thuringiae, Marchio Misniae

urn:nbn:de:bsz:31-102564

anno 1586. emendatus consilio monitoque Meibomii Helmaestadii est recusa, suppre-
ditis ab eodem versibus, quibus epitaphium continetur, ann. 1195. Chron. Riddagsbusa-
num p. 16. Annum, cum e vita decederet, egit sextum atque sexagesimum, auctoritate
Stederburgensis, quae apud me permagnum momentum habet.

XLVI. VITA ALBERTI III. DUC. SAX.

ALBERTUS III. ANIMOSUS, DUX
SAXONIAE, LANDGRAVIUS THURINGIAE,
MARCHIO MISNIAE, etc.

Divinitus excitari viros magnos, qui heroes sunt, nemini est du-
bium: Excitari autem tum praecipue, cum imperia et regna fa-
tiscunt, atque ruinam meditantur, ut laboranti Ecclesiae et Rei-
publicae, sua virtute, qua instinctu quodam divino, et peculiari
spiritu armantur, opem ferant, adversus turbatores contumaces
pietatis, et morum atque legum honestarum giganteos contemptores: quo,
his repressis, pax et disciplina in genere humano conservetur, et suus religioni
constet honos atque dignitas. Et si autem, ne tales quidem heroes, qui se-
midei sunt Poetis, et supra conditionem caeterorum mortalium videntur po-
siti, a vitiis sunt plane immunes: tamen quia singularibus a Deo donis sunt
ornati, sicut minores stellae a sole obscurantur, ita apud eos, qui memores
sunt communis omnium sortis et conditionis, vitia non omnino enormia, ex-
cusationem merentur. Quare nec dubitandum est, eo tempore excitatum
divinitus Albertum, quem huius nominis tertium faciunt in hac familia, du-
cem Saxoniae, quo universa Germania, veluti incendio immani, longius in
dies singulos serpente, flagrabat, et hostes potentissimi, nulloque nec animi
invicti, et ad omnes rerum humanarum casus infracti, robore: nec felicitate
et rei bellicae peritia inferiores, patriae nostrae imminebant, extremum ei
allaturi exitium, nisi, Deo animos et successum largiente, hic heros suum ho-
stibus corpus, pro aris & focis pugnando, obiecisset. Cum vero turpe sit igno-
rari nostratiam; et ingrati animi, tantorum et eorum quidem, sub quorum po-
steris, Dei beneficio adhuc florentibus vivimus, meritorum memoriam abuce-
re, nec usu careat multiplici rerum ante actarum consideratio, digna visa est
materia, in qua inquisitionis nostrae diligentia versaretur. Itaque cursum
vitae huius Alberti tertii, non historica ratione commemorabimus, neque
enim nobis id sumimus, impares tanto oneri: sed breviter summa tantum
rerum fastigia et capita decerpemus: Etiam relinquentes in iis, quibus inter-
dum alibi ab aliis dissentiant, rectius sentienti, iudicium.

ALBER-

§. II. ALBERTUS III. cui ANIMOSI nomen fuit ab invicti animi robore, et rerum, quas gessit, pro dignitate Germaniae, et patriae suorumque salute, magnitudine: a laudatissimis duabus Germaniae familiis originis profectam traxit. Etenim genus paternum a Saxoniae ducit principibus, quorum et virtus militaris ante Caroli Magni aetatem, historiarum monumentis est celebrata, et in patriae libertate defendenda, cultuque Deorum, vano tamen et idololatrato, animus excelsus. Fuit VVitichindus I. pronepos Sigardi regis Saxonum, ultimi huius familiae conditoris, Caroli Magni tempore, cum Saxonibus bellum gerentis, de religione ethnica abiicienda, in annum ferme trigessimum tertium dubio incertoque Marte, variante se, ut solet, multoties fortuna, Regia autoritate et nomine. Mos enim erat gentis Saxonicae, in qua multae familiae nobilium, instar Baronum, seu Regulorum erant, ex iis eligere duodecim, quibus rerum administrationi, iurique dicendo praefectis, tempore pacis summam rerum committebant, et hi quidem non simul imperitabant aequata potestate, sed per orbem ibat ea dignitas: Quamvis sunt, qui uni ex his primario, totius Reipublicae curam commissam scribant. Quod si vel a seditiosis civibus, domesticisque dissensionibus vererentur, ne quid detrimenti Respublica caperet: vel aliunde a regibus, populisque vicinis bellum moveretur, qui tum cum imperio erat, dux is exercitus et rex appellabatur. Ita Ditericus avus VVitichindi, et Sigardus proavus regum nomen gessere, Angrivariorum Dynastiae, bello contra Francos. Hos sequutus VVitichindus, postquam aliquoties cum Carolo conflixisset, se viribus huic imparem cernens, et de religione Christiana amplectenda agi intelligens, sacro ablutus baptismi lavacro est, spondente ipso Carolo, a Bonifacio Episcopo Moguntino, Mittebachii Anno 787. VVitichindum, qui in fide persistens dux Saxoniae, Angrivariae et Vestphaliae creatus est, longo intervallo, nam interiectus est VVitichindi junioris filius, Ditgremus, et qui ademptam patri Saxoniam recepit, Ditmarus: hinc Ditericus I. Dedo, et Ditericus II. secutus est Thimo Marchio Landsbergi et Misniae, qui ab Imperatore Henrico V. 1091. Ecberti II. Marchionis Misniae ditionem accepit propter virtutem, sed non accepit insignia morte praeventus, ab huius nepote, Conradi filio Othone Fribergi et Lipsiae conditore Albertus et Ditericus propagantur, quorum ille sine prole mascula defunctus est. Ditericus filium habuit Henricum, primum Landgravium Thuringiae, de arbore illa, ex foliis partim aureis, partim argenteis nobilem. Sequitur Albertus degener filius, qui Fridericum ab admorsa gena cognominatum, Ditzmanumque exuere ditione conatus, pauperime periit, florentibus filiis, praecipue Friderico, qui, fratre Lipsiae ad Divum Thomam scelere Philippi Nassoviensis immixtis inter sacra nocturna sicariis caeso, multis tandem bellis feliciter confectis adversus Rudolphum,

Eeee

Alber-

Albertum, Adolphum Imperatores Romanos placida in pace gubernavit, filiumque ex Elisabetha, Comitissa Arnshaugiana suscepit Fridericum Gravem designatum regem Romanorum a morte Ludovici contra Carolum IV. Is Fridericum Strenuum cognomine, qui latrocinia compescuit, filium, nepotem vero habuit Fridericum primum Bellicosum auctum dignitate Electoris, nobilem ab excepta Academia Pragensi, 1409. Elector secundus in hac familia filius fuit Friderici, Fridericus nominatus Pacificus, is qui, cum fratre, VVilhelmo bellum gesit, Vicethumis belli intestini tubam instantibus. In huius filiis Ernesto et Alberto sanguinis profapia scinditur: Ernesto natu maiori, dignitas mansit Electoratus, quae propagata in filios Fridericum III. Sapientem est, et, hoc mortuo, in Iohannem: hinc in nepotem ex Iohanne, Iohannem Fridericum, quo capto ad Mulbergum ad Albim Anno 1547. 24. Aprilis collata est ea dignitas septemvirorum creandis Imperatoribus Romanis, Mauritio, Henrici filio, Alberti nepoti: quo anno 1553. 11. Iulii oppetente devolvitur ad Illustrissimum fratrem Augustum. Haec origo Alberti paterna est annorum fere 800. usque repetendo, quo Sigardus V Vitichindi proavus, regio imperio, Saxonum bella administravit. Materna profapia est Austriaca, quae Imperium Romanum feliciter gubernavit annos trecentos duodecim, praefueruntque post Rudolphum Habenspurgium, ex hac familia Albertus I. Fridericus electus rex Romanus, contra Ludovicum Bavarum, Albertus II. Fridericus III. Maximilianus I. Carolus V. Ferdinandus, Maximilianus II. Rudolphus II. Ex Margaretha autem Friderici III. Imperatoris sorore, Ernesti Ferrei, qui quartus fuit Leopoldi filius, filia, patre Friderico Placido Electore, natus est Grimae ad Muldam, Ann. 1443. die Divae Annae 27. Iulii, sive, ut est in annotationibus antiquioribus civium nostrorum, die, qui inscribitur in fastis Vincula Petri: cum anno superiore exeunte V. Calendas Januarii, avia eius Catharina, Henrici ducis Brunsvigii filia, in eodem oppido esset mortua. In prima vero aetate atque adeo ipsius pueritiae annis declaratum est, servatos hos fratres Ernestum et Albertum fato quodam propitio ad opera maiora, et regi divinitus fortunam, et cursum praestantium virorum. Nam abducti clam ex arce Altenburgia, mirabili modo sunt restituti.

§. III. Agebat Ernestus aetatis annum XIII. (siquidem natus 1441. Rochlicii 8. Calendas Aprilis, hora 9. vel Misēnæ) Albertus XI. cum a Conrado Kaufungo rapti sunt. Captaverat is occasionem et opportunitatem ulciscendi iniuriam, quod compensationem damnorum, Electoris causa factorum, et stipendia bellica sibi negari, indigne ferret. Absente igitur Principe, Svalbio coco momenta plagii patrandi et rei gerendae explorante, qui in hunc finem dies quatuordecim ante se ministrum obtulerat, die, qui Divum Chilianum ante-

antecedebat intra 11. et 12. noctu. in arcem Aldenburgicam Pliffae flumini imminuentem intromittitur, socio V Vilhelmo a Mofen, et V Vilhelmo a Schonfels, et dispositis ad facinus eqvis triginta duobus, et octo aliis complicibus: aut eqvis 35. ut alii, sociis decem conclave cubiculi intrat, in quo dormiebant principes, praeceptor, morum magister: his minatur mortem, si se prodant: illos abducit, sola indutos interula, et funibus de fenestris demissos non longe a culina. Sunt qui demissos negant, ideo quod ita tacite a coco proditore et Schweinitio exploratore cognita fuerint omnia occasione momenta, magistris scilicet morum, ita ut sit, domini ubi absunt, convivio occupatis. Narantur haec paulo aliter a nonnullis. Fuisse cum principibus nobilium aliquot et Comitum liberos, eosque ut in aulis Magnatum fieri consuevit, una educatos, et institutos, principibus ministrasse, interque hos, solos tum relictos, deprehensum a socio Comitem de Barby. Guntheri, eius qui disfidia composuit inter Magdeburgum et Luneburgum, filium, quo errore animadverso, Conradus tradidit Ernestum custodiae socii, nam ipse hunc ducebat, et in cubiculum ingressus Albertum abducit, restituto comite, eum eqvo suo imponit, arce educit, omnia tuta circumspicientibus exploratoribus. Mater principum re cognita ex tumultu, de fenestra vociferatur, ploratuque cum ipsa, tum virgines aulicæ, totam arcem replent: querulis clamoribus commoventur oppidani, sed quia nox erat iam concubia, nec sperari tale quid poterat: Plagiatorum alius alio abierat, ex composito, ne unam eandemque viam ingrederentur, neve alter deprehensus, altero quid incio pacisceretur. Aulicorum quidam Plagiarii facinus scelestum execrabantur: quidam diras iaciebant in eos, quos Elector sobolis suae custodiae praefecerat: facinorosorum audaciam alii demirari, alii discurrere trepidi metu, alii portas observare, ne elaberentur improbi. Sed evaserant. Contendebat Conradus in Boemiam cum Alberto et ministro uno, veneratque prope Elterlinium, per loca invia, sentibusque et dumis plena: iamque appetente meridie, lassus vigiliis et concussione, agitatione, itinere puer famem queritur: divertit Conradus ad Carbonarium, cui duo erant servi, in sylva habitantem, casula exigua, petit sibi pro isto precio, vel vendi cerevisiam et cibum, vel e proximo oppidulo afferri: Quaerit Carbonarius, quo tendat, unde, quem puerum ducat: ille se fugitivum reducere ait, suum famulum nequam. Verum longe aliter suspicabatur Carbonarius, vultum, indicium tectae nobilitatis, intuitus, qui plenus tum quoque vigoris erat, quanquam in extremo fere periculo et metu maximo: Quare generosa stirpe satum existimabat, dissimulanter tamen suam operam Conrado promittit, panem acerosum non negat. Puer princeps, non attendente Conrado, in aurem Carbonario insufurrat, esse se Frederici Electoris filium, clamque raptum. Audito, Principis esse filium, equi frenum

num arcte retinet, uxor securim percutit, auxilium vicinorum invocat, signo ipsis notissimo, si quid enim tumultus est, aere percusso mutuum opem invicem ferunt. Accurrunt gregatim Carbonarii, eqvo deiectum, inque dumis haerentem calcaribus capiunt: Eius minister minime tali casu territus, vel facinus magnum & memorabile audendum sibi intelligens, vel pereundum, evaginato gladio Principem impetit: at hic ictum vitat, ille aufugit. Datum fuerat signum in oppidis et agris, ut inquirerentur et investigarentur Principes: undiqve ex obviis quaeritur, vidissentne praetervectos curru aut eqvo pueros: in Carbonarios incidunt, trahentes vinctum Conradum, et, nisi vetuisset Princeps, vim mortemque intentantes. Ductus Friburgum in Curia asservatur die lunae, sequente diem Margarethae, tertio die supplicio capitis afficitur in foro, sepeliturque satis honorifice in coemiterio templi Petri. Indignatus Elector pater est et VVilhelmus patruus: quarto igitur die effusus mandato VVilhelmi, sub patibulo tale scelus sepeliendum assentis, in pago Neukirch, duobus distante miliaribus a Fribergo, in agro tumulatur.

§. IV. Wilhelmus a Mosen alio itinere profectus eo consilio, ut, si alter caperetur, alter evaderet, animo desperabundo, in tertium usque diem, in silvis erraverat, sine ullo alio cibo, praeter fraga et radices, aqvamque palustrem. Desperans igitur de fuga, et ex sono campanarum, socium captum coniectans, si, inquit, princeps, certus essem de vita et salute mea, & si Conrado ab Electore sancte promissi numerentur florini 1714. tot enim florinos sexcentae sexagenae, in observationibus civium nostrorum notatae efficiunt, salvum te incolumemque restituerem. Promittit incolumitatem princeps. Mosenus ad Fridericum Schonburgium praefectum Zvicaviae scribit, Ernestum se redditurum, si caveatur de vita. Qua impetrata in arce Hartenstein Ernestum sistit, non procul a VVolkensteino, oppido uno milliari a Mariae-bergo, quae arx tum principis erat, nunc eam tenet familia nobilis Einsideliorum: Princeps Moseno refecto, eqvum dat optimum, iubetque ditione paterna excedere, neque ullo unquam tempore reveri. Caeteri facinoris conscii poenas dedere quatuor, interque hos Schvveinitius suspensus, Conradus Schvalbius proditor in quatuor partes dissectus: Conradi frater Ditericus, qui nido relicto vultures sublato dixerat, capite est truncatus, cuius ministro Francisco gula fracta est laqueo. Vestes Principum Ebersdorffii iuxta Chemnicium (ab Imperatore Lothario Saxone conditum, unde Caesareum nuncupatur) suspensae sunt Divae semper virgini Mariae.

§. V. Carbonarius iussus petere, quidquid vellet, tantum lignorum postulavit, quantum ad se alendum, ex carbonibus vendendis, suppederet: Restitutus vero Albertus die secundo est, ex quo fuerat raptus, Ernestus autem quarto: De his cum aliorum extent narrationes uberiores, breviores hic sumus.

§. VI. Patre Friderico rebus humanis exempto, qui obierat 1464. VII. Idus Septembris, fidem daturi Friderico Imperatori & ornandi *in signibus provinciarum*, quasi iure haereditario adibant, Viennam profecti sunt fratres, Anno 1466. hinc Neustadium, acceptique quam humanissime ab avunculo, qui indole utriusque diversis quidem studiis debita, neutra tamen a laudabilibus actionibus abhorrente: siquidem natu maior quiete et toga delectabatur, alter armorum strepitu, animadversa, eos complexus blandissime est. Estque ornatus dignitate Electorali Ernestus tertius ex hac familia: Albertus ducum Saxoniae titulum consecutus. Albertus in aula avunculi haesisse aliquandiu scribitur, ferme biennium, cum interea Ernestus *Plauensem Regulum oppugnat* prodigum, et nobilitati per uxorem e familia Bunana, molestum, et in subditos iniuriosum, omniaque sana consilia, omnes querimonias spernentem: Agros vastat in exeunte hieme, paulo ante Pascha: Plauam, a qua nomen Regulus habebat, et arcem capit, imposito praesidio: Olsnium et Adorfium occupat deditio: Sui iuris facit Voitburgam, non a Druso Romano, ut fabulantur, non enim solidi quicquam Imperii Romani tenuere in his terris, sed a terra, in qua sita est, quam terram advocatorum et Praetorianam nominarunt, appellatam. *Quedlinburgum* urbs est ad Hercyniam, veterum Ducum Saxoniae sedes: extructa ab Henrico Aucupe, consumata ab Henrico III. et ab eodem Aucupe institutum Collegium virginum, summa sacerdote facta filia Mathilde, cuius Ecclesia Divo Servatio dicata est: in qua urbe se quoque sepeliri voluit, ante altare in Divi Petri. In hac igitur Hedvigis Ernesti Electoris et Alberti Saxoniae ducum sororis imperium recusabant cives, contempta auctoritate muliebri. Quare indignati Principes, ad tutandam sororem, arma cepere, urbemque captam militum furori dederunt diripiendam, Anno 1477. quae misere vastata est, et Rolandus everfus. Fuit autem ea statua ingentis magnitudinis, libertatis signum a Rolando nominata, Comite Blavii, qui fuit Milonis ducis Andegaviensis, interfecti a Saracenis e Bertha Caroli M. sorore filius, cui in tertio Caroli M. cum Saracenis conspectu in Pyrenaeis montibus vel trucidato, ut quidam scribunt, vel siti suffocato, Anno 778. secundum quosdam, secundum alios 812. statuae passim in Saxonia et huic finitimis terris collocatae sunt, Halis Saxonum, Belgrae uno supra Torgam ad Albim milliari, in pago quodam Reichenvaldo, non longe a Luca Lusatae (nam et alia Lucca est Osterlandiae, ad quam caesi Svevi a Friderico Forti) Arenburgi. Hoc bello sopito, ortum est aliud anno ab hoc proximo, videlicet 1478. *contra Halenses*, qui Episcopo suo Ernesti filio parum obsequentes, et ditioribus, ut fit, a quibus se despici putabant, infensi malum sibi et servitutum attrahebant: ita enim comparatum est, ut potentiores premendo tenuiores invidiam pariant sibi: tenuiores ditioribus se esse contemptui rentur. Ori-

ginem autem sumpsit dissidium Hallensium ex hac causa et ex hoc fonte pro-
manavit. Consvēvit opum affluentia gignere luxum: luxus iniustitiam: u-
trumque *ὑβερ* adversus inferiores. Cum itaque et opibus praestarent cae-
teris proprietarii in salinis, qui otiose vivendo se efferunt, genus hominum e
luxu ignavo ad insolentiam pronum, et qui Reipublicae praerant, non comuni
commodo et plebis, sed suae fervirent utilitati: Primum simulas latenter orta
est, inde voces auditaе iracundae, ad extremum in tumultum non levem
abiit contentio. Maluerunt autem alere seditionem opulentiores, et igni
oleum addere, quam cedendo paululum furori plebis, se arguere victos aut
iniustos: Plebs obstinate propositum urgebat, improba pervicacia, vel se
assertura in statum liberiores, vel peritura communi incendio, sunt enim
qui non renuunt iacturam suarum rerum, modo ii, quibus invident, immu-
nes ne sint. Genus hominum *Ἰνχαρειακόν*, et non tam aliis, quam sibi exi-
tiale. Itaque Saxoniae Principes neutiqum dubitabant, dissidentibus ita
inter se urbis incolis, quin ab alterutra parte essent recipiendi: et usi occasio-
ne commodissime oblata, urbem ex improvise obsidebant. Suspectam pri-
mum altera pars alteram habebat, quod in auxilium principes vocasset: Ideo
que se invicem accusare probrose. Quare fuit effectum, ut exulceratis et in-
flammatis animis utrinque neutris cedentibus, molesta non esset plebi am-
plius obsidio. Nam et facilem, de quibus periclitarentur, iacturam puta-
bant, per se satis inopes: et conditione si non meliore, saltem non multum
deteriore se victuros sperabant: futuri scilicet sub aequiori principum im-
perio, qui ante inexplebili plurimorum libidini serviissent. Hoc pacto pro-
nae ad tumultum urbis libertati modus et frenum est iniectum, coniectis in
vincula primoribus, et ampla pecunia circa diem 22. Septembris multatis:
magna salinarum parte adempta urbi, et conversa in usum Ecclesiae atque
Clericorum: promulgato decreto, ne propria quisquam autoritate Salina-
rum sibi possessionem vendicaret, sed ab Episcopo peteret, et arce extracta,
quae insolescentem civium licentiam cohiberet.

§. VII. Repressa eadem opportunitate licentia est Halberstadiensium, qui genio
quodam sinistro, Anno 1486. oestro perciti, rationem sibi reddi postulabant
administratae Reipublicae, cui parum bona fide senatus praefuisset: nihil
proficientes aequis postulationibus, arma ceperunt: Saevientibus in se mu-
tua clade civibus, Ernestus Elector, Ernesti antistitis pater, rerum filii sata-
gens, et Thuringicis copiis armatus, paulo post Divi Jacobi, ad urbem distra-
ctam seditione intestina, et, quod plurimum momenti afferebat caeteris urbi-
bus Saxonice invisam, quod cum his foedus renuisset: et denique a magna
clericorum parte desertam, quibus religio erat adversari Archiepiscopo, castra
metatur, moenia et turres ictu bombardarum demolitur, deditionemque ab
urbe

urbe omni subsidio destituta, et vim potentis hostis metuente, extorquet. Intercluserat enim exitum, ut nec agri colerentur, nec commeatus importarentur, qui esset sustinendae obsidioni, nec negotia foris contraherentur. Tempore huius obsidionis mortuus est Ernestus Elector, datusque curator filiis Sigismundus Comes Glichensis, de voluntate et testamento patris: Qua ex re extremum viri periculum, satius duxerunt fortunis incolumibus, imperio se subiicere, quam itam victoris, et vitae rerumque periculum praefens adire. Praetextum vero et belli *παραδοσι* habebant Principes, quod iudicia, sibi oppignerata ab Episcopo, nollent redimi cives, ne quidem admoniti, et praefecturam in urbis parte Episcopi propriam, sibi retinerent. Eam itaque iniuriam armis vindicandam putabant principes, ut iudiciorum ius liberum reservaretur Episcopo, translatum ad ipsum, pristinum et legitimum Dominum: qui gubernationem civitatis penes se esse voluit, scabinosque et iudices, qui iuri dicundo praeesent, suo constituit arbitrio. Atque hac ratione primum subactum est Quedelburgum adversari ausum summae Sacerdoti: et Halenses atque Halberstadenses parum caute tumultuantes, Ernesto, Archiepiscopo Magdeburgensi ex Capituli postulatione, et, quia ante legitimos annos, scilicet aetatis XII. fiebat, dispensatione pontificia Iohanni Bavaro surrogato, parere sunt coacti. His ita expositis progredimur ad alia.

§. IIX. Haerebat alta mente reposita *Alberti Degeneris iniuria erga conjugem*, Imperatoris Friderici filiam, quam primum veneno post manu per agasonem de vita tollere machinabatur. Erat infixum animo nepotum admittum scelus, in Fridericum et Ditzmannum filios, quos fascinatus amore Cunegundis Ilsenbergiae et Apicii, furtivo ex hoc concubitu concepti, exuro omni affectu paterno, quavis fera immanior, Albertus omni ditione et spe successione privare meditabatur, primum vendendo universas terras Imperatori: deinde cum id non succederet, transferendo titulum emptionis cum ad alios, tum ad *Erfurdenses*, postremo largitione, qua exhaustus tandem in miserrima paupertate consenuit. Duces itaque Saxoniae, ad quos devoluta fuerat, iure haereditario Thuringia, memores iniustae venditionis in praeiudicium haeredum legitimorum factae, praedia, pagos, arcus, quas praetextu contractus sui iuris fecerant, restitui sibi ab Erfurdensibus postulabant. Et quidem, agitata eadem fuerat controversia vivente adhuc Friderico forti, qui restitutionem urgens, cum nihil aequi impetraret, euntibus ad cognitionem causae, et ad actionem civilem Erfurdensibus cum armis et gladius et arcem evertentibus, impar primo die militum numero, retro fert pedem: secundo autem instructior, non rem geri gladio iubet, sed fustibus hostes abigi: tum multis eladibus fracti, pro pagis et sumptibus pecuniae vim haud parvam principi solverunt, renunciantes iuri suo, et iurisdictione cesserant Alberto nondum

nondum mortuo. Ilias haec fuit simulatum tristissimarum et malorum non levium: eoqve res rediit, ut utraqve pars opportunitati intenta esset, haec quidem, qva, titulo non satis bono acquisita retinerentur, illa ut maioribus iniuste erepta, recuperarentur: Egeruntqve summo id studio, ut si palam et aperte non possent, alii aliis clam saltem incommodarent: Principes sua repetendo, Erfurdenses molestias sibi illatas rependendo: Hinc praeter alia, quibus aegre facturos se Marchionibus Misniae, sperabant, iugum metuentes, moliti sunt impedire, ne Albertus alter, Ernesti Electoris filius, Diterico Isenbergio, dignitati Episcopi 1478. se abdicanti, surrogaretur. Evicere tamen Duces Saxoniae, et Alberto Isfeldiam conciliarunt, et impetrarunt eidem Erfurdiae domum, una cum redditibus, de rebus importandis et exportandis. Tum Erfurdenses sui esse iuris arcem, asserere, in quorum extructa esset territorio, nec possedisse quicquam olim Episcopum Erfurdiae, praeter tabernam publicanorum: arcem vero Hohenhemii sibi non debere esse fraudi, qui Archiepiscopo locum aedificandi permisissent. Iniquissime id tulerunt principes, sed veriti sunt tentare quidquam, propter VVilhelmum patrum, sub cuius patrocinio Erfurdenses erant. Nihilominus Erfurdenses, translatis in urbem virginibus sacris ex monte Divi Cyriaci, aliud monasterium condiderunt ad Andream, hoc in arcem converso, et moenia munierunt. Erupit haec similtas, quam vel metu, vel reverentia VVilhelmi, sub cuius tutela urbs erat, dissimularant: hoc, peste mortuo triennio post, id est, anno octogesimo secundo sine prole mascula, et in templo VVimariensi, quod fundatum dedicarat, humatum enim Ernestus et Albertus fratres, anno eodem defuncto Diterico Isenbergio, cum possessionem Archiepiscopatus filio Alberto solidam efficere tentarunt, tum iura pagosqve Erfurdenses poposcerunt, numero non paucos, reddendos Episcopo, videlicet, quas emptione, in posteros iniuriosa, ab Alberto maiores compararant. Eadem de causa Fridericus et Ioannes 1491. Ernesti filii, hieme saevissima, interdixerunt Erfurdensibus ligno et carbonibus, et extorserunt pagos et pecunia eos emunxerunt. Aliquoties initis rationibus, quibus contentio dirimeretur per arbitros et colloquia, re infecta discessum est, eoqve adducta res, ut Comes Glichenensis, qui et ipse quoque offensus ab Erfurdensibus fuerat, cum suo, tum principum nomine iter civibus intercluderet, eoqve adigeret, ut et praediis nonnullis cederent et totum biennium magnam vim pecuniae penderent, atqve hac ratione in tutelam et patrocinium principum reciperentur. Erant hae reliquiae simultatum a Cunegundi Isenbergia.

§.IX. Anno 73. Treviri ab Imperatore Friderico III. *Carolus Burgundus, Rex Galliae Belgicae et Burgundiae inaugurari se volebat*, eo fine, ut quasi vicarius Imperii vel

vel in ordinem redigeret rebellés, vel sub iugum mitteret, qvi ad Imperium pertinentes olim, se huic exemissent. Imperator, vir sapiens et callidus, quod aperte negare non audebat, noverat enim acre et insolens ingenium Caroli, partim ad principes Imperii reiecit, partim arte eludit. Iubebat publice terrarum insignia efferri, quarum dici Dominus vellet, ut fieri consuevit, Carolus suspendit insignia Austriaca, quod iam in annum quintum haberet oppigneratum a Sigismundo Austriaco Brisgovium, Sundgovium, Elsatiam, non quod obaeratus esset Sigismundus, sed quia alterius periculo pervicaciam subditorum subigere putabat tutissimum, postea tamen, invito Carolo redemit deposito pretio apud Senatum urbis Basileensis. Imperator turpe sibi et ignominiosum existimans, suae domus et familiae insignia conferre extraneo, et offensus fastu et splendore Caroli plus quam Persico, et arrogancia cum in oratione, tum in gestu, et postulatis eiusdem, ut in foedere comprehenderetur, Mathias amicus Caroli, hoitis Imperatoris, iratus abiit. Insolens ignominiae Carolus, arma movet, vel ut metu ab Imperatore extorqueret nomen et coronam regiam, vel ut, si successisset, Imperatori deturbato, subrogaretur et succederet cum iniuria hac irritatus, tum a Ruperto Episcopo Colonienfi dignitate exuto Ecclesiastica vocatus, Nusfiam anno 74. obsidet, menses undecim, et arctissime premit, confoederatam urbem, quatuor miliaribus infra Coloniam praefecturae nomine obnoxiam imperio. Imperator etsi differendum non rebatur, ne suos deserere videretur, tamen omnia prius humanitate experiri quam armis voluit: Itaque quia ingens exarsurum bellum pro sua prudentia non male intelligebat: legatione missa periculum avertere tentabat, sed inanem operam ludebat. Comparatis igitur ingentibus copiis castra quam proxime iuxta Burgundum locat, Anno 75. Erant in exercitu 80000. Principes plurimi: inter quos Albertus Saxo eminebat, vexillo praefectus Decumano, seu Labaro. Acie utrinque constituta, et ardentibus ad praelium animis, Marchio castra circumiens, ne quis se commoveat, edicit, sub poena capitali, severitate Dictatoria. Albertus animi generosi et ad arma nati, vindicaturus Imperatori illatam iniuriam, urget praelium, acerrime configitur ab eo tempore, quo sol declivis ad occasum tendit, in multam usque noctem. Etsi alii pugnatum negant, alii pugnatum, quidem, sed contra ducis summi imperium, et praelium mox diremptum et tanta animorum contentione, ut quemadmodum apud Romanos res redibat ad triarios, ita Albertus elato signo Imperatorio, hostium ordines turbaverit, donec nox intercedens praelium dirimeret. Die sequente Cardinalis legatus Apostolicus ab armis discedere iubet, pace proclamata, adiuvantibus proceribus Belgicis, quorum opera ad colloquium Imperatoris Carolus venerat. Conditiones pacis publicatae non sunt, nec Imperator nec Albertus

Brandenburgicus usquam conspecti fuere, quoties manu res fuit decernenda: unde putatur colluisse cum Imperatore Carolus, quod subsequens matrimonium inito foedere prid. Cal. Iunii, anno 75. inter Maximilianum imperatoris filium, et Mariam Caroli filiam, comprobavit. Sunt qui delibutum Imperatorem scribunt duabus tonnis auri. Carolus foedere facto in Belgas discessit, Maximilianus Mariam filiam Caroli et Ducatum Burgundicum sibi vendicavit.

§. X. *Elboga* oppidum est adiacens montibus, qui ab Austro Sudetes appellantur, et distinguunt Misniam a Boemia: situm in Peninsula fluvii Egrae. Tenebat hoc Casparus Slicco Mathiae filius: Eratque sub patrocinio Alberti Saxonis. Cuius cives cum facti rebelles essent Slicconi, ad reprimendum insolescentem eorum contumaciam, Albertus in auxilium vocatus est, arte illos aggressurus potius, quam armis, ut si fieri posset, sine caede et sanguine eos in ordinem redigeret. Igitur praemissis cum equitibus tum pedibus quoque, qui sub praetextu longioris itineris eo diverterent, ut admoto ad moenia exercitu, cives vehementius terrerentur, et ad deditionem adigerentur. Sed res longe aliter cecidit: proditis enim a cive infidiis et suspectis armatis propter moram diuturniorem ad Plavensem subsidia petunt mittunt. Hoc ubi non successit, urbem, lustrato aditu, obsidet, et diebus non paucis, tormentis eam immisissis oppugnat. Oppidani cum per se feroces, tum Plavensis freti auxiliis, egregie et acriter se defendunt, non exiguum numerum tam nobilium, quam militum manipularium, denique satellitum ad ipsius Principis latus, globis saxeis interimunt. Tandem ab omni parte intercluso aditu, et comaeatu destituti deditionem faciunt, ne vim irati victoris, quod suspicabantur, experirentur, sibi que ipsi essent exitio: atque tum quidem urbis possessionem retinuit Slicco, patrocinium vero Albertus, anno 1471. quo etiam est exusta, die Dominica, quae in fastis inscribitur Iudica.

§. XI. Fuit annis superioribus consuetudo, *accedendi religionis ergo Palaestinam*, et sepulchrum Domini, magno cum vitae discrimine: quod, ut nihil vehementius animos, mentesque humanas commovet, et praestringit, quam religionis praetextus, etiam cuiusvis, polliceretur pontificum et monachorum gens profligatissima adeuntibus eas terras, vel multorum annorum veniam vel immunitatem ab omnium peccatorum criminibus aniversallem. Quemadmodum autem gentis Saxonicae ex eo tempore, quo Caroli Magni bellis et auspiciis, religionem Christianam fuit amplexa, in eadem retinenda, et etiam defendenda, ardor fuit constantissimus, id quod tempus Henrici IV. inprimis ostendit, et secula posteriora: Ita Albertus partim laudatissimorum maiorum vestigia atque exempla secutus, ut Ludovici V. Landgravii Thuringiae, qui iturus in Palaestinam, mortuus est in Apulia: VVilhelmi

helmi patrum Landgravii Thuringiae, qui idem iter suscepit multorum Comitum et Nobilium comitatu, anno 1461. et reversus ex eo itinere periculoso, praesentationis Mariae festum, Papa id sua autoritate confirmante, publice ut in Ecclesia celebraretur obtinuit: atque etiam religione tactus, monasticam decrevit vitam agere: quod cum ex ore ipsius audivisset, is qui hoc scribit (nam fragmentum solummodo vidi) ne faceret disuasit, multos enim viros sanctos Deo placuisse, qui et bella et magistratus gessissent, partim pietate in Deum non ficta Palaestinam accessit anno Christi MCCCCLXXVI. Dresdaque discessit III. Non. Martii, iter faciens per Misniam, et deducendo officii gratia Ernesto Electore fratre VVimariam usque excepti fuerunt humanissime ab VVilhelmo, et habiti liberalissime. Visum tamen fuit etiam desistere inter eundem, ad sinistram Aldenburgum ad matrem, quam urbem illa amabat prae caeteris, loci amoenitate capta. Apud VVilhelmum morati VI. Idus Martii, multa familiariter locuti sunt: Albertus quidem suos cum ipsi, tum fratri Ernesto commendando: VVilhelmus vero ante annos quindecim eiusdem itineris perfunctus multa monendo, quae hanc viam ingressis evenirent. Quinto Id. Martii digressuri VVilhelmus, Ernestus, VVilhelmi coniunx Catharina Brandsteinia, quam duxerat Anna Alberti Imperatoris filia defuncta, ubi equos ad iter accinctos conscendissent, et ab urbe spacium dimidii milliarii progressi essent, in planicie inter Buffartum et Denitadium; inter mutuos complexus, et lacrymas largius profusas, illi quidem in terras peregrinas abituris iter placidum et felix, secundumque precati sunt: hi mansuris in solo patrio vitam valetudinemque salvam et incolumem.

§. XII. Progressos Salfeldiam per saltum Thuringicum Coburgi convenit Albertus Marchio Brandenburgicus Achilles dictus Germanicus a Paulo II. Pontifice Maximo, honoris et benevolentiae causa, una cum Anna coniuge sua, Ernesti et Alberti Ducum Saxoniae sorore. Convenit eodem illustri Princeps VVilhelmus Comes Hennebergius: individuus Alberti Comes in hac peregrinatione Hierosolymitana: quibus se coniungere quam plurimi ex nobilitate praecipua: Sigismundus Princeps Anhaltinus et Comes Ascaniae, relictus in Rhodo insula, cum ex intemperie aeris, nausea, maris, defatigatione, periculoso morbo contracto detentus, non posset iter institutum prosequi: Ernestus Comes Mansfeldiae, Guntherus Comes Schvartzburgius, ille Saxo, hic Thuringus: Ernestus Schonburgius, Dominus Glauchae: VVenceslaus de antiqua et nobili Slicconum familia, Dominus de VVeiskirch: Liber Baro de Gixingen: Bernhardus Schonbergius, Marefchallus et Praeses Saxoniae, cui mortuo in Vigilia Divi Aegidii, qui est pridie Calendas Septembris, in insula Rhodo, postero die factae sunt

exequiae, sepulto in coenobio Divi Augustini, missis tam in arce, quam in aliis templis solenniter celebratis, tum pro Bernhardi, tum aliorum animabus, qui in hac navigatione dura et difficili e vita migrarunt, de consuetudine et opinione illius temporis.

§. XIII. Iohannes Mergenthal, quaestor Alberti aerarius, is scilicet e cuius itinere religioso, nostro proposito inservientia huc transtulimus. Praeter hos Otho a Schidingen, equitum auratorum dignitate conspicuus, cuius inter sanctam terram et insulam Cyprum, cadaver in mare proiectum est in reditu. Fuit in hoc comitatu Henricus a Mellerstad, iuris utriusque Doctor: Valentinus Schmeidebergius Medicus: Henricus a Starschedel: Henricus Pflugius Zebiccerensis: Georgius a Miltitz: Rudolphus a Bunau: Gerhardus Marschalg: Ditericus Schleinicius: Iohannes Mingvicius: Henricus et Heyda ab Erdmansdorff: Iohannes a Bernstein: VValcigi filius, VVigoldi frater, Henrici nepos, qui morte interceptus est prope ab insula Cypro, cum e Palaestina reverterentur: Ianus Hugnicus: Otho Pflugius ex eorum familia, quorum sedes Strelae est, ad Albim, quae distat aequo a Misnia et Torga intervallo: Henricus Loserus natus minor, nam et natus erat tum grandior, cuius mentio fit in literis scriptis 1485. de quodam contractu inter ipsum et senatum Torgensem: Henricus et Iohannes Malticii: Georgius a Cocceritz, quae familia quondam VVelae habitavit ad Albim, dimidio supra Pirnam milliario: Verum ea arx nunc plane diruta est, vix apparentibus rudibus, Henricus et Godschalcus ab Embden: Conradus ab Ammendorff, in navibus haud longe a Rhodo fato functus, et in insula sepultus. Ditericus Fribergius: Godschalcus et Iohannes a VVoldorff: Iohannes a Planitz, qui et ipse in reditu mortuus est: Balthasar Greusingius: Ditericus Zigelheimius: Fridericus a Trottau: Casparus Sack: Henricus a Feilsch: Ditericus a Stonzsch: Caspar a Rechenberg: is cum vix in aditu Alpium accessisset Oenipontem, morbo implicitus, moritur.

§. XIV. In Comitatu principis Hennebergii praecipui nominis et existimationis fuit Eberhardus a Brandenstein, relictis in insula Corcyra, iam perstratis sanctae terrae locis religiosi: Georgius Marichalg: Iohannes Caspar a Levenberg: Iohannes Friidsbergius: Ludovicus ab Halsperg: Sifridus Steinius: Caspar a Felstenberg: VVilhelmus a VVolffstein.

§. XV. Nec praetereundi fortassis sunt alii, qui etsi non omnes stirpe fuerunt nobiles et insignibus, aut aetate atque dignitate clari: laude tamen pietatis, et tolerantiae non videntur defraudandi: Cuiusmodi sunt Martinus Romanus praefectus Zvicaviensis, e celebri Romanorum familia, quos metalla Schnebergensia ditaverunt: Lambertus Cronebergius civis Lipsiensis: Iacobus

bus Salmannus Magdeburgicus: Petrus Fol Lipsicus: Iohannes Muntzerus: Ludovicus Geulenhoferus Zvicaviensis, qui iter hoc descripsit, ut testatur Albinus Electoris Saxoniae Historicus: Petrus VVelferus Augustanus: Henricus Busmannus Alberti minister Modonnae, quae olim Methone fuit, mortuus ibidemque sepultus, in Peloponneso, quae recentiore nomine Morea est: VVifantus Ranvgicus de familia nobili: Iohannes Bruno et Mathias Forbergerus provifores: Nicolaus Vnteruoctus Interpres: Caspar Mergenthal et ipse nobili ortu Quaestoris agnati sui minister: Nicolaus e Ratschatorum stirpe: Otho a Tzschoppritz: Praetereo non paucos: nam ministri fuerunt in universum XXIX. Principum: et alii XXVI. nobilium: Et insuper septendecim, qui cum sua nave primum veherentur a se conducti, inopportunitate nautarum, Saxonis navem conscenderunt: e quibus Theobaldus et Bertholdus Steinius, quorum ille domum non est reversus, defunctus in reditu: Iohannes Goldaccerus: Hugo Barsbergius Eqves auratus, Henricus Nothaffius. Adhaec e diversis diversarum nationum provinciis ingens numerus: Germani, Bohemi, Poloni, Vandali, Vngari, Batavi, Carinthii, Selandini, Burgundi, Galli, Angli, Sveci, Insubri, Itali, Graeci, Syrii e Candia, quae olim dieta fuit Creta, Rhodo, Cypro: Et foeminae quatuor, harum duae e Cypro: tertia Olomucensis virum secuta, quarta Gorlicensis Silesia. Haec prolixius fortassis, et non absque taedio delicatis, erunt tamen, quibus haec enumeratio non est futura ingrata: Revertor autem ad iter, unde digressa est paululum oratio, persecuturus ea, quae inter eundem acciderunt. Bambergae ab Episcopo obviam profecto acceptus est Albertus officiosissime, et, quae tum temporis praecipui amoris symbola fuerunt et argumenta amicitiae, reliquiis Divorum Iustratis deducente honorifice hospitem gratum Episcopo, Bamberga discedentes, contenderunt Beyersdorfium sub ditione Marchionis Anspachii oppidum, prosequentibus ipsos Iohanne Comite VVertheimensi, Bertholdo Hennebergio, Norimbergam usque: quo convenit eos honoris causa Philippus Comes palatinus, natus minor, et Otho dux Bavariae, quibus gratificatus, sedetineri passus est XIX. mensis Martii diemque convivii laetum exegit. Steina eunti XXI. obviani venit Episcopus Eichstetensis per quatuor miliaria, neque ullum humanissimae benevolentiae, quod tum quidem potuit praestari, officium omisit: neque desiderari passus est quicquam, ut Ludovicus Palatinus Ingolstadtii, Albertus Dux Bavariae Pappenhovii, qui tum cum potestate erat, sedemque Monaci ad ripas Isarae habebat. Placuit autem subsistere Monaci XXV. Martii, quod et dies sacer esset, et suum adventum Duci non ingratum animadverteret, roganti etiam ut moraretur: nec parum afficiebatur urbe, descriptione aedificiorum nobili, et situ non inamoeno: Non deerant cantores, Musici, qui vel viva voce, varie inflexa, sonos harmoni-

cos ederent, vel omnis generis instrumentis hospites exhilararent: Erant organa, quae follibus inspirata, imparibus tibiis, quasi fistulae in ordine dispositis, distinctos sonos mirabili varietate edunt. Non deerant, qui testudinibus citharis, agili manu fides sollicitando aures mulcebant, aut spiritu tibias inflarent. Praeter caeteras enim fere familias illustres Domus Principum Bavariae id peculiare habet, tanquam praerogativam, ut Musica mirifice capiatur, eiusque artifices munifice foveat: VII. Calend. Aprilis ad montem sanctum diverit, duce ipso Bavaro coenobio lautissimo atque elegantissimo, cui praesidet Abbas dignitate Principis, ordinis Divi Augustini: Vidit hic quoque reliquias Sanctorum, quibus nescio quid religionis, et virium inesse, impie persuasa, credidit superstitiose aetas superior. Sudarium ibi asservari perhibent, quo in horto in lucta sua inenarrabili guttas sanguineas abstererit filius Dei: et cerni adhuc colorem cruentum audent impudenter affirmare: Praeterea stolam ab ipsa sempervirgine Maria Iohanni Evangelistae contextam: et mappam mensae instratam, ea vespera, qua ultimam in his terris coenam paschalem celebravit Christus: partem Calanticae Mariae: fasciam qua in cruce idem tectus, maculis sanguineis: Fragmenta crucis: tum particulas coronae e spinis consutae: clavum, qui fuit cruci infixus: crucem aliam, quae coelitus missa fuerit cruci infixus: crucem aliam, quae coelitus missa fuerit Carolo Magno: Et multa alia: auro omni atque argento inclusam. Has monachorum profligatissimorum imposturas legenti mihi in mentem venit commemoratio iucunda Dn. Georgii Fabricii, exponentis suis domesticis iter suum Italicum: is inter caetera narrabat, venisse se ab Ostio, quo ex urbe excurrerant, ad tres illos fontes, quos fabulantur ortos ex ter repetito saltu capitis Divi Pauli, interfecti a Nerone: e quibus bibentes, interrogati cur id facerent, quia, inquit, spatii hic appensis ascriptum videmus, immunem a febre futurum anno uno, qui ex uno biberet fonte: annis tribus, qui ex omnibus. Tum monachus, haec rudibus, inquit, scripta sunt, et imperitae plebeculae, ut metus ei aliquis religiosus iniiciatur: prudentioris est, his nihil moveri, quia vana sunt. Affirmavit et hoc, contemplantes vidisse templum, et cui esset dicatum, quaevisse, per Deum, sacerdos respondit, ignoro: reperisse autem aureis literis: Templum SS. Nirei et Achillis. Quicumque ii divi sunt, turpe est eos a praeside nesciri. Quid igitur de traditionibus istiusmodi sit sentiendum, patet: quod disputare, nec instituti nostri ratio patitur, neque opus est, quandoquidem toti nunc mundo prostant impia impiorum hominum commenta. Redeo igitur ad rem: A monte sancto Nauenaviam, et hinc profecti Inutrium finibus appropinquant Sigismundi Austriaci, veneruntque Oenipontem IV. Calend. Aprilis: absente vero Archiduce, hospitibus adventantibus in occursum misit uxor Ducis, Leo-

Leonora regis Scotiae filia, Marchionem Badenſem, ſumma elegantia exquſite ornatis, quibus excipiendus erat hoſpes, conclavibus: Eoque ſe contulerunt Chriſtophorus et VVolfgangus Bavariae duces: comitati Albertum Sterzingium via difficili, et montibus aſperis: hinc praeter euntes Brixam urbem Episcopalem, et Cluſam, poſt Pozam acceſſerunt, eoque venit ſalutaturus hoſpitem, natum e patri Ernesti filia, Sigismundus Auſtriacus, princeps liberaliſſimus: eodemque Chriſtophorus dux Monaci, et Iohannes Noviſori, diemque IV. Non. Aprilis hilarem duxerunt, deditque Sigismundus, beneficentia celebris, Saxoni honoris et benevolentiae pignus aſturconem: VVilhelmo Comiti mulam: Iohanni Mergentalio praefecto rationibus aeriarii gradarium. Pridie Non. Aprilis, Alpium, Italiam a Germania dirimentium via ſuperata, et montibus horridis, atque etiam quibusdam in locis, periculosis nonnunquam, non longe a Tridento, urbe in plano ſita, Episcopus adventantibus occurrit. Acciderat anno hunc proxime praecedente, eo die, qui Paſchatis feſtum antecedens memoriam celebrat coenae Dominicae a Chriſto iam iam mortis, et quidem omnium maxime abominandae, ſupplicium acceſſuro inſtitutae, ut Iudaei, iurati religionis Chriſtianae hoſtes, ſanguinem Chriſtianum deſiderantes, ablegarent ſuae profeſſionis hominem, Tobiam, caeteris audaciorem et ad facinus paratiorem: is in anguſto conſpicatus eſt Simeonem puellum ad fores ſedentem, hominis pauperis filium, qui annum nondum fuerat tertium egreſſus, formae elegantis, et floridae: Iudaeus puero arrepto, et ſub pallio abſcondito in pedes ſe coniecit celerrime: ad aedes Iudaeorum gradu citato accelerans, ex composito ſine mora recipitur: Occultatur infans aliquandiu, ne ab inquiſituris, ſcelus deprehenderetur, et dum inſtrumenta, quibus opus erat, pararentur, et ad caedis ſocietatem convocarentur reliqui. Ad facinus inſtructi, primum genitalia pueri abſcindunt, et ſanguinem promanantem phialis excipiunt: deinde e malis vulneratis ſanguinem eliciunt, hinc e cruribus, poſt e pectore, et brachiis aliisque membris ſubula et ſcalpello inciſis, ut copioſius eruor efflueret. Ne vero quid turbarum, et vociferationis e dolore crieretur, linteo faucibus obruratis, vociam intercluſerunt. Depreheſi in ſcelere Iudaei, et facinoris convicti, corpore inverſo ſuſpenſi et combuſti ſunt: combuſtis una canibus, quos diritate referrent: et comburendis tribus, qui in carcere tum detinebantur, ad IIX. Idus Aprilis, anno 76. Superſtitioſe autem ſervarunt cadaver, corpus pueri, et venerabundi advenis cupientibus videre monſtrant, numeroque divorum accenſent, interque martyres collocant, et altari in templo Beatae virginis impoſitum, atque ſarcophago reconditum magno conſuſu et admiratione, ex miraculis, quae illi aſſingunt Pontificii, ſancte colunt.

§. XVI. Laute habiti et perquam officiose tractati ab Episcopo, in hortis ordine confitis, et venustissime exornatis: VIII. Idus Aprilis, postquam pridie eius diei in quadam taberna divertissent, sequē tum demum peregrinari intellexissent, sub coelo alio, ex vino fumoso, cibo crasso, lectis, diversis ab his, quibus assueti erant in Germania, aut etiam aliis paulo lautioribus Italiae locis, Veronam tandem ingrediuntur, obviumque habent ante urbem praefectum Veneti senatus, et equitatu exquisite ornato, tubisque et tympanis laetum sonantibus et adventum sibi eius Principis, cuius fama rerum in primo aetatis flore gestarum, etiam in Italia percrebuerat, gratulantibus. Praeses Venetus, lagenas aliquot vini Malvatici, hypotrimata, candidelas ex cera candidissima eaque consecrata confectas, Saxoni misit, declaraturus cum suam illi, tum senatus Veneti, cuius vicem gereret, benevolentiam. Est ea urbs sub ditione Venetorum, appellata ab Diterico rege, qui quod delectaretur vehementer eius urbis amoenitate, Veronensis ab ea cepit dici: quoniam sunt, qui a fortissimo Gallorum duce Brennone nuncupatam contendunt: interluitur fluvio Athesi, ex Alpibus orto: dives solum, tritico, oleo, vino, pecoribus, lapidicinis, fluminibus, stagnis, lacubus aquarum salubrium scaturiginibus: nobilitata etiam ingeniis alacribus et excitatis: nam in ea urbe nati Catullus, Hieronymus Fracastorius. Nobilis est duabus arcibus, altera Athesi, extremam vallem placido cursu riganti, pene imminet: Altera editiore loco, subiecta urbis moenia despectat. Erant tum adhuc conspiciendae, arcis Diterici, mira arte extructae, reliquiae, sed foede collapsae, quae incolebantur a mulieribus, quae pudicitiam, si qua ea est semel abiecta, publice prostituebant: quaestum corpore facientes. Ut ad dexteram paululum deflecterent, rogatu factum est Margaretae coniugis Friderici principis Mantuani (cuius familia cum Marchionum dignitate et titulo esset, postea Franciscus Ducis appellationem a Carolo V. impetravit) quae soror erat Elisabethae coniugis Ernesti Electoris, fratris huius Alberti: a qua humanissime invitabatur. Urbi appropinquantem Saxonem Fridericus filius Ludovici Mantuani e Barbara Iohannis Marchionis Brandenburgensis filia, equitatu stipatus splendido, in arcem deducit: ingresso portas et locrus et nurus, gynaeceo pone sequente, de adventu gratulantur, omnia conclavia regio luxu, tapetibus, et aulaeis mira arte egregie contextis circumdantur: nec quid humanitatis et officii praetermittitur. Accingens se ad iter, quod institutum habebat, enixe rogante Bavarica, et monente, ut quiescendo paululum vires colligeret, instare enim viam lutosam et impeditam: usque equos continuis itineribus exhaustos reficeret, morem gessit amicis. Quinto Idus, ut facilius esset profectio, viis instauratis, et in fossis terra ingesta iussu principis Mantuani, inde profecti sunt, itinere laborioso admodum et coenoso,

fo, et praetereuntes coenobium inter Mantuam et Mirandulam magnifice
 extructum, et munifice locupletatum, professione ordinis Divi Benedicti, a
 quo et nomen ei factum est, nonnihil recreati humanitate Coenobitarum,
 Mirandulam ierunt, excepti a Comitibus, et horum consiliariis atque aulicis
 perquam comiter. Bononiam ubi pervenerunt, urbem ambitu quidem am-
 plam, verum minus splendidam, duos repererunt hospites, et parum offi-
 ciosos cives, quemadmodum et in nonnullis aliis urbibus Italiae, quae quon-
 dam in illa dissensione inter Imperatores et Pontifices, distractae fuerunt, a-
 liis Gibellinorum partes sequentibus, qui dignitatem tuebantur imperato-
 riam, aliis Guelphorum, qui pontificum auctoritatem: Etenim, postquam
 non sine summa difficultate, perreptassent montes, et pluviis toti madidi, Sa-
 xa et scopulos montis Apennini vicissent, Scarparia profectis Florentiam,
 idem usu venit. Nec vero mirum, siquidem haec urbs dominationis appe-
 tens nullo non tempore ad principatum aspiravit: ideoque exosos habuit
 eos, qui Imperatorum iura defendenda suscepissent: neque erat obscura
 Alberti gloria, qui in ipsis primae iuventutis annis Imperatoria sibi maiestate
 nihil duxit antiquius, nihil sanctius: Scribit autem Mergenthalius, autor hu-
 ius itineris, notatu esse dignam: primum urbem ipsam, quae sit venusta ad-
 modum, et saxis strata quadratis, spatioque vasto et amplo: Et quidem con-
 venit hoc cum eo, quod praecipuis Italiae urbibus peculiaris sunt attributa
 epitheta, ut dicantur Venetiae urbs ditissima: Mediolanum maxima, Genua
 superba, Florentia venusta, Bononia foecunda, Ravenna antiqua, Neapolis
 nobilis, Roma sancta et caput Christianae sanctitatis. Deinde arcem Epi-
 scopalem et basilicam, pulcherrimam et ornatissimam e solido meroque mar-
 more extructam, in qua tum pridie Paschatis, horam circiter sextam missa
 celebrantur in Diva Mariae, quod templum dicatum est monachis profiten-
 tibus autorem sectae suae Divum Benedictum, celebrabatur autem tanta
 populi frequentia et festivitate religiosa quanta esse potest vel maxima:
 Die ipso, qui sacer est resurrectioni ex mortuis filii Dei, inciderato; il-
 lo Anno in XVIII. Calend. Martii: Missae intererant summae in basi-
 lica, praesidente Vicario Episcopi: Episcopo vero ad latus arae confiden-
 te: et Laurentio Medice ad arae latus alterum, e regione Episcopi, sacris in-
 tento: qui Saxoni conspecto id honoris habuit, ut cum sacra peragerentur,
 iuxta se collocato digniorem locum tribueret. Et sacris absolutis Antisti-
 tem Saxo adiit manuque porrecta honorifice compellatum salutavit. Domus
 Medicaea plena dignitatis et magnificentiae: laquearia aurea, opere intesti-
 no vestiti parietes, mensae etrusci cupressini: hortus triplici deambulacro,
 quam late quamque longe patebat, racemis vitium eductis altitudine ulna-
 rum triginta. Domui adiunctum templum ambitiose ornatum ingeniosis-
 simis imaginum picturis, signis, statuis, reliquiis, aris, inaurata, auro incru-
 stata

Gggg

stata

stata, artificiosa omnia: Coenaculum lacunari egregie coelato, et a nobilissimis statuariis, pictoribusque exquisitissime decoratis conclavibus omnibus: Armamentarium tam praeclare instructum, ut satis inde armorum suppetere viris quingentis: redditus singulis horis aequabant, ut sermone vulgi ferebatur, aut etiam superabant, ducatos XIII. quae summam faceret reddituum unius anni ducatos 113568. Vixere hoc tempore fratres duo, Iulianus et Laurentius: in quos conspiratione facta saevitum est crudelissime post biennium, Anno 1478. a Principibus nonnullis, et Cardinalibus: et Iulianus quidem scelerate est in ipso Divae Liberatae Francisco Salviato Eu. charistiam celebrante obruncatus: Laurentius vero vulneratus impetum primum sustinuit: post vero tandem e manibus latronum evasit. Nosocomia in ea urbe sunt non pauca, sed unum omnium opulentissimum ad S. Mariam, in quo quatuor sunt Medici, quorum alter morbum cognoscit, alius scribit rationem medicamentorum: caeteri perpetuo aegrotis assident, ut incrementa, decrementa, *κρίσις, συμπίσματα* morborum accurate observent: Estque myropolio optime instructum, quatuor cameris distinctum, ne quid desideretur, ne quid non suo ordine collocetur, ne sit, quod conqueratur vel pauperrimus: tanta autem diligentia, mundicie, cautione omnia curantur, ut, quod requirat praeterea, nemo habeat: lecti sunt purissimi, ministri quam plurimi; locus amoenissimus: templum minime deforme, coemiterium commodum. Haec pene virtus unica est, qua prae caeteris nationibus Itali laudem merentur, videlicet hospitalitas: quod aegrotis omnibus ad ipsos divertentibus aditus patet: Ac memini Georgium Fabricium dicere, statueret se, hac beneficentia haecenus iram Dei inhibitam, ne universam Italiam everteret, in tanta omnium scelerum licentia, libidinum foeditate, impiarum opinionum blasphemia, et infandae idololatriae, indies incrementa capientis, abominatione. Civibus id peculiare fuit, ut eligerent viros duodecim, quibus rei summa, et publica administratio committebatur: hi menses duos continue in curia agebant, neque inde descendere, aut communicare consilia cum aliis fas erat: neque accessus cuiquam, ne coniugibus quidem dabatur: habebant binos ministros, quorum opera uterentur. Quia vero erat dies sacerissimus, ingredi templum iis tunc licebat, festo paschatis, praecipientibus tubicinibus viginti: decem ministris scepra argentea praeferentibus; Senatores ipsi trahebant ingens agmen Servorum, ipsi demissis infra suras pallii ex holoserico erant conspicui. Mores senatorum prae se ferebant fastuosam superbiam: nam obviam facti Saxoni principi externo, ne salutare quidem dignati eum sunt, et magistratus mores sequebantur cives importuni, et in humani atque difficiles, imprimis hospites, quorum alter ad signum Leonis euntibus Romam signa aestimavit florenis XII. homo nefarie improbus: alter in reditu, illo longe deterior, ad Coronam aureis Rhenanis totidem. Per-

taessi

taesi mores urbis iniquae, Senas abeunt, patriam Pii II. Pontificis Maximi, urbem maximam, coeli temperati et aeris salubris, puellis elegantissimis, et mulieribus formae liberalissimae nobilem: celebrem Academia: Basilica itidem marmorea sumptuosissime exaedificata: Xenodochium habet post se relin-
quens Florentinum longissimo intervallo, quantumvis ditissimum, a quo nemo excluditur. Insignia Pii II. cuius Pater a plebe fuerat e Republica eiectus, seque cum reliqua nobilitate contulerat ad fundum gentilicium Corfinianum Vallis Vrciae oppidum (ut scribit Platina) multae aedes ostentabant, honori sibi ducentibus civibus tantum alumnum, cui totus orbis Christianus se submisisset. Hinc quoque moventes thermas ingressi sunt, nihil tamen morae neccentes, mox Aquam pendentem, in plano sitam: inde Viterbiū, ubi Diva Rosa sepulta creditur: ibique orto tumultu inter hospitem Italum, et Germanum, eoque composito Saxonis prudentia, recta contenderunt Romam, quam, comite Weissenbachio Doctore Iuris, qui venientibus occurrerat, accesserunt XI. Calendas Aprilis, emensi milliaria centum nonaginta septem. Cum autem prope ab urbe abessent, dimidio fere milliari, ovios habuerunt Volmarum Principem Anhaltinum, Decanum Bambergensem, Doctorem Mellerstadium, et alios Confiliarios Principum Saxoniorum, Romam missos, ab Ernesto Electore, ut Ernestus, Electoris filius, qui suffragiis Cleri et totius Capituli Magdeburgensis consensu in locum Antistitis defuncti Friderici, e familia Comitum Reichlingorum, electus fuerat, ante annos legitima aetatis dispensatione pontificia, administratoris autoritate, et nomine confirmaretur. Praeter hos urbe exierunt legati Comitum Palatini: quos Caesarei sequebantur: hos Cardinales circiter triginta quatuor, aut etiam plures: postremo Hieronymus Comes fori Cornelii, e cuius sorore Violentina Raphael Diaconus Cardinalis Divi Georgii, nepos Sixti IV. Pontificis, post biennium coniuravit contra Iulianum et Laurentium de familia Medicea: Superabat equitum numerus 1500. Qui omnes adventum Saxoni sunt gratulati: Elapsis ferme horis quatuor, quibus, porta ab exeuntibus occupata, foris detinebantur, in urbem sunt deducti, in Domum Germanicam: eratque is dies Dominicus Quasimodogeniti in primitiva Ecclesia dictus, et Dominica in Albis, ab iis qui candida veste induti, Ecclesiae inferebantur: die sequenti per Curatorem aulae suae Pontifex Alberto Saxoni misit, vinum, Zeam, gallinas et alias animantes, multaque mensis secundis servientia. IX. Calend. Aprilis, qui dicatus erat et festus memoriae Divi Georgii Cardinalem adiit Mantuanum, conclavia intrans, velariis vestita acu pictis, adornata lectis, panno scutulato velatis: tribusque andronibus ita continuatis, ut alium alius ornatu varii generis excelleret, quorum interiorem Cardinalis tenebat: Pauca collocuti familiariter et amice, palatium summi Pontificis ambo petunt, utque accessus ad Pontificem esset honoratior, et augustior, triginta abollas holoserico obductas fieri

curaverat. Duce igitur Cardinali, et aditum parante, Sixtum IV. adeunt, Albertus Dux, et Vilhelmus Comes Hennebergius: verba facit Mellerstadius orator: Princeps flexis genibus, de more temporum, osculatus pedes Pontificis, eius se sanctitati commendavit humilime et devote: cui benigne et perquam prompte pollicitus omnia est Pontifex: Alberto enim, et quicumque eius ductu viam hanc sacram inirent, annum salutis et gratiae clementissime aperuit, et leniore etiam atque faciliore, quam fieri consueverat aliis, veniae causa eo confluentibus, poenitentia omniisque crimine atque poenitentibus et immunes pronuntiavit, neque omnia adire supplicando templa, quae caeteri peregrinatores adire solebant, septem scilicet primaria, necesse fuit, sed ex his solummodo quatuor, Iohannis, Mariae, Petri, Pauli: et quidquid petere in mentem venit, sive indulgentias, sive quid aliud, nullam repulsam tulit. Omnibus rite peractis, reliqui intromissi sunt ministri et comites, qui osculo dato pedibus Pontificis, benedictionis papalis facti sunt compotes. O diram illam et execrandam bestiam, o infernalem meretricem, quae divino et soli Deo debito, honore, blasphemis mendaciis, sibi arrogato, adorari vult: quae reges potentissimos philtri calice dementavit: XVII. Cal. Aprilis Hieronymus Comes Fori Cornelii, quae alias est Immola, operas iungente quodam propinquo ipsius, certamen equestre edidit, in gratiam hospitum, more Italico, per triduum: Ipse indutus erat veste Attalica aurea: tegumentum et instratum equi auro intertextum, phalerae aureae: Cursorum sedecim Damascena ornati veste: caeteri vel scutulata, tela auro discretata, vel quisquiliata, vel precio non inferiore. Concurrerunt decem et novem: singuli vicies: Munus praecipuum, honoris causa, non meriti, Comes tulit, vestem preciosissimam acu pictam: donum huic proximum, auro intertextum nobilis Romanus: tertium sericum *di. ca. dor.* coccineum Regis Neapolitani aulicus, natione Germanus. Nihil non magnificum fuit et exquisitum, sed apparatus plus artis habuit, maioremque movit admirationem ornamentorum precium, quam in congressu aut alacritas aut celeritas. Tertio Calend. Maji valedicturus Pontifici admissus solus est cum Hennebergio, et oratore suo Mellerstadio, humanitatemque singularem expertus: & deducente eum ex urbe Cardinali Mantuano, et alius Episcopis, postridie Sutrium, post Faliscos petierunt, qui sunt hodie Italis Montefiasco, nobilitatos tumulis Divae Margarethae et Iulianae: hinc ad Aquam pendentem, inde Thermas, ubi laverunt, quemadmodum et antea: Senis pernoctarunt, urbe Hetruariae: non male accepti sunt summa civium voluntate a Casfinatibus, popularibus Divi Benedicti: eorumque studio mirifice est delectatus Albertus. Etenim instituebant choreas: virginibus pariter et mulieribus concinne ad certos modos et numeros definitos, ex instituto et consuetudine

ne gentis, saltantibus, nunc pedibus lentius, nunc concitatus promotis, mira agilitate, et motu corporis vario: passibus nunc longioribus, nunc brevioribus: Et quia novum id erat, et in Germania inusitatum, hypotrimatibus et vino, quandoquidem alio modo non poterat, id sibi magnopere placere, Princeps declaravit. Florentinis idem animus in ducem erat, qui dudum: Bononienses, quia Roma, ubi pestis grassabatur, venerant, ne admittere quidem in urbem Germanos peregrinatores volebant: igitur ulterius profectus in tabernas, quas vocant Tordulam fossam divertit, equis remotis, conscensoque navigiolo, Ferrariam venit, aedificiorum descriptione et domorum elegantia admirandam. Decantata vero toto terrarum orbe Aula Ducis, cuius ornamentis, picturis, conclavibus, hortis nihil ubique aut praeferendum aut conferendum putabatur. Urbs ipsa spacio ampla, plateis latissimis et longissimis, situ praeclara: populosa civium frequentia: palatiis decora: Terra est palustris, solum vini et frumenti non admodum ferax, sed mercium commutatione ditissima: sita ad Padum fluvium, in quem triginta flumina feruntur, orta ex Apennino monte, mediam Italiam secundum longitudinem dirimente, et ex Alpibus ante urbem hortus est muro lapideo circumdatus, ambitu trium milliarium Germanicorum, refertus feris varii generis: ab urbe ad hortum euntes via ducit lapidibus strata coctilibus per quartam ferme partem milliari Germanici, ad latus utrumque arbores proceras umbras praebentes euntibus, et fere contiguae: nec longe ab horto coenobium, Carthusianis dicatum. Ne quod benevolentiae signum Saxoni declararetur, inde factum fuit, quod alter fratrum principum Hercules Estensis tum abesset, penes quem erat gubernationis ius, alter sibi non esse integrum audere quidquam, urbane admodum et scite praetendebat: Relicta, Ferraria VII. Idus Maii, discedentes, et Francam Villam delati, equis omnibus, quorum usus in mari nullus erat futurus, ut potuit, divenditis in taberna, cui Regem nomen fecerant, pernoctantes, Venetiis IV. Idus Maii, a primariis urbis summa humanitatis significatione, et officiorum prolixa pollicitatione accepti sunt: dato hospitio iuxta templum Divi Marci, viri boni et erga externos haud difficilis. Actis ibi diebus quinque promittente navigationem expeditam navis patrono, dies alios septem in navi detinebantur: Vnde facile coniectura capi potuit, qualis esset patronus: nihil minus facturus, quam quod, Deo et Coelitibus, divisque invocatis, sancte iuraverat. Nam antequam solutis anchoris navigaret, hac forma est usus: In nomine Spiritus sancti, auspice et duce itineris huius sancti, vir nobilis Andreas Contarenus Donati filius Venetus navem promittit, et promissam tradit viris prudentibus et honestis, Iohanni Brunoni, et Mathiae Forbergero, et horum Comitibus in Palaestinam, terram sanctam abeuntibus, hac lege: Tradit Patronus

Gggg 3

navis

navis Contarenius, et praestiturum se bona fide promittit, navem firmam et probe munitam, et armis instructam, reliquisque necessariis pro eo ac consuevit urbs Veneta: Promittit una se iturum quam primum, nisi tempestatum et coeli iniuria prohibeatur: Iturum una architectum, fabrum lignarium, nauegum, remigiorum artificem, octo socios, sedecim sagittarios, scribam, et huic adiunctum alium librarium, tonsorem, focarium, emissarium, praefectum cellae vinariae, coqvum, coqvi ministrum: binos in transtris remiges. Atque hi apti sint ad navigandum, rerumque sibi commissarum periti: neque e navi quoquam se moveant: Promittit appulsurum se ad quemcunqve portum, urbem, oppidum, dux velit, aut alii comites: moraturum, et redeundum. In terrae sanctae littore expectet Naclerus, dum loca sancta inviserint universa: aut, rebus expeditis, si placeat, octidui moram trahant: In quacunqve navis parte fas sit mare transmittentibus agere, quod libeat: nihil molestiae onerisque exhibeant nautae peregrinantibus: Vinum ne desit, ne desit panis dulciarius, inter prandendum, inter coenandum alias. Aqva curetur, ut sit recens et limpida ad coqvendum, et ad vinum diluendum: Culina Saxonis nautae abstineant: Empturis vinum, aut aqvam allaturis, comites duos patronus addat, ne qua in pericula, ne in insidias incurrant. Cellam peculiarem et oclusam tradat vino reponendo: caro conditanea ne sit rancida, ne mucosa, in culina locus relinquatur, ad quem nulli accessus sit. Praebeat ligna, et reliqua foca alendo necessaria: mappas mundas vel omnibus, vel certe primoribus: Venetiis cursum dirigat Anconam: socios caeteros et naves recipiat, Brunonem et Forbergerum: permittitur, si libeat, recipere in naves homines CX. Haec iuratus promittit patronis: Qui si falleret, multam sibi indixit Ducatorum mille: et superioribus hanc addidit conditionem, neminem alium passurum se navem conscendere, non assentientibus principibus. Principes vicissim patrono se numeraturos pollicentur quatuor millia ducatorum: Verum hac lege: Tria millia et quingentos ut solvant antequam e portu exeant: quingentos tum demum, si inter navigandum, nullum ex nautis omnibus remigibus, sagittariis, famulis deesse deprehendant: si desit, ex ea pecunia parent in Slavonia: Quod si plures CX. recipi voluerint principes, patrono ut satis fiat, sic tamen, ne precium excedat ducatos XVI. in portu terrae sanctae solvendum: et ne quis malum sibi accersat: quod si fecerit, moderatos se redueturum salvos. Vtraque pars conditionibus subscripsit, easque ratas habuit: contra quas faciens, impensas solveret, et damnum acceptum sarciret, sine reculatione. Consentit patronus, pollicentur sui principis nomine Iohannes Bruno, et Mathias Forbergerus, quibus potestas constituendi omnia et paciscendi cum nau-

nauclero, de vecturae precio, parandi viaticum, emendi quibus opus esset, in navigatione tam longinqua et diuturna data erat. Quam egregie fidem solverit nauclerus, id argumento est, quod contra pactum, antequam naves ingrederentur, ultra IV. M. ducatorum, a singulis naulum postulavit XXXIV. Ducat. Venetiis, ne quid remorae iniiceret navigationi expeditae, provide curarunt omnia, emerunt pernas, farcimina, carnem bubulam sale conditam, lingvas bovinas, gallinas, sturionem conditaneum, aureolas marinas, lupos salitos, rhombos, butyrum, ova, oleum, poma, mel, caseos, acetum, pisa, milium, similaginem, farinam avenae, crimnon, hordeum, amygdalas, uvas passas grandiores, passulas minores, pyra, vinum, Malvaticum, culcitrae plumeas, et lectos, 190. Ducatis, panes dulciarios, conditos Zaccaro, Saccharum candidissimum, varia τὸν πικρῶν genera e Zaccaro, aromatibus, et his similibus confecta, Zinziber conditum, nuces unguentarias, macim, aromata alia, crocum, piper longum, acorum, galangam, Zaduram. Praeterea supellestilem domesticam, lintea, candelabra, cistas, peluvia, quadraginta bombardas, pulverem bombardicum, malleolos, seras, lagenas, staticula, funes, pateras, lanceas, frena, capistra, mappas, mantilia, ferras, secures, sal, sinagma, orbes quadras, urceolos, laternas, sartagine, tyrocnestin, ahenum. Praetereo multa, ad vitandum taedium: et tamen non omnino mittenda haec putavi, quae recensui, adductus hominis diligentia, qui ipse peregrinationi interfuit, et etiam minima accuratissime persequitur, libras quoque et pretia in plerisque commemorando.

§. XVII. Rebus itaque omni ex parte diligenter paratis, et constitutis, mare ingrediuntur, die superius indicato, anchoris solutis, et deductis navibus, rem plenam molestiae, laboris, periculorum: quam nemo aggreditur, nisi aut avaritia occoecatus, aut religione inductus, aut cupiditate cognoscendi multa incitatus. Quis enim temere tempestatum iniurias, nives, pluvias, scopulos, monstra marina, piratas, errores, inedia, famem, sitim, naufragium denique suscipiat? in navis parte inferiori, ubi sordes exhauriuntur, locus uni tribuitur palmorum trium minorum, ita ut contigui iaceant: in aestate, aestus immodicus: pulicum furiosa rabies: foetor intolerabilis: nausea molestissima: murium copia noctu per os cursitantium: metus ab incendio et candelis incaute tractatis, cuius fuga in mari nusquam patet, neque enim pice illita restinguntur: soporem turbant colloquentes inter se, aut canentes: morbo correptis in strepitu et turba vivendum est, nec habent, ubi onera naturae reddant: quae vel sola causa materiam morbi praebet: Mari ventis et tempestatum procellis commoto, et nave undique, quassata vi undarum et fluctuum, ebriorum instar alii pedibus vacillabant, alii prosternebantur. Cibus vilissimus et crassus, immundus et palato ingra-

tus!

tus: caro quasi sole indurata, panis acerofus, mucidus, plenus gurgulionum: aqua nonnunquam limosa, nonnunquam foetida: vinum ex solis ardore tepidum, fumum exhalans, insipidum: sol ardentissimus, aut pluviae molestissimae: conclavia occupantem, odor graveolens cruciabat; sub dio agentem, coelum et aer macerabat: metuendum erat damnum a furacibus nautis: caedes et mors a Turcis mare reddentibus infestum: naufragium ab undis et ventis: terror ab aliis piratis: periculum a foetore aegrotantium: obitus tristis sub coelo peregrino: sepultura misera cadaverum fere adhuc calentium, quae in mare coniciebantur, et quorum XI. spacio quatuordecim dierum interierunt, nihil opis ferente medico: morbus violentus, e quo paucissimi convaluerunt: mora nautarum lente, suorum mercimoniorum causa progredientium: malitiosa ipsius patroni negligentia, ex incuria affectata septem vasa vini e numero vasorum quinquaginta perdentis, cum, quae ipse paraverat, ne unum quidem efflueret aut rimas ageret: ad quod accessit, quod, quo maiore desiderio terrae tenebantur peregrinatores, eo minus cursum urgeret. Omnium igitur difficultatum remedium est sola patientia. Haec si cui videntur iniucunda, is sic habeat, commemorari a me, referente Mergentalio, ut ostendatur, quantos labores et quae adierit Albertus pericula, invicto animi robore adversus omnes, quae incidere possunt homini, difficultates, ex sincera in Deum pietate, et tolerantia rerum adversarum, probe muniti, et, quae in illa aetate ab hoc Principe expectari potuerint. Progrediemur nunc in coepto itinere. IX. Calendas Iunii circa meridem e portu Veneto solverunt, alteroque die Parentium appulerunt oppidum ditionis Venetae in Istria lignis et aqua navibus imposita, Ragusa ad sinistram relicta, Curzolan navigarunt, Venetorum Imperio parentem: cuius incolae lingua utuntur Slavonica: oppidum paruum in plano situm. Quinto Idus Iunii Corcyram delati sunt, hoc tempore dictam Corfu, olim, ut est apud Homerum, Scheriam, pertinentem ad Graeciam, in qua esse urbem scribit Mergentalius munitissimam, et arces duas firmissimas et in altissimo loco positas: Qui vero his annis eam viderunt, urbem quidem adeo non munitam aiunt, plateis longissimis, duabus areis, quarum in una varia veneant; insulam vero firmissimam omnium, quae sub Venetorum sint Imperio, ut Zacynthum, quae et Lasantio nunc appellatur, ditissimam. Tertio Idus abeuntes e Corcyra, quarto die post Modonam sive Methonem appulerunt, urbem in ea parte Graeciae sitam, qua haec ex Isthmo, in qua est Corinthus, olim omnium Graeciae totius ditissima, utrinque mari clausa, unde Bimaris appellatur ab Horatio, in latum extenditur: diciturque hoc tempore Morea tota illa regio. Modonam urbs validissima erat turribus, muris, propugnaculis sub Venetorum iure, illa quoque aetate cum Mahumetes Imperator Turcicus 1471. Peloponnesum co-

tam sui iuris faceret, Modona, Corone, Sonico, sive Sonichio exceptis: quas tamen annos viginti novem post, Christi videlicet 1500. subiugavit: et ad eam quondam urbem peregrinatores religiosi appellebant, nunc vero ad Insulam Zacynthum: pertinuit olim ad imperium Constantinopolitanum, sed hoc a Turcis everso, Anno 1453. Quarto Calendas Iunii anno Friderici Imperatoris Occidentalis XIII. tanquam ex naufragio tabulae, ita urbes et provinciae aliis aliae obvenerunt. Idus Iunii, quo die memoria anniversaria recolitur *αετολατρεία*, idolum illud Maozim, quod vastat totum cultum Dei, et cuius causa arma in nos grassantur Turcica, instituta ante annos 321. Anno Christi 1264. ab Urbano IV. in Candiam exscensionem fecerunt, quod cum nomen urbis est, tum insulae, spacio distantis a Modona III. M. milliarium Italicorum, et parentis adhuc Venetis, cui hodie fecerunt nomen Candiae, olim dictae Cretae: urbs populosa et firma: insula montosa, saltuosa, vallium plena: in qua nullum lignum crescere dicitur praeter cupresinum: neque gigni animalia aut mortui aut veneno noxia, serpentes, lupos, vulpes, utilia omnia fere, cervo excepto: Provenit in ea vinum Malvaticum. Regnum olim fuit. Praefectus Insulae Venetus domum Alberto parabat, in quam diverteret. Hic tristi rumore percellabantur peregrinatorum animi, fama percrebrescente, captivos abductos tam monachos, cultores templi Dominici, quam Christianos alios eo commeantes, a Sultano, neque ulli dari accessum ad sepulchrum sanctum. Nec tamen insitendum, aut retro abeundum rati, sed dubii inter spem et metum progressi, XI. Calendas Iulii Rhodum attigerunt, nacti hospitium, Hermiani cuiusdam nati VVimariae. Est ea Insula aere, si quis locus usquam in toto terrarum orbe, temperato maxime et salubri, quam a situ Pindar. Olymp. *εδ. Ζ. πορτίαν* vocat, in qua nunquam coelum ita nubilum est, quin sol appareat, omnium locorum in terris amoenissimus, unde Rhodus ob pulchritudinem a rosis dici putatur, quam equitibus sacrae militiae ademit anno 1523. Solymanus Turcarum Imperator, die ipso natalis Christi. Aperuit autem Saxo summo Magistro ordinis, qui esset, quo tenderet, eiusque petivit consilium, tutumne censeret aditum ad terram sanctam, an vero retro cendum statueret: Et verane essent, quae emanassent de fratribus Hierosolymitanis, quos Sultanus Aegyptius in captivitatem abduxisset. Laetatus quidem fuit summus Magister adventu viri tam nobilis: Verum tamen non parum doluit, in tempus adeo infelix et periculosum viros bonos et religiosos incidere: sibi non videri consultum, tam praesenti vitam discrimini exponere: et inprimis arduum et anceps hostilibus armis terras infestas, et maria tentare. Saxo animo iamdudum concepto, et ad quascunqve vices subeundas intrepidus, immotus in sententia perstabat, et quamvis, ut fieri consuevit, in deliberationibus difficillimis, hinc atqve hinc fluctuaret, vincebat ta-

H h h h

men

men vis animi generosi, humana omnia inferiora iudicantis religione et cultu Dei. Itaque in Cyprum Insulam navigant, non ita longe remotam a Syria: aiunt enim quondam continentem fuisse, terramque solidam, cum Syria, inde vero abruptam, ut Sicilia ab Italia. Celebris est et observatu digna salis confectio: nam e palude sal hauritur purissimus, et candidissimus, et soli expositus siccat. Regnum tunc erat, sed iuris in eo non nihil sibi vendicabant Veneti, vel quia aere illis alieno obstricta regina erat, vel quia insidiosè, sublato haerede, ad se conabantur transferre. Nunc occupata a Turcis misere servit, anno 1571. Hinc moventes nocte media, a longo orto sole conspectam sanctam terram salutantes, hymnum continentem confessionem Augustini et Ambrosii, laeta voce et animo cecinerunt. Ad littus appellentes non ausi sunt terram conscendere, expectandus enim erat per dies sex saluus conductus. Nam pro certo affirmabatur, fratres Hierosolymitanos, qui capti fuerant, dimissos quidem, sed iurasse tamen Sultanum, ultimum se illatas sibi a Christianis iniurias primo quoque tempore. Ita differebatur conductus, metu minarum Sultani. Quare, ut quid certi cognosceret, exploratores Saxo misit monachum et alium ministrum ad Gardianum Hierosolymitanum, ut quid e re videretur, consuleret. Horum neuter revertebatur. Nauclerus itaque, et, quem secum advexerant, ut sacro fratrum Hierosolymitanorum ordini initiaretur, vel quia maturabant reditum in patriam, vel quia vim hostilem metuebant, Saxonem, ne quid auderet, neu se hostili terrae crederet, dehortabantur sedulo: Et caeteris quidem non inconsultum videbatur, ab incepto desistere, Graecorum exemplo, qui de bello ad Troiam relinquendo deliberabant, ne quid tamen intentatum relinqueretur, nec temere quid fieret a Nauclero mitti petit, qui ministro speculatum ablegato nunciaret, nisi veniat, se quamprimum abiturum nocte proxime sequente. Et quidem Iohannes Monachus, et minister eum comitatus, responsum tandem a Gardiano tulerunt: sedecim annos se vixisse inter paganos, voluntates tamen illorum nequaquam satis habere perspectas: Numerum peregrinatorum esse exiguum, viros nobiles et magnae familiae, non satis reperiri consilii. Si de se agatur solummodo, sitque dicendum quod sentiat, haud esse se tam abiecti animi, ut auxilii et defensionis divinae spem abiiciat. Iturum bonis avibus, sentiri enim Deum praesentem, quicumque ipso fretus etiam maxime ardua suscipit: et humana ratione inexplicabilia quae videntur, ea ducente Deo fieri facilima. Quibus auditis Albertus animo ad res magnas atque difficiles sumpto, alius abitum et fugam turpem meditantibus, alius etiam aperte fradentibus, consilio habito, singulorumque rogatis sententis, impatiens abitus in hunc modum locutus fertur. Quanto capitis periculo hoc mare vastum adierimus, quantos terrestri itinere sudores per-

tulerimus, vos, fratres, optime nostis, eadem scilicet experti: Nec vero ignotum esse potuit ulli, dum in patria quiete adhuc et secura ageremus, ex narrationibus eorum, qui ante nos hanc navigationem et has difficultates exhauserunt, parum fidei esse paganis istis, sine lege, sine Deo, sine religione, sine ratione viventibus, rapina sese sustinentibus more ferarum: quibus nec iuris aliqua umbra est. Neque illud dubium, quin aliis idem acciderit: vestrumne igitur sit communem fortunam recusare, optare propriam, considerabitur, et rem altius atque accuratius perpendendo examinabitur. Quod si nulla alia re, nisi rumulculis incertis, quales mihi videntur, aut aliquibus periculis, si qua sint, retro cedamus, virorumne id sit, vos iudicate. Cum gratulatione et votis nos prosequuti sunt cives, cum amplexibus et felici omine dimiserunt coniuges et agnati, cum diris forsitan et risu iudem nos sunt recepturi. Suspensi expectant, audituri de locis religiosis, de ea terra, quam filius Dei suis calcavit vestigiis, de ea urbe, qua in toto oriente nulla omnium splendidior: turpe foret frangi animis, si viri sumus. Quot mulieres (molles hae natura sunt) feliciter hoc iter confecerunt, nos vel mortem, si ita fors ferat, adire detrectemus? At, inquis, alio revertemur tempore, tranquilliore et commodiore: Quid si terribiora tum narrentur? Itane de nihilo et frustra tot labores sustinuerimus, ut scilicet cuius causa eos pertulimus, id imperfectum relinqvamus. Quid stultius, quam in arando, inutilia extirpando, occando, semen spargendo tulisse multa, aestatis calorem et messis sudores nolle perferre. Frustrane tot sumptus fecerimus? Tergane vertamus, iam victores. Certum itaque, fiducia divinae misericordiae, quidvis potius experiri, quam ante oculos positam Palaestinam et pedibus nostris tactam terram sanctam relinqvere: si modo literas salvi conductus a praesidibus accepero, quod aliis contigit. Qui est me secuturus, hunc casus complectar in omnes; sin quis est abiectiore animo, ei liberum fuerit, hic expectare, dum lustratis sacris redierimus. Deus auspex propositum nostrum fortunet, et successus det secundos, cuius ductu ad hoc delati littus sumus. Quatuor allatis publicae fidei literis et animosi Principis hortatu laeti, omnes ire una ardent. Numerato igitur tributo 16. Ducatorum a singulis, ut convenerat, missa celebratur, sanctis omnibus et Dei omnipotentis ope, atque spiritus sancti auxilio et ductu in partem laboris vocato: navemque egrediuntur peregrinatores, et in stabulum asinorum numerati immittuntur, et suum singuli patrisque nomen professi, ablegantur in cellam arcuatam. Ioppe statio navium, nobilissima urbs quondam fuit, nunc vocata Iassa, extracta, ut ferunt, ante diluvium: aiunt omnium fuisse antiquissimam. Bis autem vastata et everfa à Templariis: Celebris est ex actis Apostolorum, quibus Thabitam famulam eo loci Petrus ex mortuis resuscitasse: Eoque Ionas confugisse creditur, ius-

fus ex mandato Dei praedicere exitium urbis Ninive. Nunc rudera eius vix conspicuuntur, fracta atque diruta, et super sunt duae turres, et hypogea quaedam. Praefides iuxta eam tentoria figunt: alii, pagani, audito, peregrinatores adesse, eo confluunt, et cibaria et alia deferunt. Hinc pedem nusquam ferre cuiquam licet, nisi paganorum consensu: In stabulo dum asini adducerentur, ubi expectassent, Ramam tendentes, haud procul ab oppidulo aberant, cum barbari e pago ruentes, utriusque sexus et aetatis homines tumultum occupant, quae praetereundum erat, lapidesque et saxa in advenas coniciunt, dentibus frendent, et sua lingua inconditum quid iracunde sonant. Rama olim floruit, et in hunc diem mercatura est frequentata, et abundat fructibus: abest a loppe milliariibus duobus Germanicis: Quinto Calendas Augusti Ludiam venisse peregrinatores, scribit autor huius Diarii, ubi capite plexus Divus fertur Georgius: ibi templum steterat, ut vestigia indicabant, sane pulcrum: pars muri erat reliqua, non exiguae altitudinis, et ara sub hac spelunca, in qua Martyr truncatus est: distat inde hic locus dimidio milliari. Ramam inde revertebantur ob indulgentias, quae in potestate erant Ethnicorum: inde via plana et expedita primum progrediuntur, in aestu solis maximo: ad quem postea accedebat via aspera saxis, montibus difficilis, donec Emaunta veniretur, quod castellum ex Luc. 24. cap. est notissimum. Antequam autem Hierosolyma adirentur, Arimathaea, est, Samuelis sepulchro nobilis, et Iosephi virtutibus celebris. Circa 4. post meridiem, sanctam urbem adierunt, iuxta coenobium hospitium ingressi. Pridie Calendas Augusti, fratres montis Sionis summo mane peregrinatores excitatos ad templum ducunt, iuxta quod lapis est, ubi Christum in deliquium animi incidisse fabulantur: ante templum quatuor sunt sacella, fracta tamen, alterum dedicatum honori sanctae matris, secundum omnium angelorum, tertium Iohannis Baptistae, postremum Mariae Magdalенаe.

§. XIX. Descendentibus per longam plateam ad domum S. Veronicae, a templo ad dexteram est divitis Epulonis domus in huius plateae exitu, platea alia, in qua crux Simeoni Cyrenaeo est imposta: ad dexteram domus, in qua lamentabantur mulieres Christum: eadem via sacellum fractum in loco editiore, quo stans mater, videns praetereuntem filium, in deliquium animi incidit: nec longe inde euntibus per fornicem offeruntur duo lapides, quorum uni Christus, alteri Pilatus insistebat, cum Iudaeis Christum flagris caesum et spinis coronatum ostenderet: nec abest procul ludus, quem frequentavit mater Christi: domus item Pilati, in qua nunc et iudicia exercentur, e qua reus voce Pilati, et insanis populi postulationibus, ducebatur ad supplicium: ad hanc nulli Christianorum aditus datur, qui muro inde arcentur: Ad sinistram domus Herodis, quae ipsa quoque peregrinis clausa est.

est. Neque longe abest piscina probatica, cuius aquam angelus Domini commovit. Item ad dexteram templum Salomonis, clausum Christianis: ad sinistram aedes Ioachimi et Annae, Christianis clausae. Hinc porta est extra urbem ducens, ante quam Stephanus lapidatus perhibetur, in clivo montis, ubi adhuc lapis praegrandis conspicitur.

§. XIX. Extra urbem haec fere sunt: Torrens Cedron in valle Iosaphat, quem transferunt cruce Domini usi pro ponte multis seculis: In valle Iosaphat sepulchrum Mariae, ad quam descenditur gradibus XLIIII. in sacello admodum angusto: Exeuntibus e templo XII. gradibus, offert se mons Oliveti: hinc egressis ostendit se porta aurea, per quam inventus est Christus in urbem die palmarum; locus, quo captus fuisse perhibetur, lapidibus obstructus est: in clivo montis Oliveti Mariam ad coelos ascendisse monachi nugantur, tradito Thomae cingulo, cui Mariae discessus significatus paulo ante fuerat, non longe inde, allato ramo oleae, Mons Oliveti quasi penu est omnium indulgentiarum, nomine totius Galilaeae, quam intrare, metu latrociniorum non est tutum. Ascendentibus montem ad dexteram, fuit templum ingens quondam, nunc vero vix rudera supersunt: reliquum Sacellum, in cuius medio lapis, cui vestigium dextri pedis Christi, ad coelos ascendentis, impressum fertur, sub sacello tumulus Pelagiae: Ad huius montis radices fere Christus docuit: Beati pauperes spiritu. Est ibidem sepulchrum Absolonis: ad sinistram rudera conspiciuntur templi cuiusdam, iuxta quod rapere voluerunt Mariam Iudaei, cum mortuae funus efferretur: Hic delituit Thomas ille incredulus, donec surgeret Christus a mortuis: neque procul abest monumentum Zachariae.

§. XX. In monte Sion, gradibus tredecim descenditur in templum: sub altari summo locus est, quo cum discipulis Christus comedit agnum Paschalem: ad dexteram ara, ubi pedes lavit discipulis: ad sinistram extra templum summum seu primarium sacellum est, in quo Spiritum sanctum effudit in Apostolos specie visibili. In templo sacellum sanctae virginis: iuxta aram mediam locus, quo die resurrectionis se matri vivum exhibuit: ad sinistram iuxta aram crux stetit, longo tempore post reperta. Ad dextram cancellis ligneis servatur inclusa pars columnae, cui alligabatur Christus flagris caedendus. Exeuntibus e sacello rotundus lapis in medio perforatus, ubi speciem hortulani indutus conspectus est. Viterius progressis locus offertur, tenebrosus et concameratus, quo custodiebatur Christus, dum crux pararetur. In monte Calvariae fovea reliqua est, cui inserta crux fuit, Sacellum ab aliis aedificiis seiunctum, et omni ex parte liberum, in quo sepulchrum est Domini, humile saepe et parvum, orgyiam paululum longitudine exuperans, undique marmore incrustatum, ne quid avellatur: ei templo nulla alia lux

infusa est, quam a lampadibus, quae materia perpetuo et aeterno igni suppeditata fovetur. Ante eius fores saxum iacet, cui insedissee angelus dicitur, nuncius resurrectionis.

§. XXI. A monte Calvariae versus occidentem descendendo, est Gulgatha, in quo apparet rupes illa, qua crux stetit, Eusebius libro 9. capite 6. a galgal, id est a volvendo, et a multitudine craniorum dicta. Distat autem mons Calvariae, in quo Christus est crucifixus, ab urbe quinquaginta passibus, versus Aquilonem. Hunc montem Adrianus indidit urbi, muro cingens et moenibus.

§. XXII. His ordine magnoque studio lustratis pernoctare iubentur in templo a sacerdote, aperte denunciante absolutionem, et monente, ut se praepararent ad sacram Synaxin, et ut singuli confiterentur: media nocte fratres sacerdotes missam cantant, in ipso monumento, et in monte Calvariae, eamque ad lucem usque producant. Sole exorto monachi, quorum tenent lignea vincla pedes, ut ait Pontanus, in Calvaria missam cum celebrassent, ad sacram Synaxin peregrinatores accesserunt, Calendas Augusti: A meridie in templo ad sepulchrum Domini Equites auratos creavit Saxoniae dux septuaginta, gladio leviter decussatim feriens humeros, eique illum tradens, qui creabatur, ut illo ritu admonitus pro defensione sui principis, religionis, subditorum, pacis, reipublicae eo uterentur. His confectis requiem (sic Pontificii appellant cantiones funebres et naenias, quibus defunctis, quietem precantur) canebant fratri cuidam, socio itineris, in monte Calvariae mortuo. Dimissi e tumulo Bethlehemum abeunt, quod distat Hierosolymis milliare unum cum dimidio: media via congeitus est acervus lapidum, in modum aggeris, ubi stella iterum Magis apparuit, discedentibus Hierosolymis. Non longe domus Eliae: locus unde ductus Habacuc: Domus a Iacobo aedificata post reditum e Mesopotamia, quo e patria fugiens Esavi fratris minas et tyrannidem fugerat: tumulus item Rachelis ex partus difficultate mortuae.

§. XXIII. Bethlehemum templum est Mariae virginis, pulchrum et venustum: descendentibus ad sinistram gradus viginti spelunca offertur, quam Divus Hieronymus incoluit, religiosae meditationi et versioni sacrorum Bibliorum ex fontibus Hebraicis intentus: incoluisse autem fertur annos sexaginta sex: ibidemque mortuus et sepulturae mandatus: Alii specum fuisse scribunt, in quo natus fuerit Christus, eo recedente Maria, quod in publicis hospitibus non esset locus. Ad aram primariam alia est, in qua circumcisus est Christus consuetudine et ritu ceremoniarum veteris testamenti: ad sinistram ara itidem alia, ad quam Magi munus suum adornarunt, Christo infanti offerendum. Si descendatur, per gradus undecim, spelunca conspicitur,

citur, facello egregie ornato et constrato marmore: ad dexteram ara, iuxta quam Maria Christum est enixa: neque procul inde locus praesepis ad arae dextrum latus, in recessu interiore. Innocentes infantes in loco concamerato asservantur.

§. XXIV. Tertio Non. Augusti montana petuntur, domus Zachariae, quae Bethlethemo abest milliari uno, ad quam spelunca est, in qua Iohannes Baptista latuit metu Herodis. Ad radices fere montis fons, prope quem mutuo complexu se invicem salutarunt Maria et Elisabeth. Zachariae templum nunc a paganis abrogatum, factum est stabulum afinorum et boum.

§. XXV. Reversi in urbem, in templo iterum pernoctarunt.

§. XXVI. Abest Iordanis fluvius ab urbe septem milliaria Germanica metuentes autem pagani hostium incursiones, salvum conductum peregrinatoribus negabant.

§. XXVII. In domo Caiphae lapis repositus est ille grandis, quo munus fuit Christi monumentum: praeterea facellum et ara.

§. XXVIII. Vallis Siloe fontem habet profundissimum, ex quo fascias lavit virgo Maria. Ibidem a Manasse dissectus Esaias ferrea lignea, et sepultus est in agro empto de pecunia cruenta et sanguine.

§. XXIX. Bethaniae domus Mariae Magdalenae diruta est parietinis tantum apparentibus: in reditu ad urbem domus Marthae: hinc paulum digressis occurrit domus Lazari, qui a Christo in vitam fuit revocatus ἡδὴ ὄζων πικρῶν: cuius domus sedem occupavit templum nobile sepulchro Lazari.

§. XXX. Cum non pateret accessus ad Iordanem hostilibus incursionibus infestum, iterum per vallem Iosaphat transire placuit, ad templum Mariae.

§. XXXI. Octavo Idus Augusti, nocte concubia, et fere media itineri accincti, dimidio ferre viae spacio confecto, ante solis ortum, circiter horam secundam, Rhamam redeunt, numerati hospitium prius occupant, iussu paganorum praebentium cibum et aquam: Hic totum diem detinebantur, quod non conveniret nauclero cum paganis de mercede pro afinis meritoriis, et aliis. Accedebat impedimentum aliud abiturum avide urgentibus. Nam fama percrebuerat inter ethnicos, fuisse inter peregrinos reges duos, quibus investigatis mulctam importune postulabant a nauclero, qui eam rem dissimulasset. Ut vero tandem res dirimeretur, ducibus paganorum patronus tres vestes quisquiliatas, et aureos aliquot promittit: caeteris praemia peregrinatores pollicentur, darent modo operam, ne quid morae abire festinantibus iniiceretur. Eodem die vis orta a quibusdam apostatis Mamluchis, tumultus causa extitit in hospicio, ut fores obicibus et repagulis essent

sent muniendae adversus violentam impressionem. Quinto Idus praetermercedem, honorarium postulantes pagani, quorum asinis usi peregrinatores fuerant, extorserunt a singulis ducatum cum dimidio. Ad pagum ubi ventum est, unde tumultuose ante proruperant viri pariter et mulieres, puerique et senes, iracundis animis vultuque torvo, lapidibus iterum peregrinatores impetunt, verbera infigunt, manticas, ascoperas auferunt, ex asinis excussos deturbant, tanta violentia, ut nec ullum ducem veriti, viam sane longam insequerentur, nec spes esset celeritate evadendi, asinis, pro sua natura, pedes lente moventibus. Ita aegre sub solis occasum Ioppam pervenitur, et vix obtinetur magnorum munerum pollicitationibus, ut principem, quem solum incolumem omnes optabant, nautae transmitterent, primariis Ioppae pernoctantibus perquam plurimis, quadraginta fere, qui die demum insequenti ducem sunt secuti. At ne tum quidem navigatio, ut sperabant, successit, detento patrono a paganis, ne qua tamen vis illi fieret, quod in eius salute suam quoque salutem consistere non dubitarent, armis nonnulli et gladiis, si certandum forte et dimicando quaerendus abitus esset, instructi, patronoque suppetias allaturi, ab hostibus immanibus undique circumvento, naviculas duas conscenderunt, et ad littus redeuntes, excensionem facta, dimicarunt, ut vix tandem, multis paganorum vulneratis, patronus navem ascenderet. Etiam si autem polliciti fuerant ei peregrinatores honorarium 50. ducatorum, eo tamen ipse sua se improbitate privavit, adductis in periculum vitae cunctis peregrinatoribus. Omnibus vero paratis III. Non. Augusti, sole iam declivi ad occasum contendente, vexillum sacrum navi est affixum, et, repetito hymno Divorum Augustini et Ambrosii, alacri animo, immani littore relicto, anchoris sublatis, solverunt. Vix e conspectu terrae sanctae in altum vela laeti dederant, cum eius diei vespera moritur Otho a Schidingen, eques auratus, et quia a terra remoti erant, nec quando appulsuri essent sciebant, ac ne licebat quidem, neque ad sinistram, neque ad dexteram appellere, hinc Turca, inde Sultano Aegyptio minas intentante, eratque maris unda commota et fluctibus agitata, quae saevitia sua cursum inhibebat; nec ferre cadaver auram aestivalem poterat: mediae scilicet aestatis, quae sol geminatis radiis, dum per eadem loca, quae ascendendo calefecerat ante calorem intendit, in mare proiicitur. Decimo sexto Calendas Septembris, Cypri urbem Salinas appellunt. Regina Cypri, per viros selectos, equites duos auratos, ducem excipit, et si quibus hominibus egeat, promptly offert: quos gratus accipit. Inter Cyprum et Rhodum mare undosum non caret periculo, estque navigandum per sinum flexuosum, nec cursus est toto mari, quo Venetiis Palaestina aditur, periculosior: unde factum est, ut die demum vigesimo nono Augusti (morati autem fuerant ad vigesi-

vigesimum usque propter nauclerum, sua ibi tractantem) Rhodum attingerent. Quo audito summus Magister ordinis XXX. equites ad litus ablegat, qui splendore regio humanissime Saxonem exceptum, in aedes magnifice tapetis et lectis ornatas deducerent. Saxo arcem ascendit, visurus Sanctorum reliquias, quas ibi custodiri, Pontificii improbe nugantur. Nam monachi fumum imperitae multitudini vendentes, asservari in illa arce perhibent: Brachium Iohannis Baptistae, brachium Blasii, Georgii, Stephani, brachium et manum Catharinae, Clarae, Thomae: Os e cadavere Antonii: caput unius ex undecim millibus virginum, corpus Euphemiae: fragmentum crucis, de qua filius Dei pependit, pascha nostrum factus: Nummum ex istis triginta, quibus venditus est iustus, quem vendebant filiis Israel, crucem aeneam e pelvi constatam, e qua discipulorum suorum pedes Christus lavit: quae crux cerae impressa, et in mare coniecta, sedare tempestates, et motos fluctus componere, anili superstitione creditur. Conspectas aiunt duas spinas e corona Christo impositas, quarum unam singulis annis florem die parasceves producere fama fuit. Haec de cruce aenea, ex Breitenbachio referimus, qui circa annum 1493. in Palaestina cum fuisset, iter sacrum descripsit: Is vero Mergenthalius, quem nos ducem sequimur, unam tantum spinam nominat, eamque florere dicit, eo etiam die, quo terrae conditus est Christus, et addit idem procerum cornu unicornis.

§. XXXII. Summus Magister ordinis, benevolentiam erga hospitem, religionis professione sibi coniunctum declaraturus, Saxoni gallinas misit, perdices, lepores, columbas, capras, panem, et id genus alia esui apta. Ea vespera mundo valedicens, e vita excessit Bernhardus e nobilium Misnensium Schonbergiorum familia. Sepultus est die sequente in coenobio Divi Augustini, factaeque sunt et in arce et in omnibus templis inferiarum exequiae: Sepultus ibidem est Conradus ab Amendorff, quibus, ut etiam caeteris in hac peregrinatione mortuis, solutae sunt exequiae. His exactis noctu rursus mari se committunt, cursumque Modonam versus tenent, urgente id promissum Saxone, quod dederat Nauclerus, se recto cursu progressurum, quod diu in Cypro morati essent: multum contra tendentibus nautis, ut in Candiam, quae Creta est, irent, quae stus sui causa. Inter Candiam et Modonam, in aere circumferri supra aqvas viderunt quiddam insolitum, formam et specimen referens piscium: Pisces autem esse narrantibus nautis, vero simile non videbatur, quia novum erat et inusitatum hominibus nostris. Sed postea e datis Principi dono, pisces esse alatos didicerunt, quos, quia alati sunt, *χελιδόνες* appellant, de quibus Gesnerus: Ad lapidis iactum instar volucris evolant, ne piscium maiorum praeda fiant. Noctu iis partibus internis, quae rubrae sunt, coloris incunditate et splendore sandaracham

vel cinabarium superantes relucet, videnturque candentes carbones ore ferre. Madonam allapsi, circa vesperam Henricum Busmanum, nocte praeterita mortuum, sepelierunt, habitis exequiis. Ventis usi sunt adversis, cum e Modona noctu solvissent, quibus navem in alias atque alias partes raptantibus, neque patronus, neque nautarum quisquam certus erat, aut ubi aut qua ferrentur: difficili tandem et ancipiti navigatione Corcyram deferuntur XVI. eluctati magno conatu e tempestatum procellis. In ea insula naves duae erant, inque iis mercatores, petentes commerciorum gratia Alexandriam: horum primarii duo Saxonem adeunt, de reditu gratulantur, quae fama sit narrant, rumorem emanasse Venetiis, ipsos omnes captos et ductos Alcairam: magnumque ex ea re esse luctum. Discessere tum a nostris Belgae, Britanni, Mediolanenses, cum honorifica valedictione, et studii atque officiorum suorum delatione: dubia fortuna XII. Calendas Octobris Corcyra relicta navigarunt Corfulam usque ibique quieverunt unum diem: Calendas Octobris prospero et secundante vento, et ad voluntatem fluente, profecti sunt: die altero tempestatem veritus Nauclerus, renitentibus et principe et pluribus, cursum vertit intra duos montes, et navem firmavit, iactis anchoris: nocte concubia tanta tempestatas orta, tanta fluctuum et ventorum vehementia fuit, tantaque pluviae, ut anchorae duae validissimae fractae dissilierint. Quod si in alto deprehensi fuissent, iudicio patroni, sine fato singulari, fieri non potuisset, quin naufragium passi, in universum omnes interiissent: duravit haec procellarum agitatio, sollicitis et de vita dubiis omnibus ad diei tertii meridiem: tum, Parentium non ausi metu pestis, quae ibi grassaretur, quarto Non. Octobris Rovinium veniunt, parvum oppidum, ditionis Venetae, celebre sepulchro S. Euphemiae, quam leones veriti sunt attingere. Inde in portum Venetum, cum dulcissima acclamatione omnium, mari vasto superato, appulerunt. Ibi tum timens sibi Nauclerus genibus flexis veniam suppliciter petit, si qua sit in re offensus Princeps: reductam a se eius illustrem Celsitudinem per tot tantasque difficultates salvam et incolumem. Intercedebant etiam fratres, ne vindicaret iniuriam Princeps, at ille tristior aliquantulum et durior, se facturum dixit, quod aequum foret: relaturum qualem meruisset gratiam et praemia. Taedio longinquae navigationis studio ardebant et cupiditate terrae, itaque parum erant solliciti de sarcinis. Senatores Veneti et Ducis, et suo nomine Principi de reditu gratulati, donarunt ipsi hypotrimata, candelas, incensa, aromata, Zaccarum, etc. ut moris est. Iterum Andreas Vedraminus, ordine 71. Dux, missis illustribus viris Genteleonibus ex ordine senatorio, suam illi prolixè offerebat benevolentiam, addita excusatione, impediri se medicamentis, quibus ratione valetudinis uteretur, quo minus conveniret ipsum, petere autem

autem magnopere, ne eius Celsitudo id finistre accipiat. Destinatum a se domum, Principe non indignam, quo divertat, non facturum, quin quamprimum possit, officii causa eum accedat et benevole colloquatur, amicitiamque contrahat. Respondit per Mellerstadium Saxo, ex longinqua peregrinatione se rediisse, vestes tam suas, quam comitum detritas, nolle prodire in publicum: conduxisse in loco ab hominum frequentia remotiore hospitium, ut solus sit: vestibus refectis novisque comparatis, aditurum se ducem. Pridie Idus Octobris dux, universo senatu comitante hospitium Saxonis accedit: quibus obviam egreditur Saxo, et utriusque se invicem officiosissime salutant. Erat dux statura procera, aetate grandi: unde Saxo fertur dixisse: Eligi a Venetis duces, servituti aptos, qui videlicet secundum leges gubernent, iisque teneantur. Praesentibus omnibus senatoribus pro defunctis missam celebrari curavit: hinc supplicationes fieri, pro itinere feliciter confecto, quibus peractis demonstrarunt fiscum, et thesaurum ex gemmis, auro, margaritis, multis annis, collectum, tanti precii, ut vix aestimari possit: paterae sunt ex smaragdo, adamante, Iaspide. Libuit Paduam excurrere, urbem amplam, Venetae ditionis, cuius cives Venetos imitati, fuere humanissimi. Venetiis digressi, navi vehuntur Mestrium: Tarvisio ubi abissent itinere trium dierum, nunciabatur Turcas vi maxima invasisse ditionem Hamburgensem: homines ex agris in urbem cum suis confugisse fortunulis. Exploratoribus missis, qui id certo cognoscerent, Arnsteinium et Solcenmarkum exustum refertur, damnaque terris tam Caesaris quam Episcopi illata infanda: quod si, re non satis caute cognita, iter continuassent, in copias hostiles incidissent. Quarto Calend. Novembris Kinbergi, sylvam barbarum tolli curaverunt. Audito, redire peregrinatores, obviam Saxoni veniunt 50. equi, ex aula Imperatoria: et Neustadio occurrit cum magno comitatu Maximilianus: et eius coniunx Maria, cum suo gynaeceo, curribusque tribus auratis gratantes reduces, cum summa et honorifica salutatione. Ad significandam laetitiam concurrebant decursu ludicro aulici, et idem eos comitatus et exoptatissima gratulatio usque ad arcem celebravit. Imperator ipse comitaturus Saxonem ad hospitium ab hoc prohibetur: Ne quae deesset materia laetitia III. Non. Novembris nuptiarum solennitas instituitur, iuncta e gynaeceo pedissequa aulico cuidam, cum apparatu magnificentissimo, qui reges decet. Cum enim honore sint eminentiores, splendore etiam caeteros ut anteant oportet. Postridie nuptiarum Decursio militaris instituitur: Nam pro muneris praestantia, et gradus excellentia, non leves magnorum Principum lusus esse convenit. Concurrent igitur Saxo, Hennebergius, Mansfeldius, Zigelheimius. Albertus a Maria Maximiliani coniuge monile retulit, cum materia, tum arte eximium, quae coram non-

nulla petenti, nihil recusavit, abunde pollicita omnia: Et abituro Imperator septem pocula donavit inaurata, Maximilianus vero tres eqvos praestanti forma, phaleris ornatissimos: adiunxitque discedentibus duces eqvites quingentos, per Honfeldam, Milcoviam, Ambstetam, Ebelsbergum: Et venerunt Puerbachium, patriam clarissimi Mathematici, Georgii Purbachii inde denominati, praeceptoris Iohannis Regiomontani, sub dominatu Comitum Schaumburgiorum, quorum unus obviam Principi produit: hinc Scherdingum, sub ditione Bavari Ludovici, post Brunoniam, liberaliter accepti a Principe: deinde Burghusio imminentibus prope ab oppido occurrit gratulabundus in prato Georgius dux Bavariae, et Georgii coniunx Ameleis soror Alberti, magno cum comitatu mulierum: de curru et eqvis utriusque descenderunt: post multa vota, et gratulationes blandissimas, arcem Saxo occupavit, sic volente Bavaro et biduum ibi moratus, duobusque donatus monilibus die Elisabethae, Comite Georgio Novumforum: hinc Landshuttam processerunt: et Ludovicum ducem non satis firma valetudine utentem accesserunt et perquam benigne tractatus, donatusque Albertus duobus eqvis generosisimis, IX. Calendas Decembris Ratisbonam ingressus est Episcopus Eichstetensis, Principem bellicosum, et armis gaudentem, armis donavit, non ignarus, munera, quibus quisque delectatur, ea esse gratissima. Hac etiam urbe post se relicta, quia diuturnior absentia desiderium patriae movebat, die Divae Catharinae Ambergam ingressi, quamvis reditum ad suos maturantes, tamen postridie retenti sunt, ab Othone Comite Novifori, & Philippo Palatino, nec inhonorati abierunt, pignus benevolentiae et amoris Principibus quidem, singulis eqvum dantibus, Ducis vero coniuge monile, non exigui precii. Tertio Calendas Decembris, qui erat pridie Andreae, non parvo numero aulicorum et satellitum muniti Vunsidelium deducebantur, iussu Marchionis, metuentis insidias a Plauensi Principe: Ernestus autem, qui unice fratrem amabat, cum quo a primis annis vixerat coniunctissime, percepto rumore, de fratris exoptatissimo reditu, Olsnitium usque obviam ei processit, comite Misnensi Episcopo, et postquam alter alterum in conspectu habuit, de eqvis se demittentes, in mutuo amplexu diu haeserunt, quasi praetermissos fructus svavitatis, pietatisque praeteriti temporis omnes exacturi: Cal. Decembris Zviccaviam introeuntibus mirifico studio omnium aetatum et ordinum, incredibili concursu totius urbis, a sacerdotibus, monachis, scholasticis, senatoribus, plebe, virginibus, mulieribus, cum vexillis, sacris, cereis, Divorum, reliquiis, hymnis, obviam itum est, deducentibus reduces in templum Beatae virginis: similique studio a Chemnicensibus. Tertio Decembris adventus eorum est expectatus ante urbem in plurimam usque noctem, quia oppressi retro quidem cesserunt, nihilominus, pluribus locis quam quadringentis

agnes

ignes undiqve relucebant, et lampades, cum in domibus privatis, tum publicis compitis: Nec cedebant ulli Fribergenſes honeſtiſſimo occurſu ſuam erga principem bonum declarantes obſervantiam. Uſqve adeo mentes ſubditorum occupat magiſtratum pietas, et in ſui amorem atqve charitatem excitat erga inferiores aequitas. His ad urbem Dredam appropinquantibus, praeter Alberti iplius, et Erneſti Electoris coniuges, omnes cives cum plauſu, campanarum ſonitu, cantibus et laetiſſima gratulatione ad arcem uſqve redeuntes ſunt proſecuti, et publice actae gratiae pro ſalvo et felici reditu principis. Sic mille viarum terra, mariqve periculis ſuperatis divino ductu, domum reductus eſt, Nonis Decembris, permenſus Germaniam Magnam, Italiam, mare Adriaticum, Ionicum, Creticum, Syriacum, Palaestiſtam, novem menſibus. Et ſi autem non ſum neſcius potuiſſe haec multo ornatiora fieri et copioſiora, ſi deſcriptionibus geographicis adumbrata, vetuſtioribus historiis amplificata produiſſent: tamen nudam eamqve ſimpliciſſimam et veriſſimam expoſitionem ſequi malui, earum rerum, quae illo anno, in quo verſata ſunt narratio noſtra, acciderunt, quam e Breitenbachio, Helffrichio, Seiditio, Iohanne Ehrenbergio, Daniele Ecelino Arovienſi transcripta coacervare: non quod horum tolerantiam aut ſtudium reprehendam, digni enim ſunt quorum fama ad poſteros transmittatur: Sed quia ipſa ſimplex veritas, ſine ullo ſuſo per ſe delectare lectorem poteſt, et ſuam unictiqve laudem cenſemus relinquentem integram. De toto vero itinere religioſo, eiusqve cauſa, de Divorum reliquiis, de ſacris locis luſtratis, quid ſit ſentiendum, recte ii ſtatuunt, quibus verbum divinitus patefactum fidei norma eſt: quo docemur, unicum eſſe ſacrificium, unicum opus, quo coelum meremur, ſacrificium filii Dei, induentis nos indumento iuſticiae, et haereditatem vitae aeternae, ſua morte acquiſitae, credentibus imputantis.

§. XXXIII. Venio ad bellum *Vngaricum*. niſi Europa fato quodam finiſtro afflicta fuiſſet, arma Turcica inhibuiſſet et toto Danubio eieciſſet Mathias. Hic enim Turcis terrori erat, quos ad exemplum Iohannis Hunniadis patris ſui, viri fortiſſimi, et muri inſtar contra impreſſiones Turcicas, fatigavit: ſed impeditus eſt eius impetus, et ardor nonnihil reſſinctus bellis Chriſtiano-
rum principum domeſticis, et ambitione. Nam Fridericus Imperator, Mat-
thiae iniquiſſimus, quacunqve ſane ex cauſa, noſtrum nunc non eſt inquirere,
ac ne in proclivi quidem, coniugium regi, quod appetebat, negabat, et regnum
Boemiae conferens Vladislao Polono Mathiam praeteribat, foederibus forte
conſiliis Boiemicis et Polonicis. Qua re caetera ſapientiſſimus Imperator, mi-
nus caute, virum bellatorem offendiens, et in proceres Auſtriacos ſeverior,
Auſtriae et Germaniae bella attraxit ſere exitioſa, et Turcis ad vexandam
Vngariam occaſionem praebuit. Nam Mathias Anno 77. in Auſtriam itru-
ens,

ens, obvia quaeque usque ad extremos Bavariae fines vastavit, et subegit: Viennam obsedit, Imperatorem ad conferenda sibi regni Boiemici insignia, adegit, frustra expectantem auxilia a Polono, collata antea Vladislao, ut iuri suo in regno Vngariae renunciaret, Imperatori extorsit. Initae sunt rationes pacis, sed induciae potius sunt iudicandae. Quia dum viveret Mathias, domo Austriaca felicior et potentior fuit. Etsi enim reconciliati sunt Imperator et Vngarus, tamen anno ab hoc, quo haec gesta sunt, tertio per legatos Austriam vexavit, quod corona Vngariae esset transportata in Germaniam, quam repetebat, etiam morbo articulari aeger, et Anno 85. Viennam, post diuturnam obsidionem, occupavit. Nova civitate obsidionem adhuc sustinente, quae et ipsa tamen longius anno armis cincta Mathiae se dedit. Fridericus Imperator, quia ratione rebus lapsis, et in dies singulos in peius fluentibus, succurreret, ignarus: Vidit enim Mathiae omnia cedere, torrentis instar, quidquid occurreret, prosternenti, coegit comitia Norinbergae, et iniurias Mathiae conqvaestus, quo in periculo non tam Austria esset, quam tenebat, ostendit, quam reliqua Germania, cui Mathias gravis hostis et violentus immineret. Principes imperii primum quidem privatam hanc esse causam, ad Imperatorem, et Austriacos pertinentem, asserere: eamque ob causam, iniquam sane postulationem videri, ut sumptus imperium conferret: neque cum Imperio certamen esse Mathiae, sed cum familia Austriaca. Si quid moliretur adversus dignitatem libertatemque Germanici Imperii, non defuturos, non modo non sumptus, sed nec sanguinem et vitam quoque atque spiritum, quem vir quisque optimus patriae et communi saluti debeat. Post vero cum hortationibus preces adderet, habita ratione dignitatis Imperatoriae, sumptuum bellicorum partem sunt polliciti. Sed qui bellum gereret, non erat, alio aliud ad removendum a se periculum praetendente: Tum oblitus dignitatis suae Imperator, admodum grandis natu, et cum natura tum aetate ad praeliorum congressus, non satis habilis, Albertum nostrum Saxonem, cum lacrymis et amplexibus orare, ne desineret cumulare priora in domum Austriacam merita: in eo solo spem collocatam recuperandi amissa, et reprimendi Mathiam adversarium, non tam animi fortitudine, quam fortunae successibus et truculentia formitabilem. Alberto non deerant causae, quibus adductus id recusasset, dehortantibus etiam consiliariis, tamen quia avunculus erat imperator, cui debebat amorem et maiestate imperii, atque dignitate nominis Germanici, quae in Friderico vertebatur, vehementer movebatur, et quia laetabatur datam sibi opportunitatem congregiendi cum viro sui temporis fortissimo felicissimoque, victoriae quasi sobole, qui nihil non sibi cessurum putaret: Siquidem nullo bello plus gloriae paratur, quam contra fortissimum quemque. Quare in Austriam movens VII. Augusti, Anno 1487. munitiones

tiones aliquot recuperat: Verum quia nec auxilia mittebantur ab Imperio, ut ex pacto convenerat, et bellorum nervi deerant, duo enim tantum nobiles venerant, nec satis instructus erat, nec audebat suos, animo quidem et armis non inferiores, numero tamen longe impares, Marti alex committere: itaque progressus est Mathias, et moram necessariam Alberto trahente, ne exercitum hosti proderet, Neustadium occupavit. Collegit tamen exercitum qualemcumque cum autoritate nominis et celebritate famae e bellis superioribus, tum suis sumptibus, et amicorum, quamvis sero commeantium ope atque subsidio. Etiam si autem non vicit Mathiam, neque universam recuperavit Austriam, ad conditiones tamen pacis satis aequas accipiendas coegit, meruitque testimonium luculentum viri laudati, qui diceret, hunc Albertum solum sibi obstare, quo minus castra poneret in media Germania. Addunt autem historiae in illis induciis faciendis, quae pace priorum annorum fuerunt firmiores, sancta durissimis conditionibus, convenisse Vngarum et Saxonem in Divi Hippolyti oppido, et, nemine conscio, collotos de induciarum unius mensis tempore, quo pacificationis ratio iniretur. Ante conclave autem inter ministros, regis et ducis facto murmure, et altero alterum, ut sit inter hostes verbis irritante, seditionis metuens consiliarius, fores aperit, tum alter alterius humeris brachium iniecit, et ambo se mutuo complecti conspiciuntur. Ne vero a pace esset alienior Albertus, multa erant, quae hortarentur, auxiliorum inopia, impetus Mathiae, et eiusdem felicitas: metus, ne in Germaniam provolveretur hoc belli incendium, et ne occasione hac usus admodum commoda Baiazetes Turca, occupatis bello intestino principibus Christianorum, et in sua viscera saevientibus, se moveret: Pecuniaeque defectus, qui tantus erat, ut postulantiibus militibus stipendia et hastas atque ictus bombardicos minantibus, triginta millia nummum de suo numerans, furiosos sedarit. Neque dubitabat, quin morbo fractus, bello fatigatus, et longinquitate temporis mollitus Mathias, ad pacem esset pronior. Itaque facta pace, arma domum retulit, sed quem antea Imperator humiliter et supplex etiam profusis lacrymis ad bellum gerendum obtestatus fuerat, eum ne in conspectum quidem suum admisit: Non quod esset, quod in fortissimo heroe desideraret, sed quia conscius sibi male erat, qui adeo inermem, contra pacta, gentibus ferocissimis obiecit, et spe auxiliorum deseruisset: et quia non erat unde belli impensas numeraret. Accidit autem perquam commode ista pacificatio: Nam, si productum longius fuisset istud bellum, neque solertia Alberti sedatum, sopitumque conditionibus tolerabilibus, et, ut eventus docuit, domui Austriacae frugiferis, non facile sustinisset bellum Imperator, alterum contra eum ducem, qui quamcumque in partem se converteret, victor rediret: alterum vero adversus Frisios, populum ad seditiones

nes concitandas natum. Nam non ita diu post, capto a Gandavenfibus, qui primas sibi audaciae partes fumebant, erantque caeteris confidentiores, atque ad facinus tantum paratiores, et a Brugenfibus rege Maximiliano bellum exarfit in Germania inferiore: ad quod tollendum, eo duce opus erat, qui cum Mathia manus conferuiffet.

§. XXXIV. *Belgica* duo bella gessit: alterum Imperatoris et Imperii nomine, alterum suo et filii Henrici. Ac primum quidem pro Maximiliano gestum est Friderici Imperatoris filio. Is enim rex Romanus declaratus XVI. Februarii Francoforti ad Moenum post acceptam coronam, primum Aquisgrani XXVIII. Martii (nam ter coronari solent Imperatores Romani veteri consuetudine, primum Aquisgrani corona Caroli Magni ferrea ab Antistite Coloniensi, qua fortitudo et robur significatur: deinde argentea ab Episcopo Mediolanensi, in villa Modiciensi: qua claritas et splendor: tertio aurea in Ecclesia Divi Petri ad aram sancti Mauricii, qua principatus et iustitiae dignitas designatur) cui coronationi interfuit officii et honoris causa Albertus, equitatum ducens, omnium, qui una aderant, ornatissimum: Roma cum descenderet in Flandriam, quam, coniugio Mariae, ex haereditate dotali a socero Carolo Burgundo tenebat, contemptus est, et tandem etiam captus. Minori enim erat autoritate, quod contra aliorum imperatorum mortem, nulla insigni pompa conspicuus, nullo comitatu magnifico septus, nullo exercitu munitus esset. Perstringit enim imperitos, et in oculos vanae multitudinis incurrit externa magnificentia. Neque vero aliter Maximiliano licebat, si quidem dum viveret pater, nihil peculii possidebat, sustentatus munificentia Sigismundi patruelis. Contemptum augebat praefectorum avara iniustitia, qui novis quotidie exactionibus subditos expilabant: solet autem vulgus, si quid praesidium culpa sit iniuriosum, in principes exacerbari. Eamque acerbitatem animorum irritabat, imperando non exiguam vim pecuniae, cui solvendo esse non videbantur, et nonnullos capite truncando: Et tacite respiciebant nonnulli ad Gandavenfium exemplum, urbem populosiorum, et Gallis addictissimam. Nobilitas et ordo equestris nihil recusabat, qui indigne ferebant civium augescentem in dies licentiam: Ecclesiastici vero hac conditione, quantum iure fieret, et salva libertate sua, assentiente pontifice: non ad bella, ad quae non essent instituti aut edocti, sed ad aulam et dignitatem regiam. Plebs vero parum sollicita, quod summo principum Electorum, omniumque ordinum imperii consensu esset designatus Imperator: quod arma Imperatoris potentis essent metuenda, cuius dignitatem totum esset vindicaturum Imperium, suae cupiditati obsequeretur: Furiose pridie Calendas Ianuarii in custodiam, liberam tamen, deposcitur Maximilianus a Brugenfibus 1488. et in domo Audienciarum Iohannis de Grossis novem menses

asser-

affervatur, multis nobilibus aulicis in conspectu Maximiliani, spectaculo visu horrendo, trucidatis. Quo facinore audito, tota commovit se Europa: inde arma intentante Imperatore, et universa coniurante Germania: hinc censuram Ecclesiasticam, et excommunicationis fulmen vibrante Papa: Facinorosos autem ipsum facinus reddit pervicaciores. Igitur ab infania neque nobilitatis elapsae comminationibus, neque Imperatoris irati vindicta, neque pontificis diris revocabantur. Cum vitae periculo fiebat, si quis vel mussitaret pro rege: proditor patriae appellabatur, qui iniuriam principi factam iudicaret. Sed crudeliores caeteris Gandavenfes, qui nunc blanditiis infidiosus, nunc vi regem Brugenfibus ereptum moliebantur tradere Gallo hosti. Fredericus imperator bellum immanibus hominibus denunciat, quiescente et sedente rege Maximiliano, qui iuramento confirmaverat Brugenfibus, non se futurum vindicem, neque persecuturum iniurias sibi illatas. In hoc tumultu Philippus Ravensteinus, qui nomine Maximiliani iuraverat Brugenfibus, et quo autore foedus factum fuerat, ad Gallum Carolum VIII. Ludovici XL filium transivit, Slusa oppido et arce occupatis et munitis, et robur nobilitatis Germanicae fractum erat oppugnatione Thami, interiecti inter Brugas et Slusam. Albertum multa dehortari poterant ab hoc bello: dissidium inter fratris filios et regem cum Poloniae tum Vngariae: longinquitas terrae, alienati in conventu Lipsiensi, quo pecuniam imperarat invictis, subditi: ordinum ditionis suae simultas, cum habito Dresdae consilio omnibus adversantibus publice professus est, se contumeliam illatam avunculo, Imperatori, Imperio, bonis, quieti, vitae ipsi, qua nihil sit charius, longe antepone: Iturum bonis auspiciis. Qui nolint se sequi, maneat: Qui sponte sequantur, gratiam iis se habiturum. Rebus itaque domi compositis et gubernatione commissa, Georgio Filio natu maximo, annum aetatis agenti decimum septimum (natus enim fuerat anno septuagesimo primo) et adiunctis illi consiliariis, profectus est. Quamvis autem in itinere audiret, ubi iam venisset in Hassiam, regem custodia liberatum, perrexit tamen, estque a Maximiliano prodeunte illi obviam extra portam, et ab Imperatore sub ipsis portis, exceptus. Venerabantur enim, ille natu maiorem: hic rebus gestis et fama nominis clarissimum. Caeteris principibus domum repedantibus, Imperator, levibus aliquot praeliis factis, et Gandavenfi agro vastato, invito Maximiliano, qui sacramenti religione ductus nefas sibi putabat, quidquam hostile agere, abiturus, salutem filii Maximiliani, et ex hoc atque Maria Burgundica nepotem, Philippum, natum anno 78. cuius tutelam, ut plane excluderetur Maximilianus terris dotalibus, sibi Gandavenfes vendicabant, ut etiam Margaretae filiae commendat, patrem suorum, conservatorem tranquillitatis publicae Albertum salutat, gubernationi praeficit, belli ducem constituit, urbium ad-

Kkkk

ministra-

ministracionem ei soli committit. Arduum onus videbatur: Sed arduum magis, deserere Imperatoris avunculi filium publico consensu regem creatum. Iniqve ferebant Flandri externi principis dominium: infesti admodum regi, clandestina coquentes consilia cum Gallo Philippum malebant Ravensteinum, qui Slusam tenebat, et exercitui regis imminebat, quem caesum profligarat ad Thamum. Quod ubi intellexit Albertus, comitate agendum ratus, neminem fidum deprehendit, et sua consilia prodi. Bruxellenses oppida aliquot occupant: Ipse Grimberga vi expugnata, de Thamo arte occupanda consilia inicit: Brugensibus nihil damni infert, ut iuramentum, quantumvis a rege vi extortum, ne violaret, et commodius, id quod agebat, perficeret: Petivit autem a Brugensibus se intromitti inspiciendae urbis gratia, et colloquendi cum primoribus de re magna et seria: Quo impetrato, equites praemittit, paratum hospitia et cibos. Credebant Brugeses pernoctaturum ibi principem, nec dubitabant admittere maiorem etiam multitudinem: vel quia nihil mali suspicabantur: vel, quia si qua vis fieret, pares se pro civitatis magnitudine et civium copia, futuros sperabant ad resistendum: alii igitur hospitia ingrediuntur, alii porta, qua Thamum itur, exeunt, simulantes id eo fieri, quod nollet omnes princeps urbe recipi, ne vim cives metuerent. Princeps vero alio flectit, et Brugas nunciari iubet, in diem sequentem suum adventum differri: quare nec alii equites in urbe diutius sibi morandum putarunt. Vbi convenisset equitatus universus, Albertus urbem Thamum improvise aggreditur, et, quia auxilia a sociis sibi mitti Thamienses opinabantur, oppressi subito in potestatem Alberti venerunt arte, qui expugnari antea vi non poterant: estque interceptus Brugensibus commeatus, et de pace agitata a Ravensteinio consilia, solutaque a Brugesibus stipendia militibus, non moneta excusa, quae nulla erat, sed argento: Insidias, quas ipsi struebat Ravensteinus, tormentis aeneis latenter dispositis ex utraque ripae parte, ubi pontem transiturus erat, effugit, sive casu et genio quodam propitio admonitus, sive solertia militari fraudem deprehendens. Bruxellas obsidet: pecus civium abigit, cives temere prorumpentes caedit. Cum vero stipendium non acciperet ab Imperatore, qui tum erat in Austria, vel quia non erat, unde solveret, nec ab urbibus, quae regem sequebantur, exhaustis, quicquam impetraret: Veteranis tumultuantibus, et ad seditionem omnibus spectantibus anxius animi, consilia primum versabat atrocia et violenta, reprimendi eos ferro: post vero tutius ratus dissimulare et compescere motus animi iracundos, blande milites compellando, et in furorem veluti actos, iamque ictum tormentorum minantes sedat. In se nihil morae, quin stipendia accipiant: communem fortunam ne recusent, et propriam expetant: siquidem Imperatoris id fiat culpa: non ausus dicere

quic-

quicquam contra rebelles et seditiosos, de poenis licentiae: thesauros, et quidquid auri argenteive facti infecti erat, furiosis offert: malle se egere, quam milites suos. Nec vero impunis fuit ea seditio: nam in oppugnatione Arschoti, maxima pars autorum huius tumultus cecidere, ut nec Arschotiensibus insolentia, quod scrofa muris imposita, quae colum tenebat et fufum, tum demum ab Alberto captum iri urbem clamitabant, cum pensum scrofa absolvisset, perque vicos urbis scrofam egerunt, Bacchi ministris rabiosiores. Dissimulabat ignominiam Albertus et contra Ravensteinium creditus ire, quo iter direxerat, retro abiens invadit urbem vino somnoque sepultam VI. Non. Maii: urbs crematur, ciconiae nido flammam concipiente, incertum unde: Primo incursum fit caedes, postea miles inhibetur, civitate misericordiam orante. Hoc casu territi Thenenses, praesidio firmissimo muniti, veniam orant, concussi nocturno Alberti adventu: a caede sibi miles temperat, sed a direptione ut sibi temperaret in urbe opulentissima, in quam multi alii suas fortunas convexerant, sibi temperare non potuit. Lovanienses et Bruxellenses similem viri exitum, ne militem avarum direrent, ad ducem legatos mittunt, qui serius sunt auditi, quod ab peste infectis venirent locis, et, quod maximum erat, ut quibus erat iratior, tristius responderet. Reversos ad regem reicit, cuius sit exploraturus sententiam: die iterum constituta, murata veste, habitu pullato, supplices veniam orant: culpam belli a se removent, in praefectorum rapacitatem, et in plebem, quae ab his irritata fuerit, et inflammata, conferunt: se invitos veluti procella raptos in commune pelagus: Nihil recusare, modo pacem consequantur. Albertus re sapienter deliberata, accurateque pensitata, quia instabat bellum a Montfortius, quia nondum erat omnino fractus Ravensteinus, quia metuebat, ne supplices, qui nunc essent, abirent in furorem: quia orabant Flandrorum et Brabantinorum eorum legati, qui a rege non defecerant: exprobrata ipsis crudelitate, in ministros regios innocenter occisos, levitate, qui iusti principis domino excussi Gallum sequerentur, veniam pollicetur, verum his conditionibus, si se tradant, regios restituant, mulctam solvant, hostes regis Maximiliani relinquant: sua omnia sequere dedant. Hoc modo rebus in Belgio sopitis, Norinbergam proficiscitur, cum praefectis, tum subditis, sui unoquoque officii admonito. Annus tum agebatur 1491. cum Norinbergam veniens in solenni Principum conventu publice fides, fortitudo, scientia bellica, meritaque non tam in domum Austriacam, quae sunt maxima, quam in ipsum imperium commemorata sunt ab Imperatore: qui solus suam vitam, suum corpus periculis hostilibus et sanguinem obiceret: ornatusque aurei velleris insigni, quantum esse potest, honoris et benevolentiae pignore maximo: in quem ordinem non recipiuntur, nisi intimi.

Consuetudo enim est Principum, ut peculiari societate et ordine constituto, certisque legibus devincto se eius Principes et magistros faciant, et non, nisi quos habent fidissimos, et virtute atque fortitudine perspectos sibi adsciscant. Ita Aurei Velleris ordo coepit: sive Iohanne Nivernensi, Caroli VI. Regis Galliae agnato, sive Philippo Burgundo autore, sive alio: Varia enim scribuntur. Albertus II. Imperator Draconem gessit, cruce capiti infixâ, eoque insignivit Adolphum Ducem Schlesvicensem, et Schaconem Ranzovium: Iohannes Moscovitarum Imperator anno 57. ordinem crucis coelestis et rosae unionibus ornatae, fundavit, de cuius catena quadraginta duum articulorum, imago dependet Christi tristi triumphantis et ad coelos ascendentis: Fridericus II. Rex Daniae ordinis sui insignibus utitur Elephante turrito e solido auro: quo praeter caeteros conspicui sunt, Petrus Danielis, qui bellum gessit Friderici II. Regis Daniae nomine et auspiciis adversus Ericum XIV. regem Sveciae, frater, et Henricus Iohannis Equitis aurati filius, de nobilissima Ranzoviorum familia. Suntque exempla alia. Peractis Comitibus Dresdam secutus est tres filios, quos Norinbergam ad se evocarat, et urbi incubuit instaurandae, quae, praeter famis malum, quo Germania universa fere affligebatur, die Viti, a pistore, in platea minore textorum, orto incendio, ultra dimidiam partem, una cum templo S. crucis in cineres iverat. Appetente hieme, Lipsia, eo enim paulo ante abierat, relicto Georgio, discedens, rediit in Brabantiam, ducens secum filium Henricum, et misso Senas in Italiam studiorum causa Friderico. Reversus in Belgium VVordam, a Monfortis defensam, obsidet, et deditione post mensem quartum recipit: Monfortum ipsum acriter oppugnatam subiugat. Harlemum oppidum Ravensteiniana factio Phrysiis everendum commiserat, ut a defectione ad Saxonem alii deterrentur: qui pro aquila panes, pro leonibus caseos ferebant in signis militaribus, ii ex insidiis cum se proripuissent, omnia foede diripuerunt, vastarunt, everterunt, perdiderunt: sed ex improvise Alberto occurrentes caeduntur, qui Harlemo recepto, castrum extruit, cui a Saxonibus nomen fecit, et praesidium Misnense imposuit. Hinc invitantibus Ziriciensibus se contulit in Zelandiam. Est Ziricea urbs unius insularum Zelandicarum, Scaldiae videlicet, et a Scalde flumine praeterfluente sic nominatae: extructa in formam civitatis tempore Lotharii Imperatoris, circa annum 849. ut scribit in illa ipsa urbe natus Lemnius, et a parvis initiis in eum splendorem adaucta, ut cum urbibus clarissimis exaequetur. Huius civitatis tam potentis, et fidae amicitiam non putavit repudiandam. Et quia domitiae videbantur ferme omnes provinciae, inter eundem contendens Mechliniam, agrum Gandavensem vastat, opera Henrici filii: Veriti graviora cives, se-ratum cogunt ad petendum veniam: Centum ex omni numero lecti. facti- que

que Duci supplices, vix aegre gratiam impetrant. His etiam domitis Slava restabat: quae a Ravensteinio in sextum usque mensem defensa, dedita tandem est: cum obsessis, tum obsidentibus minus feliciter agentibus. Obsidentes enim premebat firmitas arcium et munitionum, commeatus in urbe et rerum necessariorum copia: iactus tormentorum inanis, ob loci distantiam, foris rei frumentariae inopia: Quibus victis, nam et alteram arcem disiecerant, et fruges comportarant, et viam ad moenia aditumque propiorum aperuerant, spem victoriae conceperunt. Intus Ravensteinus fatigabatur flagitationibus civium, ne omnes perderet non solum infantes, sed etiam bene de ipso meritos: indignatione et fremitu cruciabatur militum, peste insuper saevissima. Itaque quamvis invitus, extrema quaeque passurus, si licuisset, inermis Alberto et supplex, se et urbem dedit. Omnibus in hunc modum compositis, literis Alberti in Flandriam evocatus Maximilianus, patrem audit mortuum VII. Calend. Octobris, anno 1493. Domum igitur rediens, patri parentat, praesente Alberto: et comitia indicit post biennium, Vormaciensia, quibus praeter Albertum interfuerunt Duces Saxoniae Fredericus Elector, Sapiens post dictus: et Iohannes frater Electoris: Georgius, Henricus, Fridericus Alberti filii: quibus imprimis conspicuus fuit Albertus, et stupori, canicie venerabilis, et nominis fama spectatissimus: qui cum compellaretur, ut in Italiam sequeretur Imperatorem, non renuit: ut Ducem se omnium nomine contra publicum hostem Gallum designari pateretur: grata quidem fuit ipsi gravis haec de sua virtute existimatio, tantum tamen onus, suae senectuti impar recusavit: nihilominus prolixè omnia et cupide patriae impensurum, nec Reipublicae defuturum, affirmavit: Petiitque sibi restitui sumptus, in bella Belgica factos: quod cum aulici protraherent benigne tantum pollicendo, Albertus more tam diuturnae impatiens in agro Mediolanensi ipsum Imperatorem ea de re convenit. Transacta vero demum ea res penitus est, defuncto iam Alberto inter ipsius filios, aliquot annis post. Incidit autem in illa tempora expeditio in Carolum Geldriae Ducem, Adolphi filium eius, qui, quod patrem in vinculis habuisset, immatura aetate ad Tornacum cecidit, sed revocatus bello Helvetiorum Maximilianus, qui terras domui Austriacae subiectas armis invadebant, anno 1499. circa finem Febr. curam rei gerendae Alberto Saxoni, Georgio Bavaro, Vilhelmo Iuliacensi, et Iohan. Clivenfi commisit: solummodo autem terra Geldriae vastata est, et, quia proferebatur quotidie solutio stipendiorum, militesque (quem Gvardiam appellabant, ex diversis populis et nationibus militem, Germanis praecipue, Svevis, Italis, Bavaris, Helvetiis, Francis, Gallis, Saxonibus, Lombardis, Geldris, Hispanis, Brabantinis, Scotis, addunt, et Aethiopicis, qui videntur fuisse ex regno Granatae et Bericae, qui militaverunt Alberto,

berto, Maximiliano, Duci Geldriae, Iohanni Danorum regi, magno Duci Saxoniae inferioris) in agrum Iuliacensem et Clivensem excurrere, omnia evertibat: igitur certis conditionibus pacem fecerunt, et Albertus gubernationi Phryssiae, quam in compensationem laborum sumtuumque et in praemium ingentium meritorum, acceperat ab Imperatore, quamvis dissvaderent consiliiarii, ne induci se pateretur, gentem esse immanem et feris similem: has terras viris, armis, pecunia exhauriri, longe esse sitam provinciam: ab Imperatore illud agi, ut domus Saxonicae potentia populi feri armis attereretur, ea arte, qua hostibus obiectu Carolus Burgundus totam domum suam subverterat: plusque impensarum fore, quam redditum; praefecit tamen gubernationi filium Henricum, adductus his rationibus, quod imperio auderent adversari: quod Selandiam, imperatoriae iurisdictioni subditam, armis aggredi non vererentur: quod expeteretur ab Idzardo, qui Eduardus est, idiomate Phryssio appellatus Edizardus, Comite Orientalis Phryssiae, et Hugone Comite Emdano: quod ipsae inter se dissentientes urbes victu faciles essent: Non autem esse rationem rei bene gerendae meliorem, quam hoste odiis intestinis laborante. Itaque post occupata aliquot oppida, in ea parte occidentalis Phryssiae, quae quod ad occasum tendit, VVestgovia dicitur (nam altera Ostgovia appellatur) et imposita praefidia, siquidem fluxa est fides harum nationum, domum rediit. Ecce autem subito mutatis animis, et contempta aetate Henrici, agebat enim tunc temporis annum aetatis decimum septimum, qui non eo, quo pater ardore arma circumferret, siquidem pax videbatur stabilis, Principem obsident, et mortem minantur. Albertus, tanto facinore audito, coactisque equitibus, continenti itinere in Phryssios, irarum plenus et vindictae ardens cupiditate, hostibus nihil tale somniantibus supervenit, tanto terrore iniecto incolis, ut, non conspecto duce, solius nominis fama disiecti, fugam caperent, et latebras in locis palustribus circumspicerent. Atqui temere facit, qui potentioris iugum recusat, pugnam nihilominus timide pro se suisque fortunis detrectat. Liberato filio Henrico, Groningam Albertus ducit exercitum, in ea vel dedita vel occupata cardinem victoriae verti reputans. Dum autem haereret victoria, nam natura loci palustris urbs erat munita, et commeatu instructa, et armis valebat: in ipsa tractatione pacis, intercessione Episcopi Traiectensis, dum conscriberetur forma conditionum, de reditu in Saxoniam cogitans, in castris morbo correptus, et febris, ex animi et corporis continua defatigatione contracta, Emdam se deportari iussit: et sibi moriendum ubi vidit causam Idezardi Comitis filii commendavit, quem Groningensibus invidium sciebat; Idezardo et praefectis filios; mortuusque est, cum paululum excessisset annum Climactericum 56. ut est apud Ranzovium, Pridae Idus Septem-

Septembris, et ad maiorum tumulos transportatus Misenam: funus procurante Iohanne Pincerna Tauteburgio, orationem funebrem habente de rebus ab ipso gestis luculentam Iohanne Henningo Haynensi: Exequiae celebratae sunt die Mercurii, qui Conversionem Pauli proxime sequebatur, Anno 1501.

§. XXXV. Recensuimus *bella* tantum, non descripsimus, quibus vel *cum Imperio* fuit, vel ordines honestos duxit: Omissis aliis, quibus non tam functus est Ducis loco, quam auxilium amicis tulit: Pro quibus nullum sibi detrectandum putabant periculum: Cum Duces Saxoniae foedere essent, coniuncti Brandenburgensibus, qui ad domus Saxonicae et Hassicae fraternitatem accesserant, Anno 1457. eos sibi non deserendos statuerant. Quare adversus factionem Stelmeiserorum, proxime ab obitu patris auxilia tulerunt Marchicis fratres: auspiciis VVilhelmi patruum. Item adversus Saganenses. Albertus suo socero Georgio adversus Austriacos, quos concitavit Mathias, quem furiae Pontificiae ad bellum contra Georgium inflammabant, declaratum haereticum a Paulo II. Tunc Albertus, cui sua auxilia addiderunt Brandenburgenses, suo corpore hostium impetum sustinuit, et Boemos iam mactandos, aut comburendos sua virtute defendit.

§. XXXVI. Anno 1488. Boemis a Friderico Lignicensi dissipatis et frigore in agro enectis, bello *Glogoviensi* excitato, insania Iohannis Saganensis, transitum per Misniam dedit, et Sprottam usque obviam profectus est: Erat enim tum hostis Mathiae, qui Silesiae Fridericum praefecerat, quod oppugnaretur affinis ipsius Henricus Monsterbergensis, Georgii Bodiebratii, cuius filiam Albertus coniugem habebat, filius: Ac suas quoque provincias muniendas intelligebant, quod suspecti essent Mathiae, ut qui consilia contulisse credebantur cum Iohanne Saganensi, qui auxilia petierat a Casimiro Polono: Quin et hoc agebat Mathias, ut bello domestico distenti, ne Caesari, quem infestabant, auxilio esse possent Principes. Verum nec animus illis defuit, copias aggrediendi Mathiae, in Lusatiam superiorem missas, ut fines Misnenses invaderent. Nam multos hostium ceciderunt: nec fidem erga Imperatorem passi sunt a se requiri. Reconciliatus autem Mathias est, at tamen honestis rationibus, sine detrimento Imperii a Iohanne Episcopo VVradiensi, 1489.

§. XXXVII. Anno 1476. XXVII. Februarii mortuo Henrico ultimo Glogoviensi, qui Barbaram coniugem, Alberti Achillis Germanici, Electoris Brandenburgici filiam, quod sine liberis discederet, haereditatem totius ducatus instituit: de eo ducatu contendebant Mathias Vngarus, Marchiones tuentes Ius Barbarae, Vladislaus Boemus, Iohannes Sagauensis: inventa tandem ratio est, qua contentiones dirimerentur, ut Barbara nuberet Vladisla-

disla-

dislao, et dotis loco traderetur ducatus possessio. Deserta autem Barbara ab Vladislao, Iohannes ius suum statuit armis prosequi. Quare misere vastatus ducatus est. Quod Albertus etsi militari esset ingenio, tamen ad arma rem venire nolebat, nisi coactus, non tam quod Iohannem Saganensem, iam pene Silesia extorrem vereretur, quam quod Mathiae armis hic fulciretur. Est autem sedatum hoc bellum, Anno 1479. a Principibus Saxonis, quorum virtutem cum Mathias, tum alii Principes plurimi faciebant.

§. XXXIIX. Incidit autem cursus ipsius in tempora periculosissima, et aetatem vere bellicosam, ut appareat fato quodam propitio res nostras respiciente datum hunc principem, qui et autoritate valeret, et animo inter tela hostilia volitandi armatus esset: qui unus impetum hostium circumiacentium, et imminentium Germaniae, patriae nostrae cervicibus et libertati, fortiter sustineret, suam ipsius salutem discrimini exponendo, et arma suo corpore excipiendo: Quique nihil charius aut antiquius duceret, quam dignitatem Imperii, sanguine maiorum partam, suo sanguine tueri. Quin et dixisse fertur, nihil habere se magis in votis, quam ut liceat in Turcas Christiani nominis hostes arma ferre, aut etiam, si Deo ita visum fuerit, oppetere. Sed obstiterunt tum bella propiora & domestica, quibus distentus, hostem illum aggredi non licuit.

§. XXXIX. Nec vero *in armis praestantior, quam in toga*: qui aedificiis terras suas exornavit, metallis inventis ditavit, honestae disciplinae consuluit: concordiae & tranquillitatis domesticae causa nihil non egit: superiores coluit: in suos fidelis & pius: in subditos humanus: erga omnes aequus, et apertus. Fratri adhibitus in consilium leges conscripsit, quibus modus conviviorum et ciborum praecipitur, ad coercendum luxum, et prodigalitem, quae mater est miserae paupertatis, tollendam: Reliquerunt tamen coenas Saliarum Clericis, qui tum temporis legem putabant se tenere nullam: interdicta oenopolia, quibus alter ab altero ad potandum invitatur, cum contemptu Dei, detrimento facultatum, animae exitio: Latae sunt leges vestimenta, pro ratione opum, conditionis, ordinis. Praeterea de servitibus, de ministris, opificibus, mercede servientibus, mutata moneta, interdictum nobilibus, ne exercerent cauponariam, et institoriam, indignam ordine equestris: nec ferrent opifices, qui artibus mechanicis, unde vivunt cives, et tributa solvunt principibus, sunt nocumento. Praeterea respectu habito peregrinorum, hospitibus leges certae, et modus sumptuum est praescriptus. Acta sunt haec triennio ante mortem Ernesti, et leges arci Dresdensi affixae: quas eorum successores, nunc auctas et pro ratione temporis, in quibusdam mutatas sequuntur.

§. XL. Moderati animi, pacisque et concordiae amantis, indicium est evidens, quod etiamsi in rebus gerendis praecipua autoritate fuit, fratri tamen natu maiori, et Electorali dignitate ornato, non tantum non praetulit, se, verum etiam submitit, et inter incedendum, passu ferme uno fratrem est secutus: cumque fratre uno animo, coniuncto domicilio Dresdae, absque simultate et offensione vixit, ad illum usque annum, quo Romam profecto Ernesto, ad salutandum Pontificem, unde Rosam retulit auream, dicatam postea Ecclesiae Misnensi, iniquiores expertus est praefectos fratris: quibus tamen ut cederet, nec causa contentionum esset, Torgam se contulit, et hanc sedem elegit, delectatus amoenitate eius loci, qui silvis, pascuis, frumento, cerevisia, piscibus, fluvio, venationum commoditate, quae belli sunt *περογυμνασμοι*, caeteris praestaret, vel non esset inferior.

§. XLI. Arbitr electus inter senatum Magdeburgensem et Clerum, dissensiones sua composuit prudentia, non ignarus, quantum malorum intestinae discordiae afferrent. Regiones tantum abest, ut diminuerint fratres, etiamsi nunquam domi segnis aut iners, bella semper fere gessit Albertus, ut comparatis urbibus eam vehementer amplificarent, vel armis fines dilatarint. Nam Anno 1473. Risenbergam arcem Boemiae, et Duxam urbem occuparunt, obsideri coeptam die Mercurii, qui festum Dionysii antecedebat. Anno 1472. exeunte paulo ante nativitatem Christi, aureis Vngaricis 55000. Ducatum Saganensem emerunt a Iohanne Iohannis XI. filio: qui, ut exosus erat toti poene Silesiae ob scelera et crudelitatem contra fratrem suum, ita iniuste triginta millia et unum sibi retinuit: singulis sororibus, quarum tres erant, mille dedit: quod supererat fratri Venceslao, de quibus hic victitans omnium summa benevolentia, vitamque privatam agens Vratislaviae obiit, Anno Christi 1458. Nec tamen integram summam primum numerarunt venditori Saxonici principes, sed partem tum demum, cum impetrato Mathiae regis Vngarici assensu ius possessionis solidum acquisivissent, quod factum est Anno 1474. ult. Septembr. Et quidem salutaris fuit horum principum gubernatio ducatu Saganensi in illis motibus, quibus reliqua Silesia et imprimis ducatus Glogoviensis, cui ille quondam fuerat coniunctus, durissime concussa et afflicta est: mansitque ducatus sub principibus Saxonis usque ad annum 1549. quo transactione inter Mauricum Alberti nepotem, et Ferdinandum regem, ad hunc Ducatus rediit. Fuerunt iidem principes paraturi Ducatum Olsnicensem a Conrado Albo, qui non usus propitio Mathia, Ducibus Saxonis suam provinciam obtulit vendendam 1475. Et quidem emisissent, quia et pecunia ex felici metallorum proventu abundabant, et apud Mathiam illo tempore gratia atque autoritate valebant: Sed spe, a Mathia facta, exciderunt, praetendentibus callide consiliariis aulicis, paulatim hac

ratione ad externos Silesiam perventuram. Itaque Mathias Conradum Album gubernatoris dignitate Ducatus praefecit.

§. XLII. Compararunt iidem Bescoviam, Soraviam, Storcaviam a Bibersteiniis, quae ann. 1710. aere soluto, ad Dominos priores revoluta sunt. Praeterea Dolensteinam, eo ipso anno, quo in spem regni Boiemici Albertus est excitatus: Accessit etiam Alberto Frisia Orientalis Anno 1496. cuius gubernatorem dedit Henricum filium. Verum quia ad seditionem ea gens prona erat, nec sufficiebant redditus illius terrae ad alendos exercitus, quorum metu, ferocia eius populi cohiberetur: nec penitus subacta erat, erantque bella in longe distitis regionibus sumptuosa et impedita: nec parum momenti afferebat mors Alberti immatura, quae incidit in annum 1500. quo sublato, ad ingenium ii populi natura instabiles redierunt: Frisiae Imperatori cesserunt. Domi si quando esse licuit, per negotia, Imperii dignitatem atque salutem spectantia, quidquid potuit ornamenti conferre provinciae, studiose egit. Arcis Misnensis extructionem orsus est Albertus, Architecto Arnolde quodam Westphalo, qui etiam pontem Misnensem extruxisse scribitur, quo anno, videlicet septuagesimo primo, etiam templum Divi Wolfgangi ad Misnam rivulum conditum fuit, hoc fere tempore desertum, & solius Iohannis Rivii Attendoriensis viri absolute docti, tumulo clarum, posito ibidem monumento a Georgio Fabricio, testante erga optimum virum praeceptorem magistrum morum severissimum (sic enim habet Epitaphium) grati animi memoriam. Prospectat ea arx Misnam rivulum, quem Meissam dicunt accolae, & Albim praeterfluentem: qui rivulus, sub ipsis, quibus arx insistit, montis radicibus in Albim delabitur: arci adiunctum est templum magnificum, & sumptuosissimis principum donariis ditatum: de quo Fabricius in Annalibus Misnensibus accurate, sicut omnia & diligenter.

§. XLIII. *Torgae urbis* amoenitate imprimis delectatus fuit. Sita ea est in planicie, sed ita tamen, ut quamcunque portam ingrediaris, in collem assurgat. Habet in latitudine & poli elevatione (si quid hoc ad rem facit) gradus 51. 30. secundum Leovicium: Longitudinem vero 30. 36. Praeterlabitur Albis fluvius: adiunctaque est urbi arx magna atque splendida, quam extruxit Iohannes Fridericus Dux Saxoniae Elector, Anno 1539. Praeter Albim agros foecundat aqua nigra: sic vocata a colore, quem refert, tincta vel peculiari terrae proprietate, vel quas leniter serpendo transit, per multas ambages et reflexus, ab alnis, ut quorundam doctorum est opinio, quarum non cortices solum, ad fucandam lanam expetuntur, sed ligna quoque eandem facultatem habent. Ex hac aqua, addito hordeo et lupulo, cerevisia coquitur, de more antiquissimo gentium septentrionalium, quae *νεκταρ ὄρωδες*, & nequaquam hircum olet, ut asseritur invidiose in Graeco quodam Epigrammate, sed

sed odorem refert aromaticum, nulli impar, dixerim fere, caeteris superior, coloris suavitate, odoris gratia, caloris temperie, effectus vi et praestantia, Aer salubris est: campi a piscinis, vinetis, frumento, pratis, pecore, arboribus, saltibus, feris, non sunt inopes.

§. XLIV. Pons extrui coepit sub Friderico Electore III. & Iohanne fratribus Ducibus Saxoniae, Ernesti, qui frater erat Alberti, filiis, ex dispensatione Pontificis Innocentii VIII. is enim rogatu Principum, esum butyri & lactiniorum, tempore ieiunii, & aliis diebus, quibus iis vesci nefas habebatur, librum permisit hac conditione, si singuli per annos XX. quotannis solverent vicefimam partem aurei Rhenani, sic tamen, ut pecunia primo decennio collecta extructioni pontis impenderetur: altero decennio quarta pecuniae pars Monasterio Divi Petri Romae aedificando; residuum Ecclesiae Paroeciali urbis, ponti et sacello. Ea vero pars, quae in territorio Alberti cogebatur, templo collegiatis Fribergi dicato 19. Calend. Septembris, Anno 1480. sub Pontificatu Sixti IV. quarto anno post reditum Alberti e terra sancta fuit destinata. Est et collatum aliquid de his redditibus ad extruendum templum sanctae crucis, coeptum die Gertrudis anni 1493. ipso Friderico primum collocante lapidem, futurum initium fundamenti, antequam in Palaestinam profecturus iter ingrederetur. Elapsis vero annis XX. cum non tam ad nostrae terrae aedificia absolvenda reditus non sufficerent, quam ad explendam Ecclesiasticorum pontificiorum avaritiam, siquidem dolium vere sunt Danaidum inexplebile, plenum rimarum, hac atque illac effluens, autoritate Pontificis Iulii II. indulgentiae istae fuerunt prorogatae in annos alios XX. edito diplomate pontificio, et missis ab Electore Friderico literis ad omnes omnium Ecclesiarum patronos et magistratus, quibus scriptis VVimariae, additus est annus 1513. et Dominica Laetare, qui erat pridie Non. Martii, obsignatisque sigillo Electoris, serioque edicitur, ut non solum annis secuturis libertatem, diebus nefastis edendi prohibita redimant, verum etiam si qui Anno 1512. interiecto inter finem priorum annorum XX. et promulgationem posteriorum, eam sibi licentiam sumpsissent, nec ius istud certo precio redemissent, a peccatis ne absolverentur, nisi eo numerato, quod ex pontificia dispensatione sancitam esset: Erat quidem etiam ante hoc tempus per Albim transitus, sed ponte ligneo, qui violentia et impetu fluvii ruptus fuit 1342. & 1343. eo loco, ubi nunc est officina tinctoria. Sacellum vero, cuius meminimus, Albi proximum fuisse dicitur, quo destructo, domus aedificata est ferme ponti contigua, infra pontem tamen. Adeo foecundae fuerunt indulgentiae pontificiae: adeo stolidi homines nostri, ut pecuniam crederent cistae oclusae, cuius clavem non possiderent. Urbem ipsam antiquissimam esse, dubium nullum est, cuius etsi coniecturae tantum supersunt (nam monumenta omnia peri-

perierunt incendio, Anno 1442. ordo pridie Pentecostes in plateae amplioris, aedibus Carpentarii, hominis incuriosi, et levis: qui excavando modiolos rotarum, non satis caute ignem tractavit: Tota igitur urbs conflagravit, exceptis sex aedibus eius plateae, cui a sacco nomen fecerunt) eae tamen non sunt nullius momenti. Pars turris ad Divum Nicolaum, tempore Caroli Magni stetit fertur, nec quidquam aedificiorum praeterquam ea, quae nunc quoque veteris urbis nomen retinent: religionem non fuisse aliam, nisi ethnicam: Coemiterium vero eo loco, quo nunc culta sunt vineta, non longe ab urbe, ubi anno trigesimo octavo supra millesimum quingetesimum erutae sunt urnae, operculis tectae, ossium humanorum plenae, serente ibi vites Marco Othone cive Torgensi. Et memoratur Reinhardus Comes Torgensis ad Albim, qui Anno 931. tempore Henrici Aucupis, praelio interfuit. Pugnavit vero eo anno contra Danos, Slavos, Obotritos: Anno autem 1342. Lutholdi et Iohannis: 1382. Botonis et literis Anno 1387. scriptis Henrici Comitibus de Torgau, mentio fit. Erepta autem urbis possessio fuerat Comitibus ab Adolpho rege, bello contra Fridericum et Ticemanum fratres, Landgravios Turingiae: et fuit sub VValdemaro Anhaltino aliquandiu, tempore ambitus inter Ludovicum Bavarum et Fridericum Austriacum, qui eam obtulit Hermano patruo, quem conabatur evehere ad dignitatem Imperii: sed eo deserto a caeteris Princib. rediit urbs ad Fridericum Landgravium, et mansit postea sub potestate Marchionum Misniae. Quod autem Anno 960. pagus fuisse, dicitur, non inficior: Ea enim rerum humanarum vicissitudo est, ut quae alta sunt, ruant, infima emergant: Idque accidisse Torgae mirum non est, in tam diuturnis et frequentibus Vngarorum et Vandalorum in hanc nostram patriam incursionibus. Quibus sopitis, respirasse hanc nostram urbem est verisimile. Et certe ex historia de Friderico Alberti filio, fratre Tizmani, inime est ambiguum, Torgam seculo illius fuisse celebrem, testanturque idem tempora VVilhelmorum et Fridericorum: Donec Albertus, praeter ea, quae commemoravimus, una cum fratre Ernesto, antequam provinciae dividerentur, occupatis pascuis, et molis duabus, cui alteri nomen fuit a scandulis, alteri a muribus, situ ipso invitatus: piscinas etiam excoluit. Quod ne cupide fecisse videretur, aut violenter, Ernesti filii, Fridericus, patris in Electoratu successor, cui Sapiientis nomen fuit, et Iohannes frater, pro compensatione agrum Mostici, villae desertae, una cum omnibus iuribus, iudiciis, sylvis, pratis, actibus et agrum Pflaccusium, finibus certis undique terminatum Torgensibus concesserunt: hac tamen lege, ut de pratis solverent singulis annis quatuor sexagenas: liber vero actus esset usque ad riparum extremos margines. Actum id est Torgae Idus Iunii, Anno 1489.

§. XLV. Anno 1464. post praestitum fidelitatis iuramentum, triduo post diem conceptionis Mariae, privilegia Torgae fratres duo Elector et Albertus rata habuerunt, et confirmarunt: et quia omnes fere urbis proventus consistunt in coctione cerevisiae, longissimo tempore ob generositatem nobilis, ut sanctione Friderici II. Electoris, constitutum fuerat anno 1423. interdictum fuit Belgranis, Schildavienfibus, Domitianis, ne coctionem tentarent inscis et non consentientibus Torgensib, verum cum lege certa, de qua fortassis alias alii.

§. XLVI. Anno 1487. IV. Non. Decembris renovato foedere successione et iure fraternitatis inter Fridericum Electorem, et Iohannem Ducem Saxoniae fratres: et inter VVilhelmum Landgravium Hasliae natu maximum, VVilhelmum natu medium, et VVilhelmum natu minimum horum agnatum: atque insuper inter Albertum Saxonem: in verba horum Principum iurarunt Torgenses, ut et alii subditi: si absque legitima prole mascula decederent Saxonici Principes, agnituros se Landgravios pro legitimis haeredibus et dominis: et sancte polliciti sunt Principes, nihil diminutum iri privilegia et immunitates urbium. Insuper ab iisdem duobus Principibus piscatores, in fraudem Torgensium, pisces alio venditum euntes, iubentur vendere civibus, anno 1479. et insula, arci vicina, urbi adiudicatur, 77.

§. XLVII. Nuptias in hac urbe celebrasse a nonnullis scribitur, Fridericus II. Elector, pater Alberti, cum Margaretha Austriaca: Natus in ea est Fridericus III. Ernesti filius, Elector, quem Sapientem dixerunt, XV. Calendas Februarii, Anni 1463.

§. XLIIIX. Anno 1500. D. Esto mihi, qui erat 1. Mart. Iohan. Elector Friderici frater Torgae duxit Sophiam filiam Magni ducis Megapolitani, sororem Henrici et Alberti: natusque ibidem 1503. pridie Calendas Iulii matre, Sophia Megaloburgica Iohannes Fridericus: Mater vero obiit IV. Idus Iulii, hora VI. matutina, sepulta in templo primario.

§. XLIX. Anno 1513. ad secunda vota transiit Iohannes Dux Saxoniae, Margarethae VValdemari Principis Anhaltini filiae.

§. L. Anno 1526. Postridie Exaudi, post nuptias Bergae celebratas, Sybillam Ducis Iuliacensis filiam Torgam deduxit Iohannes Fridericus: Eaque post, cum primum anno vigesimo octavo, iuxta institutionem Christi auctoris Coena sacra usa esset, Anno 1530. XI. Martii, filium enixa est, eo ipso die, quo literis Caroli V. Imperatoris, pater evocabatur ad Comitia Augustana, quibus edita et promulgata est Confessio Ecclesiarum nostrarum, coram totius Imperii senatu.

§. LI. Anno 1548. VIII. Idus Octobris solennitati nuptiarum Illustrissimi Principis Augusti, etc. cum Anna Christiani III. regis Daniae filia, interfue-

runt Principes quatuordecim, concionem habente de coniugio Georgio Anhaltino e Pfal. 128.

§. LII. Nuptiae Iohannis Ernesti, filii Iohannis Electoris, nati e Margaretha Anhaltina, celebratae cum Catharina filia Philippi Ducis Brunsvicensis in Grubenhagen, anno 42. XIII. Februar. Mortuus is est, Anno 1553. VIII. Februarii, sine liberis, Anno aetatis 32.

§. LIII. Nata ibidem Maria Augusti, Electoris filia, Anno 1562. VIII. Idus Martii.

§. LIV. Non dubito quin haec alienora a proposito nonnullis videantur: si quis tamen accuratius perpenderit, deprehendet, habere ea, quae commemoravimus, implicatam mentionem nostri Principis, et tacitam etiam laudem: qui scilicet, eo in suos fuerit subditos animo, eaque pietate, ut quidquid potuit ad provinciam ornandam et ditandam conferre, in id summa ope incumberet. Nihilominus finem faciam, si superioribus *de schola Torgensi* unicum adiciam: ne vero molestiam cuiquam pariat, tanquam Emblemata, huic narrationi nostrae additurum lumen, versus de illa D. Georgii Fabricii praeceptoris mei (cuius anima sit ligata in fasciculo viventium) subiungam hoc saltem praemisso: Tenuisse hunc locum, nostro tempore pietati et literis dedicatum, fecem generis humani, Monachos, qui verissime fuerunt *Κηνης, αι ψευσαι, κακα θηρια, γαστρες αεγαι*, (ut est in versu Epimenidis, secundum nonnullos: Callimachi, secundum alios.) Quorum tamen unus, Franciscus Mechlerus, post in Thuringia Evangelium Christi docuit annos 37. His eiectis anno 1524. iuventutis Torgensis zelo, duce Leonhardo Kopio, Deo et pietati coenobium est consecratum:

Ludus pietatis et literarum

*Huc translatus divino auspicio est, eodem die, quo ante annos MDLXXII.
dedicatum est Hierosolymis templum Dei, liberato e servitute
Babylonica populo.*

M. D. XXIIII.

Quae non a Domino caepit plantatio coeli,
Eruere hanc ima stirpe, soloque decet.
Quo mense atque die Monachorum turba fugata est,
Hoc domus, haec studiis est sacra facta bonis.
Hoc olim e turpi Solyma instaurata ruina,
Doctrinae sedem caepit habere novam.

M. D. LVII. 4. die Martii.

Εκ της σφηκίας μωγουκία.

Hoc

Hoc quondam tenuit vesparum nidus asylum,
 Mella favis, alio parta labore, legens:
 Nunc sedem tenet hanc patiens formica laborum,
 Grana legens, populo non nocitura Dei.

§. LV. Redeundum nunc est ad reliqua, quae proposueramus. Anno 301. postquam metalla Fribergensia coli ceperunt Anno 1171. sub Othone Divite Conradi III. Marchionis Misnensis filio, prope pagum Lusvitium, et alterum, cui a Christiano quodam nomen fuit, casu reperto lapide argenti plumbique feraci, ab auriga quodam Saxone Goslariensi, salem in Boiemiam deportante: Schnebergi ad Muldam tam felix fuit Metallorum proventus, ut comparari vix ulla terra iis potuerit: nec ulla fuit fodina feracior, quam Divi Georgii, in quam invitatus Albertus a magistratu et praefectis metallicis, in ipsis argentifodinis, mensa, e solido argento exceptus, cibum cepit: neque signari argentum potuit, neque cudi, propter copiam, sed integrae sunt distributae massae cultoribus, estque inde ditata familia Romanorum Zvicaviensium: e qua nominavimus supra in Itinerario Sacro Martinum Romanum praefectum urbis.

§. LVI. Anno 1492. a summo cespite argentum purum putum Glashutae ad Muglicium, qui fluvijs oppidulum praeterlabitur, inter altissimos utrinque montes, est erutum.

§. LVII. Annaebergum sub eodem Principe coli caepit 1491. metallis uberrimum, quem locum dixere Schreckebergum: et a loco monetam, ibi primum exculam, Schreckebergeros, ut etiam Angelicos a tribus angelis, quibus est insignita, et Molares a molendino recens ibi extracto. Sita urbs est ad radicem et pedem montis Pili: cuius fundamenta posita sunt sub Alberto: in formam urbis redacta sub Georgio Alberti filio, Anno 1497.

§. LIX. De observantia et pietate in Impetatore nihil dici dignius heroe, nihil splendidius potest, quam quod tanti eius maiestatem fecit, ut eam omnibus rebus humanis, ac vitae ipsi et saluti, qua nihil charius, antepone- ret, et pro eius incolumitate suum corpus certo discrimini exponere nunquam dubitaret, et bellorum casus varios et ancipites prompte et fortiter experiretur: Suorum vero fuit amantissimus: fratris natu maioris, cuius aeta- tem, non multum sua maiorem, et gradum, in quem a Deo constitutus fuerat, atque dignitatem suspiciebat, multasque potius aulicorum molestias devo- rabat, quam fraternam pietatem et concordiam labefieri pateretur. De qua versus residui sunt illo tempore scripti, ex Elegia de obitu Ernesti Electoris, rudes sane, si carminis rationem perpendas, pleni tamen pii affectus erga illum Principem.

Præbet fraternus amor exemplum pietatis,
 Qua magis esse nequit Principe digna pio:
 Hos tenuit domus una viginti atque amplius annos,
 Vnanimes, semper grata aderat pietas.

§. LIX. Atque eam concordiam, et amantissimam, arctissimamque animorum fraternalium coniunctionem, nulla iniquitas, nulla calumnia evertere potuit, donec tandem absente Ernesto, consiliarius huius cessit: Reverso enim Ernesto, tum demum tentata est divisio, Anno 1485. paulo ante mortem Ernesti. Cuius culpa non in fratrem alterutrum conferenda est, sed in consiliarios. Ita enim comparatum est, ut aulici pleonectici Principum animos vel transverse agant, vel, si id non possunt, us insecus multa tentent. Neque confecta est divisio vulgari consuetudine, ut singulis singulae provinciae adiudicarentur: sed sic instituta, ut in singulis certae urbes singulis fratribus obvenirent, idque eo consilio, quia memores erant tristissimarum calamitatum, quibus miserrime vastatae fuerant hae provinciae bellis civilibus et domesticis, a Friderico et V Vilhelmo fratribus: ne igitur se mutuo attererent, visum est cuique sua attribuere, verum hac ratione, ut si quid alter tumultuum moveret, absque suarum terrarum et subditorum detrimento ne faceret. Metallorum proventum viri prudentes voluerunt esse communem et decimarum: iura vero patrociniarum, et feuda, ut appellant, divisiva. Non carebat autem callida solertia haec divisio, ut sit in aulis, scilicet in contraria studiis, et alio alius gratiam aucupante: sed arte artem ludente, eam partem Albertus elegit, quae minus habebat pecuniae, quod minime suspicabantur. Siquidem belli nervum noverant esse pecuniam, cui bello totus erat addictus. At ille quamvis exhaustus, urbes pecuniae praetulit, pecuniarum officinam. Siquidem pecunia semel elapsa, non facile recuperatur: urbes vero tanquam penu aliam subinde ministrant. Septennium ante hanc divisionem, Ernesto fratri id dedit benevolentiae fraternae et amoris officium, ut, detento fratre domi, cui terris non divisus, maxima oneris pars, et administratio incumberebat, nam et natu maior erat, et Elector, in Daniam iret, itinere longo. Adducebat autem Christinam, Ernesti filiam, puellam annorum sedecim: Etenim nata fuerat Torgae pridie Michaelis, anno 1462. tanta peste insigni, ut exhaustis pagis, villa rustica pane unico cibario emeretur. Ea desponsata erat Iohanni regi Daniae Christiani I. Comitis Oldenburgici filio, qui eodem Anno 78. coronatus fuerat. Transiit autem Rostochium, cum insigni comitatu equitum octingentorum, et in his aliquot praefulum, curribus auratis, pompa regia: Nuptiarum solennitas peracta est Hassniae, in urbe Selandiae regia. In reditu Lubecam deflexerunt, urbem Imperialem, cuius miratus ordinem, et genus gubernationis, moresque

moresque civium cum mirifice probaret, illud unicum magnopere sibi displicere dixit, quod in urbe alias optime constituta, et praeclare morata, tanta esset sexus muliebris licentia. Nam facie velata foeminae discurrebant, et per loca subterranea vagabantur: quae licentia foeminae etiam alias honestae incenderentur ad ferociam, (Ferocia autem mater est libidinis) impudicae confirmarentur. Id quod accidit Anno 1454. Sangerhusii, et caeteris locis ad Harcyniam, quibus congregiebantur utriusque sexus homines, cognati, et consanguinei, qui colentes diabolum specie vespae grandioris singulorum ori insidentem, extinctis post luminibus, alius aliam apprehendens, promiscue libidinis incendium explevit. Et fuerunt eiusmodi festa Romae Lupercalia, et festa Bacchica. Probavit senatus sapiens Principis prudentis dictum, moremque illum publico edicto abrogavit: sed relabuntur in antiquum usum facile, inquit Crantzius. Edidit specimen fortitudinis Princeps ludo equestri, in superiori praetorio: habitusque est a senatu et civibus liberaliter.

§. LX. A morte Georgii Bodiebratii, quae incidit in annum 1470. post varios labores, multasque fortunae mobilis vicissitudines, ortas ab excommunicatione pontificia, quae haereticus declaratus auctoritate Pauli II. sacris omnibus arcebatur, a Boiemosum proceribus honesta legatione Albertus invitabatur ad capeffenda regni gubernacula. Ardua videbatur deliberatio. Etenim non deerant rationes in utramque partem, quae cum ad ingrediendum iter impellebant, tum, ne periculo se offerret, dehortabantur. Ab una enim parte videbantur Boiemi rem serio agere, et bona fide: quod affinitate esset coniunctus regi defuncto Bodiebratio, cuius filiam Sidoniam uxorem habebat: eamque ob causam non nihil iuris in eo regno sibi esse opinabatur. Deinde, quia non male de hoc regno fuerat meritus, cuius exercitum in Austria iam incendendum a Mathia rege Vngariae, qui Pontificiorum partes sequebatur contra Georgium, focerum Alberti, in molendino, in quod e fuga se receperant, defenderat, retundens ipsius impetum, et victoriae cursum inhibens, quae de causa infensorem ipsum regem habebat. Praeterea non videbatur consultum, ut oblatam dignitatem repudiaret, ne aspernaretur, de sua virtute regni tam potentis, et virorum prudentum iudicia, qui intelligebant, Principe sibi opus esse forti, cuius armis et rei militaris scientia, regnum, cui Poloni pariter et Vngari inhiabant, gentes efferae et armis asperatae, defenderetur.

§. LXI. In alteram partem propendebant nonnulli consilarii, qui non arbitrabantur faciendum, ut eius se gentis, cuius perfidia esset suspecta, fidei fluxae committeret: et meminerant idem usu evenisse VVilhelmo III. Landgravio Thuringiae, patruo: qui Imperatore, Gallo Carolo, Casimiro

M m m m

Polo-

Polono, et ducibus Auftriacis, id ambientibus, etsi, facta collatione praeferretur: tamen vel odio religionis, quam diversam profitebatur, Boemi enim Iohannis Hufs doctrinam sequebantur, VVilhelmus pontificiam, vel ratione patriae, quae erat externus, vel levitate populi, vel denique assiduis procerum sollicitationibus, alio propendentium, fuit repudiatus. Nec consultum, existimabant, competitoribus magno studio regnum affectantibus, bello se implicare difficili: et plura appetendo, eaque incerta, sua in discrimen mittere non dubium: Imitari igitur voluit cautos, et non temerarios medicos, qui in perplexis et latentibus morbis, nec dum probe cognitis, cuiusmodi saepe incidunt, non praebent medicinam, quae materiam viciosam, ministrantem morbo alimenta, evehat, sed tale quid, quo morbi tantum incrementum inhibeat: donec naturam morbi penitus perspexerint: Ita se Albertus servavit integrum, ut nec recusaret honorem delatum, nec temere susciperet. Quare et munivit se adversus vim, si qua ingrueret, quinque equitum millibus, robore, ornatu, animo lectissimorum, et ductore Nicolao Coccercio, anno 1471. Dominica Quasimodogeniti Dresda profectus, Pragae exceptus est summo civium et primatum gaudio et gratulationibus, petitumque fuit, ut Matthiae impetus, armis regnum quaerentis, non legitimis suffragiis, retunderet, si quid hostile et violentum tentaret. Albertus etsi, quae de causa vocatus esset, facile intelligebat, tamen operam suam in tuendo regno, et fidem offert Ordinibus regni promptissimam: neque ex animo dilabebantur suspensiones, ne se totum illis crederet, easque augebat Mathias, qui moneri per hominem fidum iussit, ultimos Boemos clades, a maioribus ipsius, imprimisque patre Friderico acceptas: et nolle se, ut dux tantus a gente perfida, virtus a proditione nefaria perdat, seu dolo, ut Albertum, quem ex omnibus Germaniae Principibus solum, Ducis et Imperatoris nomine dignum iudicasse perhibetur, et de quo ausus est dicere postea, absque hoc esset, se brevi castra metaturum in media Germania, nemine obstante, ab ambitu et accipiendo honore deterreret: seu serio. Sunt enim nonnulli animi generosi, et solidae virtutis amantes, ut hanc etiam in hoste probent, et a clandestinis machinationibus, molitionibusque sceleratis abhorreant. Nam vera virtus absque furo est, et fallaciis, qualis Fabricii tradentis Pyrrho hosti medicum, qui ipsi promiserat, se dono accepto, Pyrrhum veneno necaturum: Et huius Mathiae, qui familiari cuidam Georgii regis Boemiae, postulatam caedis praemium, dato chirographo aureo, quingvies mille promittens, ferro quidem ut tolleretur permisit, venenum ne mitteret, interdixit, delectatus voce Fabricii Heroica: Romanos ferro, non venenis pugitare consuevisse: Georgium vero ut sibi caveret a venenis etiam hostem monuit. Albertus re diu multumque agitata, neutri fidem habendam depre-

hen-

hendit: Boiemis genti mobili, et regi hosti. Itaque certamen equestre, certa hora constituta, suis militibus indixit, et ad praebendum virtutis specimen, et ad iniiciendum Boiemis terrorem, ut, si quid auderent, cum quibus res esset futura, intelligerent, et denique, ad delectandos spectatores: Revera autem, ut commode, et sine suspitione deprehensae fraudis urbe excederet. Nam imparatos suos egredi iussit, et, ne quis moram neceret, nec in urbem repetitum sua rediret, interdixit, supplicio capitis in delinquentes constituto. Coniurati iam captos Misnenses opinabantur, et circumventos, Civibus suis edicunt, clanculum arma in promptu haberent, ut vel spectaculis, et cursui equestri intentos opprimerent, vel, si interdiu deesset oportunitas perpetrandi sceleris, noctu sopitos trucidarent. Verum sagacissimus Princeps fraudem sceleratam odoratus, sibi domum redeundum ait, accitu fratris, incidisse magnum quid, cui adesse, interfit sua plurimum: Discessit itaque circa festum Pentecostes, solerti et prudenti astutia deludens facinus improborum, relicta etiam omnibus impedimentis, quorum omnium restitutionem postea extorsit.

§. LXII. Vt cunqve vero haec se habeant, evidentissimum sunt et magnificum testimonium de virtute Alberti, quem Boiemi vel regem designare voluerunt, dignum eum regno iudicantes: vel tollere, virtuti invidentes: Mathias vero eum se solum habere suae fortunae quasi remoram, significavit: quo sublato, expeditiora essent futura omnia. Nam et durantibus bellis, quibus de Silesia dimicabatur, cum in Mathiam dixisse nescio quid durius perhiberetur, quod famam regis laederet, Eo audito, Albertus aditum ad regem petiit, et causam sui adventus exposuit: Ita se edoctum a parentibus, ita educatum, ut non in lingua gladium gereret muliebriter, sed manu cum hoste congrediretur: se militem esse, non conviciatorem: neque intercedere privatae quicquam offensionis: publicam se Imperatoris et Imperii, quae nihil ducat antiquius, causam agere: revereri se ipsum ut regem, suspicere ut virum fortem, admirari ut gestarum rerum gloria illustrem: non assuetum se ad contumelias, contemptum, obrektiones: sed ad cando rem, observantiam superiorum, praelia. Cum statura herois eximia, tum vultu non quidem feroci aut truculento, intrepido tamen et vigoris pleno: tum denique voce generosa et magnanima, in admirationem Alberti Rex incensus, cum testificatione suae benevolentiae ipsum dimisit. Habet laus ab hoste profecta plus ponderis, quam ab amicis: illa enim ex vero iudicio provenit, haec ex affectu amoris, non raro iudicium animi obnubilantis. Et ea demum vera laus est, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Quanti praeterea Principem nostrum fecerit Mathias, inde quoque constat, quod post nuptias Philippi Ingenui Electoris Palatini, cum Margaretha

retha Ludovici Divitis, Ducis Bavariae filia, ad quas cum fratre Ernesto Dresda die Valentini anno 74. Ambergam profectus est, re multum deliberata cum amicis Elector in Silesiam abiit, solus quidem, ut est in quibusdam Annalibus, quod Albertus Imperatori militaret: ut alii scribunt, uterque frater pacificationem tentavit, Albertus quidem ad Mathiam in castra ingressus est: Ernestus vero missis ad Casimirum legatis mense Septembri a Mathia impetravit, profectus Vratislaviam, ut mitteret ad Casimirum legatos de pace, et ipse summa ope id egit, ut longius quoditum grassans incendium averteret. Videbant enim Principes prudentes, molem belli non contentam fore finibus illis exiguis, sed in ducatum Saganensem, qui Ducibus Saxoniae parebat, et in Germaniam ipsam, patriam dulcissimam, qua salva, salva sunt omnia, tanquam ignis sumptis viribus, progressuram, hinc Mathia, rege spiritus ferventissimi, et in re bellica felicissimo, mucronem ostentante vindicem, turmasque trahente Rascianas: inde Casimiro robur suae gentis, et Lithuanos concitante, et in Silesiam ductante. Itaque armatis sexcentis equitibus, et iuris prudentia, usu rerum, autoritate, etiam doctrina clarissimis VVilhelmo Principe Comite Hennebergio, Hauboldo Schleunicio, Diterico Schonbergio, Iohanne Scriba Doctore, interque caeteros eminente, ut scribunt nonnulli, Iohanne Marchione Brandeburgico, suae aetatis eloquentissimo: Principes nostri non tantum iurarunt in verba Mathiae, a quo feudum tenebant Ducatus Saganensis, id quod ante fecerant pridie Calendas Octobris Vratislaviae, sed profesfi sunt intrepide, se aequas pacis conditiones accepturos, futuros auxilio adversus eas respicientem: et quamvis non vicerunt armis hos reges potentissimos, tamen autoritate sua cervicibus Germaniae nostrae malum impendens averterunt, civili digniores corona iis, qui armis hostem submoverunt. Quare haud immerito patriae tutor, pietatis corona, et gloria regni, Ernestus appellatur, in ea, cuius supra meminimus Elegia, nec temere Albertus Dextera manus Imperii ab Innocentio VIII. Pontifice Maximo, in Diplomate nominatur: ut a militibus Belgicis Rolandus, quem cum corporis dignitate referret: Solet autem in corporis maiestate inesse summa veneratio, magnorumque operum si soli capaces existimantur, quos eximia specie natura donare dignata est, ut de VVilhelmo III. supra memoratus autor inquit: tum multo magis animo, et rebus pro patria feliciter susceptis repraesentaret.

§. LXIII. Ex huius herois disciplina prodiit celebris *Michael Glinius*, princeps Ruthenicus: qui in Frisia cum Alberto adolescens militasset, sub hoc tolerare magistro militiam et grave Martis onus assuevit, primis atque hunc miratus ab annis, ob rei bellicae scientiam et virtutem, regum sibi favorem comparavit, rerum gestarum gloria insignis, et in historiis celebratus
Polo-

Polonicis. Quem cum virtus perdere non posset, tandem invidia perdidit, et, aularum pestis, calumnia. Accusatus enim affectati in Litvania dominatus, quam Tartaris effuse populantibus, fortissime cum hostibus immanibus dimicans, tutatus fuerat: Apud Alexandrum quidem regem Poloniae, virtute calumnias facile extinxit, quae nulla re melius, quam virtute, ut candens ferrum aqua, extingvuntur: apud Sigismundum vero, cuius aures, ut regum plerunqve mos est, magis obtrectatoribus patebant, ne auditus quidem est. Itaque post variam fortunam, qua virum principem, adversarium suum, in lecto cubantem obruncavit, qui impediverat reconciliationem, cum rege, tentatam ab Vladislao: et a Mosco, ad quem confugerat, tradito ei ducatu Smolencensi, deceptus indigne et perfide fuit: et post aliquot annos, cum, reconciliatus regi, opera Vladislai, aperte dixisset, se nulli ex regis fidei habiturum, quam duobus nobilibus Germanicis, invidiam magis auxit. In carcere tetro et squalido vitam finivit, pari ferme cum Belisario exitu. Nam finis magnorum virorum saepe tragicus est, ut se homines, vel ipso eventu admoniti, meminerint.

§. LXIV. Eiusdem auspicia secutus est *Christophorus Bernsteinus*, qui in primis annis Dietericum Schonbergium, auratae militiae equitem, Magistrum habuit, cuius mores et gravitatem imitaretur, literisque navavit operam Lipsiae: post ad arma se contulit, et in bellis Belgicis, strenuam Alberto operam, non minus ac in studiis humanioribus navavit, et inter ductores praecipuos recenferi cepit. Meruit aliquot annos Mathiae regi Vngariae: secutus est Henricum, Alberti filium in Palaestinam, et propter linguae Sclavonicae noticiam et vestem Hungaricam a Mamaluchis Aegyptiis pro Rascliae gentis homine habitus et prae aliis honorifice tractatus est.

§. LXV. Anno 1495. militavit Ferdinando Arragonio Alphonsi filio, ei-que cum Germanis suis non ultimus autor fuit, Gallum regno eiiciendi. Creatus eques auratus iterum, ut et Hierosolymis.

§. LXVI. Militavit ex illa ipsa perantiqua et nobili familia Bernsteinia, eidem Alberto Christophori frater Georgius, in Frisia, laudemque magnanimitatis et scientiae bellicae retulit eximiam: et apud Georgium Alberti filium natu maximum gratia atque autoritate floruit.

§. LXVII. Suscepit *Fridericus II. Elector* e Margareta Austriaca plures liberos, sed de sexu virili Ernestus tantum & Albertus superstites fuerunt. Filiarum Hedvigis Quedlinburgensis, Margarita Suselicensis facta sacerdos, ad Albin est diuidio infra Misniam miliari, hoc tempore sub familia laudatissima, et virorum doctorum altrice Pistorum.

§. LXVIII. Anna nupsit Alberto Marchioni Brandenburgico, Achilli Germanico; Ameleis Georgio Duci Bavariae. Filii, Fridericus III. Coelebs, A-

lexander infans, Henricus adolescens, obierunt. Ernestus duxit Elizabetham, Alberti Bavariae ducis Movaci habitantis filiam, e qua septem liberorum factus est parens.

§. LXIX. Albertus Sdenam quam Zedeñam vocant, Idenam, Zoinam, Zodenā, sive Sidoniam filiam, Georgii Bodiebratii Comitis de Nidda, fundatoris familiae principum Munsterbergensium, qui gubernator primum fuit regni Boemiae, post vero Rex, cum accepisset insignia a Friderico III. Imperatore, et qui hostis fuit primum Misnensium, quorum oppida Dobelam, VVilstorfium, Lomacium, Mituveidam, exussit, Anno 1450. ferens suppetias VVilhelmo Landgraviō Turingiae contra fratrem Fridericum circa festum Purificationis Mariae, filiam duxit, Anno 1459. XI. Novembr. qui dies Divo Martino sacer est, e Cunigunda prima coniuge sororem Catharinae, quae Mathiae Corvino nupsit. Suntque peractae nuptiae solenniter Egrae, ad flumen eiusdem nominis, ortum e montibus, dictis non a pinis, quae arbor non est in nostra Germania, sed ab arboribus piciferis. Fuit haec foemina simplicissima et tranquillitatis amans, unde a mariti obitu annos decem exegit vidua, in loco montoso et solitario, arce excelsa ad VVeisseritium fluvium, vicina Dippoldisvaldo, et montibus ab appellatione, quae Austrum Germani dicunt, nominatis, quam arcem Tarandum dixerunt nostri: hanc enim quietis amans et strepitui, frequentiaeque inimica, data optione, ipsa sibi elegerat, ubi vitam finivit, et mortua est, ann. 1510. Calendas Februarii, relata ad tumulos principum Saxoniorum, Misenam, ad latus sui mariti.

§. LXX. Inter fratres autem Ernestum et Albertum mira fuit naturarum et studiorum dissimilitudo, ita tamen, ut, si scopum videas, nullo modo adversatae sibi fuerint. *Corpus Alberto erat firmum et robustum, natura atque exercitiis corroboratum: Ernesto minus solidum, nec ferendis adeo, si collatio fiat, laboribus aptum: E vultu Alberti vigor quidam et animus ad suscipiendum ardua natus, difficiliorumque negotiorum cupidus, et ardor elucebat: Ernestus placidior et pacem prae se ferebat: Quod animadvertens VVilhelmus utriusque patruus, Alberto dixit: Vide ut e bellis, evadas me ditior. Ille castris et armis tractandis accommodatior, in quibus aetatem exercuit, totam, nec tamen alienus plane ab actionibus pacificis: hic paci utilior, nec tamen, iustis causis ad arma incitantibus, meticolosus aut segnis: Ille audacior, et periculorum contemptor, manu promptior et expeditior: hic cunctator et quidvis potius, quam arma experiebatur. Albertus patiens inediae, algoris, vigiliae, supra aetatis suae homines, animo apertus, insolens infamiae, et obtreccionis: in hostes gravis, in milites severus, pari humanitate coniuncta: Ernestus semina dissensionum tollere, bella sopire, iniurias et simulatas avertere, leges domi praescribere, iudicia constituere. In amicos*
fidus

fidus uterque in subditos pius, indulgens alter in alterum. Concordiae enim fraternae causa iniurias dissimulando vincebat Albertus, ne quid mali animis exacerbatis oriretur, in caeteris rigidus, praesertim, si quid Imperii maiestati dignitatisque obfuturum videretur: In domesticis Albertus de suo iure potius cedere largiendo, quam coniunctionem turbare ius strictum persequendo: Ernestus in hoc par fratri: nam postulanti reditus auxit: in caeteris maiorum dignitatis rationem habens, nihil sibi derogari passus est, bello potius sua tutatus. Ernestus consilio et gravitate auctoritatem sibi comparaverat: Albertus manu et fortitudine: hic bello et armis, ille pace et toga. Recte itaque dici ille possit *v̄s*, hic vero *χείρ*, quemadmodum Troiani Hectorem et Aeneam, alterum *χείρ*, alterum *v̄s* appellabant: quod ille manu valebat, hic consilio et prudentia. Pares erant ambo pietate, quae adducti, Romam Ernestus abiit religionis ergo, ut tum ferebant tempora superstitiosa, salutaturus Papam, et ab Sixto IV. qui Innocentium proxime antecessit, Romam auream retulit, et templo Misnensi dedicavit: Albertus ingenti cum periculo terram sanctam adiit, et ea loca, quae filius Dei suis pedibus calcavit, religiosa animi pii meditatione perlustravit. Mortem obiit Ernestus placide Calendae VIII. Calendas Septembris, relatus ad tumulos parentum Misneam: Albertus in Frisia in coenobio Embdano, febris acuta extinctus est pridie Idus Augusti: Quamvis alii alio morbo, alii ictu globi tormentarii interiisse scribant. De quo in medio sunt, quae refert Fabricius in Annalibus Misnensibus. Famam nominis uterque reliquit sempiternam: Ernestus paci, quam diu vixit, semper studuit, et iustitiae atque veritati: qui sciens et volens nulli passus est iniuriam afferri, ut est annotatum a civibus nostris. Albertus fortitudinis et aequitatis laudem egregiam ad posteros nunquam intermorituram propagavit. Sepulturam ambo meruerunt Misnae, ubi natus fuerat Ernestus, iuxta maiorum monumenta, Ernestus quidem hac inscriptione:

Anno a Christi nativitate 1486. XXVI. Augusti, obiit Illustrissimus princeps et Dominus, Dn. Ernestus Dux Saxoniae, Sacri Romani Imperii Archimarschallus, Princeps Elector, Landgravius Turingiae, ac Marchio Misnensis. Eius memoria semper sit apud Deum, in benedictione iustorum. Albertus vero huiusmodi: Anno a nativitate Christi 1500. die Saturni post nativitatem Mariae, hora duodecima meridiei, obiit Embdæ in Frisia Illustrissimus et generosissimus Princeps ac Dominus, Dn. Albertus Dux Saxoniae, Landgravius Thuringiae, ac Marchio Misnensis, Governator Frisiae haereditarius, nomine sacri Imperii, cui propitius sit Deus, et opera bona compenset ac remuneretur in aeternum.

§. LXXI. Uterque prole felicissimus. Nam Ernestus ex Elisabetha Bavarica, procreavit Albertum Archiepiscopum, Electorem Moguntinum: Erne-

Ernestum Archiepiscopum Magdeburgensem, et Praefulem Halberstaden-
sem: Huic testamento Ernesti cautum fuit, ut si qua iniuria, Ecclesiastica
dignitate privaretur, redivis ad principem honeste alendum necessariis il-
li prospiceretur, autore Alberto. Et repetitum est idem a Friderico III. con-
dente testamentum, cum iturus esset in Palaestinam, XIX. Martii, Anno 1493.
Fridericum III. Electorem Sapientem, qui cum natus fuisset, Ann. 1463. XVII.
Ianuarii, coelebs obiit, Anno 1525. V. Martii. Ex huius manuum soliditate et
robore Sultanus, qui tenebat Palaestinam, Anno 1493. iudicium sumpsit, Fri-
dericum nobili et generosa stirpe procreatum: Iohannem natum 1469. XXIX.
Iunii, fraternae dignitatis haeridem, qui confessionem Augustanam obtulit
Carolo V. Imperatori: VVolfgangum, qui mortuus puer est. Filias duas:
Christinam Reginam Daniae, Iohannis regis coniugem, cuius filia Ioachimi I.
Electoris Brandenburgici coniunx mater atque avia fuit septuaginta princi-
pum, quibus maxima ex parte superstes fuit, mortua anno aetatis 70. vel 72.
Alteram Margaretam Henrico XII. Duci Brunovicensi et Luneburgensi tra-
ditam.

§. LXXII. Johanne natus est animi invictissimi heros Johannes Fride-
ricus Elector, fufus ad Albim, accepto vulnere a Carolo V. Et hoc nati Io-
hannes Fridericus II. Iohannes VVilhelmus, et Iohannes Fridericus III. coe-
lebs mortuus.

§. LXXIII. Iohannis Friderici II. filii Iohannes Casimirus, cuius uxor
Anna Augusti Electoris Saxonici filia: et Iohannes Ernestus, Iohannis vero
VVilhelmi Fridericus VVilhelmus, et Iohannes.

§. LXXIV. Albertus sobolem reliquit non minus praeclaram Geor-
gium, qui natus est anno 1471. in vigilia Augusti, circa meridiem: uxorem
habuit Barbaram Casimiri Poloniae regis filiam: a morte patris anno quar-
to Idib. Martii in Frisios rebelles movit. Tumultum rusticum sedavit 25.
Obiit e moerore animi, quem perceperat e morte omnium filiorum Anno
1539. Calendas Maii, princeps pacificus, clemens, religiosus.

§. LXXV. Henricus 1472. die Gertrudis natus, qui est 16. Martii, cum
patre Frisiam, quae huic pro compensatione impensarum, et remuneratione
laborum concessa erat a Maximiliano Imperatore, adiit, ibique gubernationi
praefectus fuit. Frisii iugi externi impatientes, et inbiantes libertati, Henri-
cum obsident, pater obsello suppetias fert. Palaestinam accessit, Anno 1498.
A morte fratris Georgii, huius ditionem occupat, quam alio transferre, odio
religionis repurgatae, conabatur, quam Henricus aperte profitebatur. Mor-
tuus est 19. Augusti, Anno 1541.

§. LXXVI. Fridericus studiis accomm. datior fuisse videtur, quam
armis: Igitur literarum causa Senas in Italiam iussu patris se contulit. Na-
tus

tus fuit anno 1474. die Crispini et Crispiniani. Summus magister factus ordinis Teutonici XXXIII. profectus in Prussiam est, eqvis 800. comite fratre Georgio, eidemque se ordini addixit Nicolaus ab Altmanhausen. Mortuus est anno 1510. Rochlitii hydrope, relicta illa dignitate iniuria Alexandri Regis Poloniae, anno aetatis trigesimo sexto, XIV. Decembris, sepultus Misena. Ludovicus et Iohannes eidem attribuuntur Alberto, aetate prima mortui.

§. LXXVII. Filias habuit duas, quarum Catharina primum Sigismundo Austriaco locata fuit, Anno 1484. pridie Non. Februarii: sedecim annos nata: nam tempus natale ei faciunt annum 68. pridie Iacobi horam septimam vespertinam. Eo mortuo IV. Martii, Anno 1497. secundis nuptiis Erico Brunsvigio, tradita, Gvilielmi VI. iunioris filio, patri Erici, qui post duxit Sidoniam, Henrici filiam: mortua 1524. Altera Anna puella obiit.

§. LXXIIX. Henrici filii tres fuerunt: Mauritius natus Fribergi, anno 1521. XII. Calendas Aprilis, mane, e Catharina Megaloburgica, quae Sophiae matris Iohannis Friderici Electoris Saxoniae est soror, Magni Ducis filia. Aemulus avitae gloriae bella gessit maxima: Turcicum, anno 42. et 53. Contra Gallum militavit 1543. et iterum anno sequenti: Contra Brunsvicensem 1545. Militavit sub auspiciis Caroli V. anno 1547. Adeptus est dignitatem Electoris Saxoniae, victo Iohanne Friderico 48. VI. Calendas Martii, Magdeburgum certis conditionibus deditione cepit 51. Bellum intulit pro Germania libertate Carolo V. Imperatori, et focerum Hassiae Landgravium liberavit 52. Globo traiectus est bombardico pro aris et focus pugnans, & pro patria 53. IX. Iulii, cum vixisset annos 32. Ex Agnete Philippi Landgravii Hassiae filia suscepit Albertum, qui puer mortuus est, et Annam filiam.

§. LXXIX. Secundus Henrici filius Severinus, Oeniponte morbo interit, ubi instituebatur una cum regis liberis, annum agens undecimum, VI. Idus Octobris, anno 1533. sepultus in coenobio Stamfiano Cisterciensium, ubi etiam conditur Sigismundus Austriacus, et Maria Blanca Mediolanensis, Maximiliani Imperatoris uxor.

§. LXXX. Augustus natus 1526. III. Calendas Augusti. Militavit in Gallia Carolo V. cum victoriam consequeretur ad Divum Victorinum. Castra fratris secutus fuit in Germania: Bellum Gothanum totius Imperii nomine adversus seditiosos, patriae et tranquillitatis publicae, perturbatores suscepit, et feliciter confecit. Cui qui pietatis amore, in religione constantia, in fovendis artibus et Academiis, in conservanda pace, conferri possit, haud facile inveneris. Eius uxor fuit Anna Christiani III. Regis Daniae, ut nomine, ita re quoque vere Christiani, e Dorothea Magni Ducis Saxoniae inferioris filia, soror Friderici II. Daniae Regis. Quae mortua est Calendas

Nnnn

Octo-

Octobris, anno 1585. Altera coniunx Agnes Hedvignis filia Ioachimi Ernesti Principis Anhaltini 1586.

§. LXXXI. Nati ei sunt e Christiano filio, et huius coniuge Sophia, Iohannis Georgii Electoris Brandenburgici filia, nepotes duo, Christianus, editus in hanc lucem 23. Septembris, anno 83. et Iohannes Georgius V. Martii anno 85. et neptis praeterea, cum aviae paternae, quae Anna fuit, e Regum Daniae sanguine, tum aviae maternae, quae Sabina fuit, Georgii Brandenburgici filia, mortua 2. Nov. anno 1574. nomen referens Anna Sabina, nata Anno 1586.

§. LXXXII. Filiae Henrici fuerunt: Amelia uxor Georgii Marchionis Brandenburgici: Sidonia coniunx Erici ducis Brunsvicensis, defuncta 4. Ianuarii, anno 1574.

§. LXXXIII. Filios praeterea Illustrissimus Elector Saxoniae Augustus habuit octo: e quibus tamen, praeter eum, quem dixi, Illustris Principem Christianum, nullus est superstes: et filias in universum sex, quarum tres defunctae sunt: Superstitum vero una Elizabeth, nupsit Iohanni Casimiro Comiti Palatino: Dorothea Henrico Iulio Episcopo Halberstadeni, Administratori Mindenensi, Duci Brunovicensi et Luneburgensi, 26. Septembr. anno 85. in matrimonium collocata est: Anna Iohanni Casimiro Duci Saxoniae, Iohannis Friderici II. filio, Iohannis Friderici I. nepoti, 16. Ianuarii, anno 86.

§. LXXXIV. Atque haec quidem fuere, quae breviter de summo seculi superioris Duce commemoranda indicavimus, quo tum temporis maior, nullus fuit in universa Germania, vel hostium ipsorum, quo nihil potest esse gravius, verius, luculentius, testimonio, siquidem non ex affectu amoris, qui nonnunquam sibi blanditur, et saepe non laudanda vehementer praedicat, sed e vero iudicio profectum est, et re ipsa factisque comprobatur. Quod si quis ex innata levitate hoc factum nostrum reprehenderit, morem is sane gerat suae libidini: Si vero alicui recte iudicanti non videbor verba factis aequasse, neque ad tantum argumentum dicendi genus dignum attulisse, is sic statuatur, agnoscere nos tenuitatem nostri ingenii, et aequo censori, cuiusmodi hoc scriptum est, subiicere, neque subterfugere bonorum iudicia: Praeterea sic existimari velim, non agere nos historicum, sed hanc laudem et palmam iis concedere, qui ex professo historias Principum Saxoniorum conscribunt, instructi maiori cognitione eruditae antiquitatis, ampliore genere dicendi, copiosiore bibliotheca, ingenio dexteriore, memoria acriori. Quin etiam in quos iudices admoneri velim versus antiqui:

Αρχεῖ δ' ἐν μεγάλοις καὶ τὸ θέλημα μόνον.

Oro Deum aeternum et omnipotentem, ut Ecclesias turbatas clementer tueatur, veritatem vocis coelestis conservet, animos Principum ad concordiam

diam fleat, et Imperii membra iam ruinam minitanti fulciat, neque extingvi finat, usque ad illum diem, quo, prioribus extinctis, novum regnum filius Dei auspiciabitur.

NOTAE

IN HISTORIAM ALBERTI III.

A Saxoniae ducit Principibus.] Qui animos revocant ad ultimam gentis Saxonicae memoriam, ex Ptolomaeo recordantur, Saxonas antiquitus super cervicem Cimbricae Chersonesi habitasse. Itaque turbant historiae rationes, quotquot existimant, in Chersoneso confedisse. Quod eo minus est ferendum, quia hoc modo regionum fines perperam describuntur, et Cimbrorum Saxonumque sedes confunduntur. Subit autem mirari, cur plerique aliter tradant, et Chersonesum, cuius ultimum recessum Cimbri incoluerunt, Saxonibus attribuant. Contra Daniel Langhornius in elencho antiquitatum Albionensium affirmat, Anglos (Saxonas maritimos) ne attingi quidem, aut verbo nominari in Ptolomaeica Chersonesi descriptione, et ubi Beda vetustissimus Anglo-Saxonum scriptor, ac Fabius Ethelvardus Anglos collocant, ibi a Ptolomaeo longe alias collocatas esse gentes, pag. 330. Quod sane observavit rectissime, et si postea sibi non constat, quum docet, Saxones ab Albi in Iutiam profectos, et Angrivariis Saxoniam trans-veferanam, quae nunc VVestphalia dicitur, assignat, Anglariosque in ea sede Angrivariis successisse commemorat. Sed pro nobis loquatur ipse Ptolomaeus. ΕΘΞΗΣ ΔΕ ΠΑΡ ΤΗΝ ΑΥΧΕΝΑ ΤΗΣ ΚΙΜΒΡΕΛΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΣΑΞΟΝΕΣ. Hinc super cervicem (vulgo dorsum reddunt) Cimbricae Peninsulae Saxones. Ipsam autem Peninsulam tradit habitare Sigulones: postea Sabalngios: post Cobandos: supra eos Chalos: et super eos magis esse occidentales Phundusios: magis orientales Harudes: omnium maxime Septentrionales Cimbrorum. Vnde apertissime, intelligitur, Saxones non modo non habitasse in Cimbrica Chersoneso, sed ne animum quidem eo migrandi praescis illis temporibus habuisse: siquidem aervice Chersonesi, ubi primo habitaverunt, egressi, non trans Eidoram in Cimbricam peninsulam, sed trans Albim, in terras ad Amasium usque porrectas transferunt, et hinc profecti fines suos usque eo protulerunt, ut iam tum Iuliani *αυλας* aetate inter Visurgim ac Rhenum latissime imperarent. Vid. Zosimus lib. 3. Caeterum seqvioribus seculis mediterranei Saxones, in Chersonesum quoque penetrarunt, et Iutas subegerunt, Saxones autem maritimi quinto post Christum natum seculo in Britanniam traiecerunt, ut legere est apud Bedam, cuius vetustissimus mihi codex est, lib. 1. hist. Eccles. cap. 15. Cui addatur Robertus Sheringhamus de Anglorum gentis origine, et qui eum sequitur,

tur, *Daniel Langhornius* in antiquitatibus Albionensibus, quas ab antiquo nomine, quo Britannia olim denotata est, appellavit. *V. Beda lib. 1. cap. 1.* Ea vero Anglo-Saxonum migratio peperit nomen *Saxoniae transmarinae*, quae Angliam extulit Bonifacius, ut aborigines Saxonas, qui maritimas Germaniae oras coluerunt, ab iis, qui ducta hinc origine, trans mare migraverunt, discerneret. Illorum post Ptolomaeum meminerunt *Hieronymus, Isidorus, Eutropius, Ammianus, Marcellinus, Paulus Orosius, Zosimus* atque *Paulus Diaconus*: nec falluntur, qui ad societatem huius transmarinae migrationis, adiungunt Frefones, quod a narratione Bedae non est alienum, neque aliquid impedit, quo minus Frefonum sedes porrigantur usque ad *Saxoniam Cismarinam*, unde non modo Saxones in mediterraneas Germaniae provincias, sed etiam aliquot post seculis, velut missa ab se gentis suae in peregrinum solum colonia, trans mare in Britanniam sunt profecti. *V. Beda ipse Anglo-Saxo, et scriptor eius gentis antiquissimus lib. 5. Hist. Eccles. cap. 10. atque ex eo VVitichindus Corbeiae monachus annual. Sax. 1. VVernerus Rolevinck, cap. 6. de situ et morib. VVestph. Alb. Cranzius Sax. lib. 1. cap. 18. 19. 20. Dav. Chytraeus Sax. lib. 6. pag. 158. VVbo Emmius hist. rer. Fris. lib. 3. p. 41.* Vbi sane id perquam est memorabile, quod Beda praeficos Saxonos, Anglorum parentes, apud Rhenum collocat, atque hoc testimonio approbat, antiquam Saxoniam fuisse VVestphaliam, id est, quae a Rheno patet ad Visurgim. Quam sententiam tenent Rolevincius, Nuenerius, Cranzius, aliique veteris historiae intelligentes. Nondum tamen Ptolomaei aevi ibi vel vestigium Saxoniae fuit. Illud vero longius petitum est, quod *Iohannes Neuvvaldus*, cuius liber de antiquis VVestphaliae colonis Anno M D LXXI. VVittebergae editus, ac superiori anno Osnabrugae recusatus est, existimat, ex Sacarum gente esse arcessendos. Nusquam enim tradit *Strabo*, Sacas, quorum *lib. 11. rer. Geogr.* mentionem facit, in Germaniam profectos. Sed neque nomen Saxonum ea aetate, quae *Strabo* scripsit, notum fuit: tantum abest, ut scribere potuerit, Saxonos fuisse sobolem Sacarum. In quo errore confutando iam ante me operam posuit *Robertus Sberinghamus, de Angl. gent. orig. p. 204. seq.* quem, ut alias, ita hic sequitur *Daniel Langhorn. antiq. Albion. p. 328.* Post *Strabonem* primo omnium *Tacitus Anglorum* nomen usurpavit, etsi multis est verosimile, quaedam ex *Tacito*, ac nominatim ea, quae ab eo de Saxonibus accolis peninsulae Cimbricae prodita fuerant, iniuria temporum esse deperdita. In qua opinione mecum est peritissimus antiquitatis Germanicae *Hermannus Conringius, de antiquiss. statu Helmstadii p. 81.* Proptereaque *Philippus Cluverius*, paulo est audacior, quando persuadere vult, pro *Taciti Fofis* legendos esse Saxonos, *lib. 3. Germ. antiq. cap. 21.* Neque eo mea quidem sententia rectius sentit *Daniel Langhorn*, quum *Taciti Suardones* ex Saxonum nomine ortos putat, *antiq. Albionens. p. 333.* quandoquidem ii non Saxoniam, sed Ger-

Germaniae Cis-balthianae partem coluerunt, atque adeo a Cluverio recte illis populis adnumerati sunt, qui trans Viadrum Pomeraniae insigniorem portionem antiquitus tenuerunt. *Vid. lib. 3. German. antiq. cap. 27.* Sed redimus ad migrationem Saxonum, quam ex Macedonia repetit, *VVitichindus*, fabulosis narrationibus deceptus, quas dudum vanitatis coarguit *Henricus Meibomius, not. ad eum p. 39. seq.* Neque verior est commemoratio auctoris *speculi Saxonici lib. 3. art. 44.* Cumque hic simul de *Goropio Becano* cogito, prope est, ut dicam, eum plane ineptire, quum docet Saxones ab Istro progressos, usque ad Hercyniam sylvam pervenisse, atque hoc pacto in Germania sibi sedes fixisse. Multo enim credibilius, et migrationum documentis convenientius est, ex Scythia in Scandiam, quae *Iornandi vagina gentium* audit, transisse, et mari Sarmatico in Chersonesum traiecisse, atque aevo *Ptolomaei* in cervice eius confedissee. Nam qui cum *Richardo Verslegân*, viro alio qui Anglo-Saxonicae antiquitatis gnaro existimant, priscas gentes, non, ut nostrae rationes ferunt, ex Scandia in Germaniam, sed ex Germania in Scandiam migrasse, oppido falluntur. Quamobrem *Suffridus Petrietti* gentis Frisiae origines non recte assequitur, tamen id veris momenti expendit, quod memorat, Saxonum antiquas sedes non in Illyrico, sed in Nordalbingica esse quaerendas, unde postea egressi, se longe lateque propagarunt, et non tantum Saxoniae transalbiniae regiones *Holfatiam*, *Stormariam*, *Ditmarsiam*, impleverunt, sed etiam per vicinas continentesque regiones diffusi, ampla atque expedita itinera susceperunt. *Dan. Langhorn* accenset Nordalbingicae *VVagriam*, sed nemo non videt, postea *VVagriam*, quam hic *Vendia* esse desiit, inius nomenque Saxoniae primo coaltuisse. Recte igitur *Albertus Cranzius*, nisi quod *Vandaliam* cum *Vendia* perpetuo confundit, initium Saxonicae nationis ducit ab *Holfatia*, *lib. 1. Sax. c. 1.* Amplius enim non debet extendi, neu a *Iutia*, quae *Cimbricae Chersonesi* finibus comprehenditur, arcessatur. Ut maxime enim *Iutae*, *Beda* teste, cum Saxonibus in *Britonum Insulam* profectis se coniunxerint, tamen neque sedium ratione ad *Saxoniam Borealem* pertinent, et originis mentione ad *Cimbros* referuntur, *Danosque* cognatos habent. Itaque turbant originum migrationumque rationes, qui cum suis quamque in sedibus gentem collocari oportere sciant, nihilominus Saxones *Cimbricae Chersoneso* includunt, et quod ex eorum sententia sequitur, eos ex *Cimbris* ortos tradunt. Quam opinionem in dissertatione de rebus *Danicis Ann. c. 1. 1. c. LXXIII.* recensui: quod nunc non persequor, ne longius, quam ratio instituti postulat, progrediar.

VVitichindus I. pronepos Sigardi.] Maiores *VVitekindi* singulatim a scriptoribus *Carolovingicis* non enumerantur, haud dubie non ob aliam causam, quam quod *Saxonia* ad ea usque tempora nullos haereditarios, ac plena po-

testate duces habuisset. Quod cur sentiamus, faciunt annales *Franc. ad Ann. DCC LXXVII.* ubi appellatur *unus e primoribus VVestphalorum.* Similiter ad *Ann. DCC LXXXII.* *primoribus Saxonum* annumeratur, neque fecius proditum est annualibus Pithoeanis, in quibus nunquam nomine regis, aut Principis, quatenus notionem civilis imperii habet, vocatur. Contra ex iis quoque intelligi potest, tantum in *primatibus Saxonum* fuisse numeratum, ad *A. DCC LXXXII.* Quod sane cum antiquissimo Reipublicae Saxonicae statu apprime congruit, tum ex *Beda,* qui multum diligenterque hoc executus est, licet cognoscere, apud quem verba sequentia leguntur. *Antiqui Saxones regem non habent, sed Satrapas plurimos suae genti praepositos, qui ingruente belli articulo, mittunt aequaliter fortes, et quemcumque fors ostenderit, hunc tempore belli Ducem omnes sequuntur, et huic obtemperant, peracto autem bello, rursus aequalis potentiae omnes sunt Satrapae.* His similia monumentis commentavit *VVitichindus,* et tres Saxonicae gentis populos commemoravit, quorum respublicae diversae, ac foedere tantum iunctae erant. *VVestphalis,* qui aliter Saxones occidui ac transveserani dicuntur, praerat *VVitichindus,* *Angris,* quos vulgo, at perperam pro *Angrivariis* habent, *Bruno,* *Ostphalis,* id est Saxonibus orientalibus, sive *Cisveseranis* *Helfo* praepositus fuit, quod probatum non est difficile, atque ostendi potest ex *annal. Francicis, et Monacho Prumiensi, ac Poeta Paderbornensi, conf. Cranzii lib. 2. Sax. cap. 22.* Haud alia fuit constitutio reipublicae Saxonum transalbinorum, sive *Nordalbingorum,* nisi quod his serius Dux haereditarius est impositus, reliqua autem Saxonia diu ante Ducibus haereditariis paruit. *Martinus Milagius,* qui auctor est brevis et summariae relationis, affirmat pag. 25. *Witechindum a Carolo M. investitum fuisse in magnum Ducem Saxoniae.* Sed quibus monumentis id firmari possit, non video, quandoquidem aetate *Caroli M.* neque magni Duces Saxoniae extiterunt, neque tunc ea potestas Ducum fuit, ut pleno ac proprio iure aliis imperarent. Quod scribo, non ut detraham dignitati, nedum iuribus stirpis *VVitichindi,* sed ut sine dubitatione intelligatur, quinam ex stirpe *VVitichindi,* cuius posteritas omnino firmum atque stabile huiusmodi ius obtinuit, primi fuerint Duces haereditarii, et verum ac civile Saxoniae Imperium habuerint. Certe enim ex *VVitichindo Monacho,* cuius magna in rebus Saxonica auctoritas, et perspecta fides est, colligamus, *Ludolfum,* *VVittekindi* pronepotem, haereditarium Saxoniae Ducatum possedisse, et primum Ducis Saxoniae titulo fuisse nobilitatum. *V. Annal. Sax. t. p. 6. 7. cum quo conf. diplomata foundationum Ludolfi,* in quibus Dux Saxoniae audit, et multi graves historici, *Gobelinus,* atque *Abbas Stadenfis.* Ante eum vero nemo alius sive in diplomate quodam, sive in *Carolovingica,* sive antiqua Saxonica historia occurrit, qui *DUX* cum adiectione Saxoniae sit appellatus. *VVittekindus* quidem a *Corbeienfi Monacho* magnus *DUX,* sed non magnus Saxoniae Dux voca-

vocatus est. Repugnat enim Carolino aevo titulus, qui seqvioribus temporibus additus est a regionibus, quas comites, unde duces eligebantur, nomine imperatorum administrabant. Constatque illa aetate Comites atque Duces nec regni Ostro-Francici Principes dictos, neque haereditaria potestate auctos, simpliciter provinciarum rectores fuisse. Quod in mentem venire debuit *Ioanni Palatio*, qui insignibus VVittekindi ineptam, et a seculo Carolingico abhorrentem inscriptionem Gallice exaratam attribuit, et duces pariter, atque Saxoniae principem appellat, *Aquil. Franc. pag. 66.* Incaute enim seqvitur scriptores novos, ac monumentis optimis neglectis, saepe uni *Cranzio* assentitur: neque melior est genealogia, quam ex *Gabriele Bucelino* affert, regesque Saxonum abs tertio post natum Christum seculo repetit, et VVittekindum nunc regem, nunc magnum Ducem Saxonum cognominat, *Aquil. Saxon. p. 7. 8.* Sane dabimus, *Carolū M.* postquam Saxoniam in regni Ostrofranciae provinciam redegerat, VVitekindum Saxonibus transveseranis dicendi iuris causa praefecisse tamen non eo pertinebit, ut continuo existimetur, VVitekindum cum plena ac haereditaria potestate Ducem Saxoniae institutum fuisse, ac iam illa aetate haeredem, ut hodie loquuntur, feudalem reliquisse; siquidem tale ius post demum, quam auctoritatis imperatorum Francicorum imminutio facta, resque publica ipsorum bellis attrita concussaque est, acquisitum, et non dubie a *Ludolfo Henrici* aucupis, Francorum Saxonumque regis avo, ad successores atque posteros VVittikindeae stirpis iusto atque legitimo ordine devolutum fuit. Hoc enim veris documentis demonstrari potest, et dudum viri de historia Germanica egregie meriti *Henricus Meibomius*, atque *Hermannus Conringius* in eo argumento laudabilem operam collocarunt. Verum qui factum sit, quod VVitekindo regis titulus vulgo adscribatur, et unde id *Cranzius*, magnae vir alioqui auctoritatis, hauserit, vocari hic in quaestione non posset, nisi perspicuum esset, praeter laminam aeream, qua regis titulo allegatur VVitekindus, etiam *Gobelinum Personam*, qui in diecoesi Paterbornensi vixit, ac ad veterem historiam plurimum diligentiae contulit, ansam dedisse, dum scripsit, VVitekindum quandoque nominari regem, quandoque duces, quandoque unum primorum VVestphalorum. Quarum primum illud in nullo IX. et X. seculi scriptore, qui probus quidem atque incorruptus sit, reperiamus. Nam cuiusmodi ea lamina sit, quam *Reineccius* refert, vel illi ipsi versus, qui incisi sunt, demonstrant, quippe quos Carolingicorum Saxonorumque imperatorum aetas plane ignoravit. Sunt enim, ut vulgo appellari soleat, Leonini, quos nemo censeat ante seculum XII. esse confectos: prius enim hoc carminis genus coepisse, non videtur. Tametsi *Chronicon Mindense*, quod multo est recentius, et opera curaque *Iohannis Pistorii* in lucem exiit, regis titulum ei impertit, *p. 723.* et *Cranzius* non vult diffiteri, in nonnullis condicibus nominari

minari regem Saxonum lib. 2. Saxon. cap. 22. Non tamen isti codices eo numero sunt, ut eius, quae hic desideratur, antiquitatis fidem illis ipsis tribuamus. Neque hoc dissimulat Crantzius, et VVitekindum sic describit, ut non alium, quam regem Laconicum, qui tantum belli praetor erat, intelligere videatur. Reliqui tituli, quos Gobelinus VVitekindo attributos memorat, passim leguntur in antiquis monumentis, hoc autem diversum dissimileque habent, quod posterior, quo VVitekindus unus primorum dicitur, ultimis retro temporibus Carolingicis quoque sit usurpatus: prior autem, et sine adiectione Saxoniae positus, demum in scriptoribus Saxonis reperiatur, quippe qui et magnum Ducem nominant, at vero Ducem Saxoniae certe haud nominant. Ut vel hoc significationem dare possit, qualem sit monumentum illud, quo VVitekindus rex Saxonum appellatur. Quid vero causae sit, quod Duces Agilolfingi adiectione Baioariae iam tum in annalibus Carolingicis describantur, neque id perinde fiat, quum describuntur primores Saxonum: id facile equevidem intelligi ac expedita ratione iudicari potest. Etenim familia Agilolfingorum, ipsa etiam Carolingi, a antiquior diu ante Carolingicum imperium, haereditario ac nemini obnoxio iure Bavariam possedit: cui successit familia Tassilonica, oriunda quidem aequae ac ipsa Carolingica ex Agilolfingis, sed non tam alto dignitatis gradu, ut nulla supremi domini lege teneretur. Namque post Odilonem, quem res novas molientem armis ad officium redegere Carolomannus et Pipinus, Tassilo eius filius a Pipino Francorum rege Dux Bavariae institutus, a Carolo M. sacramento est obligatus, ut traditur in *annal. Pithocan. ad ann. DCC XLIX. et DCC LXXXI.* (Vnde convenienter explicare debet titulus *summi Principis*, qui ei attribuitur peculiari diplomate, quod est apud *Wolff. Lazium l. 7. de migr. gent.*) Quod cum Tassilo in gratiam Desiderii Langobardorum regis, cuius filiam in matrimonio habuit, violasset, bellumque Carolo facturus esset, non multo post eo redactus est, ut supplex venire atque obfides dare cogeretur, cumque ne sic quidem in fide atque obsequio clientelari perstaret, iudicio maiestatis damnatus, ac Ducatus, qui iam diu ex supremo factus erat clientelaris, nunc quoque hereditarius esse desit, et mutato superioris dignitatis nomine, Comitibus regendus traditus fuit. *Annal. Pith. ad A. DCC LXXXVII. Monachus Egoismensis in vita Carol. M. pag. 245. 252. seq. Eginbartus de vit. Carol. M. cap. XI. Adelmus Benedictinus ad A. DCC LXXXVII. Ado Chron. pag. 213. Abbas Stadensis col. 71.* Donec a Carolingis in patrimonium redigeretur, et postliminio successionis ius regni que titulum reciperet, ac partitione haereditatis facta, Pipino attribueretur, *Testamentum Caroli M. §. Italiam vero: Iohannes Aventinus annal. Boi. lib. 3. et 4.* Multo aliter cum Saxonia actum est, quae tamen antea sui iuris et imperio polyarchico nemini obnoxio libera, primo a Carolo M. in ditionem Francorum redacta est, tamen vide-

videtur aeqvo et pari iure cum Francis esse usa, nec perinde subiugum, ac aliae gentes, missa, quod ex *Eginharto*, et *Witechindo* colligitur, neque omnes Saxoniae populos aeqve comiter habitos, quod oppido constat de transalbinis, nec, quod memorabile in primis est, *universam Saxoniam uno tempore Caesaribus factam esse beneficiariam*, quod de magno terrarum cis Visurgim tractu multis documentis liquet, et apertissime indicat *Arnoldus Lubecensis lib. 2. Chron. Salv. cap. 36.* dum inter Henrici Leonis, proscripti a Friderico AEnobarbo Saxoniae Ducis patrimonium, ac regiones beneficiarias distingvit, et aliunde exploratum est, insignes Ostphaliae portiones a clientela nexuque fiducia alienas, primum A. MCC XXXV. ad legem beneficiariam esse redactas, quod diplomate publico testatum reliquit Fridericus II. Imperator, cuius copiam fecit *Henricus Meibomius opusc. hist. pag. 503. seqq. cum quo conf. Abbas Stadenf. ad ann. MCC XXXV. Alb. Crantzius lib. 8. Sax. cap. 5. Chronicon Riddagsbusan. pag. 1. 2.* Id vero ab omni veritate alienum est, quod *Suffridus Petri* pro vero affirmavit, aevo VVittekindi Saxoniam imperio *feudalem* fuisse, propterea quod si maxime olim Saxoniam Francis tributaria facta sit, nunquam tamen facta sit clientelaris ac beneficiaria. Diploma, quod *Suffridus* profert, falsitatis dudum est convictum. Neque tunc imperium, quale *Suffridus* intelligit, apud Francos constitutum fuit, quando vixit bellumque cum Francis gessit *VVittikindus*, quippe qui priusquam cum domo genteque sua Carolo parendi lege se obstrinxit, non Saxoniae *Dux feudalis*, ut putat *Suffridus*, sed unus duntaxat inter optimates, rei que publicae liberae, ac populi optimatumque imperio temperatae bellicus magistratus fuit. Nihil verius est, quod censuit *Alb. Crantzius*, Episcopos per Saxoniam institutos a Carolo M. regalia accepisse, *lib. 2. Sax. cap. 23.* Quamquam enim Episcopi iam ante Carolum seculi negotiis se immiscere voluerunt, et ab Adone Viennensi proditum est, Anepotem regnantibus in Francia Merovingis, *secularis conversationis fuisse virum, ac duxisse exercitum Francorum in Suevos*, *Chronic. ad A. DCC XIV.* tamen ea administratione non consecuti sunt regalia, nedum civile imperium, quandoquidem ea tunc regiae Caroli potestatis ratio erat, ut suae aemulam, ac territorii iure descriptam non ferret, sed quibus poterat modis Episcopos in ordinem redigeret, ac libertate luxuriari volentes, legibus constringeret. Verum Saxoniae, quae dicitur transalbina, a Carolo M. inde usque ad *Ottone* M. praefectos habuit, ab *Ottone* autem iure haereditario, primum concessa est *Hermann*o Billingo, deinde huius posteris in *Magno* Transalbiano- rum Duce extinctis, A. clb CLXXX. decisis ex antiqva Saxoniam Angriae VVestphaliaeque Ducatibus, auspicio *Friderici AEnobarbi* cum tractu *VVittenbergensi*, qui ex veteri Soraborum regione decerptus, postea superioris Saxoniae nomen tulit, iure beneficiario possidenda *Bernhardo* Ascanio tradi-
 ta est.

ta est. Veteris Saxoniae titulus, maiorque pars Philippo *Archiepiscopo Coloniensi* cessit, reliqua Dominos naeta est *Episcopum Monasteriensem*, sive propter insignem eam accessionem, sive propter Archiepiscopi Coloniensis aemulationem affectavit Ducis Westphaliae titulum, *Ducem Iuliacensem*, qui ratione portionum ex ea detractarum sine dubio in conventibus circuli Westphalici aeqve ac Episcopus Monasteriensis partes dirigendi tenet, *Archiepiscopum Bremensem*, qui ad suam ditionem adiunxit Comitatum Stadensem, *Episcopos Osnabrugensem, Mindensem atque Paderbornensem, Comites Lipsienses, Bentheimenses, Tecklenburgios, Pyromontanos, et Pyromontanae Dynastiae haeredes VValdeccios*, quorum et antiquus Comitatus Svalenbergicus inde est decerptus, *Diepholdenses, Hoienses*, quorum comitatus postea facti sunt ditionis Gvelficae, *Oldenburgicos atque Delmenhorstanos*. Vid. *Arnold. Lubecensis Chron. Slav. lib. 2. cap. 24. Abb. Stadenfis ad ann. 1180. Chron. Nusiense pag. 192. Albert. Crantzii Sax. lib. 6. cap. 38. seq. D. Chytraeus Saxon. pag. 73. Vbbo Ennius rer. Fris. lib. 7. pag. 108. Chron. Brunsvicens. p. 157.* Saxoniae Palatinatus lege beneficiaria delatus est ad Hermannum, atque hinc ad ipsius filios Ludovicum VI. et Henricum Rasponem, inter mares eius familiae ultimum, iusta serie est devolutus. Ex quibus certum atque exploratum redditur, Saxoniae Palatinatum antiquitus eiusmodi fuisse Ducatus Saxoniae accessionem, ut ab eo abesse potuerit, et revera interdum abfuerit, separatasque rationes habuerit. Etenim Bernhardus Ascanius, Alberti Vrsi filius, A. clb CLXXX. in comitiis Herbipolitanis Ducatum Saxoniae ritu solenni beneficiario obtinuit, Palatinatus autem, qui iam diu ex Saxonia transveserana in Cisveseranam deductus erat, Landgraviis Thuringiae ex diversa causa partus, atque ab Saxonia Cisveserana, in cuius ditionem Thuringia transunstrutanae transit, ac diu Northuringiae nomen retinuit, saepeque propter eius fines habita est controversia, ablatus fuit. Quamobrem, proscripto Henrico Leone, et praeter Baioariae Saxoniaeque Ducatum, Palatinatu Rhenensi Saxoniaeque privato, primo Hermannus Thuringiae Landgravius, beneficio Friderici AEnobarbi appellatus est Saxoniae Palatinus, eiusque adiectione tituli distinguitur a fratre Ludovico V. apud *Arnoldum Lubecensem, Chron. Slav. lib. 2. cap. 30. et 36.* Quamquam Cyriacus Spangenberg et Petrus Albinus existimant, Palatinatum Saxoniae prius Ludovico V. beneficiaria lege fuisse addictum, *spec. Nobilit. pag. 306. Chron. Misn. pag. 191.* A Landgraviis Thuringiae pervenit ad Marchiones Misniae, fuitque apud hos a tempore Henrici illustris usque ad tempora Alberti II. Ascanii, quippe qui Rudolphi Habsburgii, quem suffragio suo imperatorem renunciaverat, permisso beneficioque Saxoniae Palatinatum impetravit, tametsi ipse ac eius successores non semper titulo ratione Palatinatus Saxoniae, neque ratione officii imperialis debito uterentur, et donec superessent ex gente Ascania Saxoniae

niae

niae Duces atqve Electores, scriptura quoque tituli *Electorum* prudenter fere abstinerent, partim ob Marchiones Misniae, qui mortuo Alberto II. Saxoniae palatinatum vindicabant, partim ob reliquos imperii Principes, quorum sive invidia, sive aemulatio recentioris usu tituli excitare potuisset. Interest enim cuiusque internoscere, quae sit Melchioris Goldasti diploma, quod Alberto II. Ascanio tribuit, *Polnis. Reichsh. andl. part. 1. ad ann. 1291.* Primo enim Thuringiam inserit, quae iamdudum Marchionibus Misniae attributa, ac nominatim A. MCCXLI. Henrico eius nominis illustri concessa fuerat. Verba diplomatis, quae quidem huc faciunt, concepta haec sunt. *Tibi post mortem avunculi tui Henrici Landgravii Thuringiae* (designatur Henricus Raspo, Veteris Landgraviorum familiae postremus, qui quinto post anno, quam a Fridrico II. facta beneficiaria Henrici illustris inauguratio erat, propterea quod ab Innocentio IV. Pontifice instigatus, Caesaream dignitatem affectasset, apud Vlmam caesus est) *duos principatus suos, videlicet Landgraviam Thuringiae et Comitiam (a) Palatii Saxoniae,* (unde intelligitur, Thuringiae Landgraviatum nulla praeterquam Imperatoria concessione institutum, nec alio, quam eo titulo haereditarium Thuringiae Principum ius fundatum delatumque esse ad successores: quod de Palatinatu, tanquam ex diversa causa Imperatorum beneficio acquisito, minus dubitationis habet) *et omnia alia feuda, quae a nobis et Imperio tenentur cum ipsorum pertinentiis, iure contulimus feudali:* et quae alia ibi sequuntur, quae sane sunt praeter meum institutum. Deinde, titulum *Electoris* non modo non praeter consuetudinem istius seculi, sed etiam praeter morem scribendi pragmaticum perpetuo alias receptum, sui oblitus adducit: quandoquidem dignitas Imperii officialis multo ante acquisita, usu pragmatico praepositur titulo Electoratus, non modo quia hic longe post acquisitus, sed etiam quod postquam acquisitus erat, non simul usurpatus, neque ad hunc modum instituto Curiae receptus fuit. Quod Goldastus plane invertit, ut vel hoc indicio sit, eius tituli scripturam non esse sumtam ex tabulis indubitata fide praeditis, ac eos quoque erroris admonere posse, qui iam tum Alberto I. Patri ipsius titulum Electoris adscribunt, quamquam is nec uno alteroque statim facto, et inter Imperii turbas, neque publica male affecta gesto, et adeo per se ad pariendum ius non idoneo, neque suffuturo, sed iniquo etiam, et cum iniuria Caesarum Hohenstauffiorum, quibus legitima electione Caesarea dignitas iam ante parta fuerat, coniuncto, eius-

Oooo 2

modi

(a) *Stylo XIII. sec. quo Palatina Comitum dicitur Chron. Gozec. p. 229. Similiter Comitatus & Comitum in Speculo Sax. quod eodem seculo conscriptum est, commutantur, lib. 3. art. 52.*

modi ius obtinere potuit. Revera autem ac sine controversia demum illud obtinuit Albertus II. ipsius filius, quippe qui quatuor legitimis electionum Caesarearum actibus interfuit, atque a Rudolfo Habsburgio, Imperii factionibus fessi instauratore privilegium electionis, quae ante ad omnes pertinebat, nunc vero reliquorum silentio patientiaque ad septem Principes redacta erat, tabulis quoque eo concessis consecutus est, titulum tamen Electoris nunquam, nec Mareschalli adhibuit. Quod adeo verum est, ut affirmem, scripturam tituli Archimareschallatus imperii circiter Caroli IV. tempora coepisse, ac multo post et insequenti sane seculo adiunctum fuisse electoratus titulum, et lata etiam anno 1356. de Imperii Electoribus pragmatica constitutione, nondum adscivisse sibi hunc titulum, quod vel sola Venceslai Ascanii diplomata anno 1378. et sequioribus temporibus prodita evincunt. Cum vero omnes sciant, id salvo iure atque omni dignitate, quae ratione Electoratus convenit, intelligi, et luculenter alioqui tabulis Caesarearum inaugurationum confirmari; tum huc attinet observari, ipsos etiam Saxoniae Duces non-Ascanios, qui ab Conrado Timonis filio descendunt, illius scribendi moris haud fuisse immemores, et Fridericum I. bellicosum, filiumque huius Fridericum placidum fere contentos fuisse scribere se *S. I. Archimarescallos*, donec Ernestus utrumque titulum Archimarescalli Electorisque coniungeret, atque ab eo tempore haec scribendi ratio atque consuetudo firma stabilisque permaneret. Quod legentibus diplomata, quorum bene multa in manus meas venerunt, non potest esse incompertum. Verum *Palatini Saxoniae* titulum Marchiones Misniae tuendi iuris sui gratia constanter retinuerunt, et quamlibet mortuo Henrico illustri, donatione Rudolphi Habsburgii in Albertum II. Ducem Saxo-Ascanium collatus, atque anno 1376. Venceslao Ascanio, successoribusque eius confirmatus est, *apud Meleb. Goldast. tom. I. const. imp. ad d. A.* tamen neque sic Marchiones Misniae destiterunt usurpare, quod docent multa diplomata, longe post illam Caroli IV. confirmationem edita pariter et manuscripta, ex quibus vel unum hoc *Friderici et VWilhelmi* fratrum fidem nostrae sententiae faciat, quod A. 1409. hac tituli scriptione legitur. *Nos Fridericus senior, et VWilhelmus fratres Germani, divina favente clementia, Doringiae Landgravi, Marchiones Misnenses, et Comites Saxoniae Palatini.* Plura afferre supervacuum est, etsi praeterire nolo, Marchiones Misniae postea, quam Albertus III. Ascanius propaginis suae ultimus A. 1422. e vita decesserat, cum Ducatu Electoratuque Saxoniae Palatinatum simul per Fridericum bellicosum obtinuisse, ut argumento esset Saxoniae Palatinatum, qui alioqui salvo Electoratu penes alium esse posset, et revera aliquando a Ducatu Electoratuque Saxoniae abfuisset, nunc ex repetita Sigismundi Lutzelburgici Anno 1425. confirmatione, intelligi perpetuam esse Electoratus Saxonici accessionem

nem, atque adeo hodie Saxoniae Electori, non tanquam Marchioni Misniae, quod olim Marchionum postulatum erat, sed tanquam Electori Saxoniae convenire. Vide *diploma beneficiarium apud Petrum Albinum Chron. Misnens. tit. 16. Balth. Mentzium in explicat. stemmat. Ducum Saxon. in Friderico bellicoso; quibus addantur Johannes Cuspinianus, scriptor grævis Austriacisque tabularis usus, in Sigism. Cyr. Spangenberg. rerum Saxoniarum oppido peritus, nisi quod in antiquis genealogiis ac temporum rationibus non semel hæsitavit, ut quando Rudolfo I. Ascanio epistolas anno 1290. scriptas perinepte attribuit, lib. 3. Chron. Quersurt. cap. 27. et specul. Nobilit. col. 318. Ipsæ tabulae, quarum exemplum est a me proditum, in sanctiori curia Saxonica hodieque asservantur. Caeteroquin usque a Friderico bellicoso Marchiones Misniae, postquam Saxoniae palatinatum, tanquam Electoratus Saxonici accessionem beneficiariam susceperant, eo titulo abstinuerunt, non ut iuri, quod ratione illius *ex cap. 5. aureae bullae ad domum Saxoniam pertinet, quodque etiamnum durat, se privarent, aut insignibus propter eum convenientibus renunciarent, et quoquomodo derogarent, sed quo usui vulgari loquendi hoc darent, ut soli Principatui Rhenensi nomen Palatinatus relinquere.* Alioqui in diplomatis, quæ dicuntur, investiturarum expressa Palatinatus Saxoniae mentio fit, et certe hinc intelligitur, Palatinatum Saxoniae, Archimarescallatui dudum apud Ascanios instituto accessisse, atque ex diversa causa et diverso tempore coepisse, et Palatinatum adeo post Electoratum quoque esse acquisitum, licet ille prius in scripturam tituli redactus, et postea etiam, quam forma et consuetudo variavit, plane omissus, contra autem Archimarescalli atque Electoris titulus perpetuo usu tenoreque scribendi retentus firmatusque fuerit. Illud vero non piget adiacere, recentiores plerosque scriptores allegare titulos antiquis diplomatis non consentaneos, inter quos sunt *Ernestus Brotuffius, non modo quod præter historiae fidem origines Ascanias a Bernthobaldo repetit, sed etiam quod Bernhardo Alberti Vrli filio Electoris atque Ducis Saxoniae titulum attribuit, Chron. Anhalt. lib. 4. col. 64. tametsi tunc nullum certo numero definitum electionis ius acquisitum erat, Balthasarem Mentzium, et plures alios, qui acquisito definitæ electionis iure, constitutoque septem eligentium numero, protinus et nullo discrimine adhibent imponuntque electoris titulum, quem non ratione verosimili, aut sola coniectura, sed usu consuetudineque scribendi iudicari oportet: de stemmat. atque orig. Duc. Sax. Is enim ubi ab Ascaniis discessit, Fridericum bellicosum affirmat scripsisse titulum Ducis atque Electoris Saxoniae, Landgrævi Thuringiæ, Marchionis Misniae, et Palatini Saxoniae. Verum nemo est, quin certum habeat, electoris Saxoniae titulum non esse ex usu curiæ: deinde in diplomatis non dubiis, quæ ego quidem vidi et legi, Dux Saxoniae, et sacri Rom. Imperii Archimarescallus nominatur, ut propterea si Electorem se scri-**

scripsisset, primo Saxoniae Ducem, dein sacri Rom. Imperii Archimarescallum atque Electorem, scripturus se fuisset. Neque id repetere nunc vacat, quod iam supra dixi, tempore Friderici bellicosi titulum Palatini Saxoniae in desuetudinem abiisse, quem quidem ex ea gente primus usurpaverat Henricus illustris. Praeterea extant Friderici II. cognomine placidi literae, ac in meis manibus versantur, quibus continetur titulus *Ducis Saxoniae et sacri Rom. Imperii Archimarescalli*, nulla tituli neque Electoratus, neque Palatinatus facta mentione, de caetero modus atque ordo tituli Landgravii Thuringiae et Marchionis Misniae servatur. Omnino autem Ernestus, Friderici placidi filius, a iure veteribus *investiturarum Caesarearum* diplomatis fundato quoque titulum recepit, et coniunctim sacri Rom. Imperii Archimarescallum atque Electorem se scripsit. Quod auctoritate exemploque omnes ipsius in Saxonico Electoratu successores confirmarunt, et postquam ex diplomatis Caesareis a Friderico III. et Maximiliano I. concessis, atque a Rudolfo II. novissime confirmatis, ius in Ducatum Iuliaci Montiumque ab Alberto animoso, cuius gratia haec scribere ingressus sum, tanquam a primo acquirente ad se derivatum acquisiverunt, neque eo secius, licet ex alia acquirendi causa, speciatimque ex pacto nuptiali ius in Ducatum Cliviae a Iohanne Friderico I. tanquam ab auctore ad se deductum transmissumque spe agnationis usque huc tenuerunt, sane insignem veteris Saxoniae partem, licet diversa acquirendi ratione, praetendunt, et praescripto Ducum Iuliaci, Cliviae Montiumque titulo ius tuentur, more Principibus familiari, et inter cultiores gentes recepto, quando animo retinent rerum regionumque amissarum iura. Caetera Saxoniam, quae nova dicitur et transalbina, *pro ea parte, quae est in patrimonio Lauenburgico*, ex pacto Ducis Iulii Francisci cum Electoribus, Ducibusque Saxoniae super mutua successione anno 1671. inito ad Electores Ducesque Saxoniae perveniet, si extiterit conditio, quae illo continetur, Duxque sine liberis maribus legitime descendentibus decesserit. Quod sane eo factum existimari possit, ut Saxoniam, quae dicitur superior, quaeque olim sub Ducibus Saxo-Ascaniis cum principatu Lauenburgico coniuncta fuit, sub Ducibus Electoribusque hodiernis postliminio aliquando coniungatur. Ne dicam, quod alias non dislimulo, ea quoque ratione iniqua iudicia *Alberti Cranzii* opportunissime refelli posse, ut qui passim in Saxonia quaesiverit materiam superioris Saxoniae Duces Electoresque carpenti, nunc vero ipsiusmet Ducis Lauenburgici exemplo, pactoque novissime facto, et priusquam hoc fieret, tabulis Sigismundi Imp. ann. 1425. et 1434. exaratis, abunde possit confutari. *V. Georg. Spalat. Chron. anno 1553. cum praefatione Phil. Melanchth. editum.* Caeterum consulto scriptum est, Saxoniam transalbinam nunc a me considerari *pro ea parte, quae est in patrimonio Lauenburgico.* Equidem tractus

Etus iste Lauenburgicus, qui nomen Saxoniae transalbinæ etiamnum quoque retinet, una duntaxat est portio Saxoniae transalbinæ, ex qua Holfatia, Wagria atque Stormaria attributæ, et certe postliminio restitutæ sunt Adolfo Holfatiæ Comiti, Lubeca auspiciis Friderici Aenobarbi in libertatem Imperii asserta est. *vid. Arnold. Lub. lib. 2. chr. cap. 36.* De Dithmarsia armis disceptatum est inter Antistitem Bremensem, et Comitem Oldenburgicum, sed illius causa vicit, nisi quod nomine compensationis sumtuum in eam expeditionem factorum ab Adolfo Holfatiæ Comite vindicata, ac non multo post eidem præerepta fuit. Similiter Vrbs Hamburgensis sæpe mutavit suos dominos et postquam præfectos Imperatorios habere desiit, primo in ditione ducum stirpis Billingianæ fuit, dehinc ad Gvelfos, mox ad Holfatiæ Comites pervenit, atque his erepta a Danis, auspicio VValdemari Regis sine ulla iuris Danici exceptione, Alberto Comiti Orlamundæ vendita est, a quo demum, numeratis MD argenti libris, iura atque immunitates suas emit, seque hoc pacto honestissimo in libertatem vindicavit, omnino est sita in Saxoniae transalbinæ solo, salvo tamen sacramento *fidelitatis*, quo duci Stormariæ, et civilis obsequii atque *subiectionis*, quo nullo interiecto, Imperio illigatur, eoque in statu repetitis non ita pridem a Leopoldo Caesare diplomatis confervatur. *Vid. Adamus Bremensis lib. 2. hist. Eccl. cap. 4. qui tantum in commemoratione originis Billingianæ ex VViticindo Monacho est corrigendus, Abbas Stadenfis ad A. 861. Alb. Cranzius lib. 4. Sax. cap. 16. lib. 5. cap. 26. Fr. Irenicus exeges. lib. 3. cap. 61. at sæpe circumspicte legendus, præsertim priori cap. 60. ubi talem adducit Henrici superbi ritulum, qualem nec diplomata ulla habent, nec admittit istius ævi stylus, neque approbat curiæ Gvelficæ usus, ut alibi ex professo est demonstrandum. Vbbo Emmius rer. Fris. lib. 7. p. 108. sed qui paulo post ex Arnolde Lubecensi lib. 2. Chron. Slav. cap. 36. emendandus est, dum non accuratas inquit patrimonii Gvelfici rationes: neque eo secius Ludovicus Persona in oratione aliogvi erudita de VVitteberga habita, atque anno 1603. cum eius Academiae sacrum seculare esset, edita. D. Chytraeus Sax. lib. 2. H. Meibomius op. hist. in vind. Billing. p. 305. seq. Petrus Lambecius Orig. Hamburg. l. 1. Tantum in extremo huius commentationis est addendum, nunquam Saxoniam neque ab antiquis Romanorum Imperatoribus devictam, neque ab ea nomen titulumque susceptum fuisse. Contra numi suppetunt multi, qui doceant, Franciam, Alemanniam, caeterasque eius generis provincias non modo a Romanis Imperatoribus subactas esse et triumphatas, sed etiam nomina earum ad adornandos instruendosque Augustorum titulos valuisse. Quod late a me explicatum est in historia Saxonica manuscripta. Proinde recte scribit *Io. Tilius lib. 1. de Or. Franc.* totam Germaniam nunquam potuisse subigi a Romanis, Francici autem subacta testimonium habet numus antiquus, quem attulit Ezechiel. Spanhem. de numism. p. 750.*

[*Sacro ablutus baptismi lavacro est.*] Ex quo VVittekindus Angria, veteris Saxoniae regione oriundus, tandem animi magnitudinem, reverentia Christiani nominis amoreque pacis temperavit, auxit vires famamque Carolus, et cum religionem amplificavit, tum certe potentiam auctoritatemque apud Saxonas stabilivit. Rectene, an perperam, res alibi consideratu digna fuit: nunc fatis est, memoria tenere locum, quem VVittekindus suscepto veri Dei cultu illustravit. *Boiemus noster Mitrebachium* nominat forte VVestphaliae oppidum, quod Medebacum dicitur, ac etiamnum in ditione Antistitis Coloniensis est, indicans. *Alb. Cranzius* licet dubitanti similis, aliorumque narratione fretus, Bardevicum antiquissimum in Ostphalis oppidum fuisse memorat, ubi VVitekindus primo se ad societatem Christianae religionis adiunxit. Mox addit, alios existimare, Mindae apud Visurgim sacro primo esse amplexum, *lib. 2. Sax. cap. 23.* Quod, ut alias solet, ex eo repetit *Ioannes Palacius* in *aquila Saxon. p. 7.* *VVernerus Rolevincius*, qui in dioecesi Monasteriensi natus est, et Saxoniam alioquæ praeclare cognitam habuit, plane sui immemor fingit Bethlehem in VVestphalia sacro fonte ablutum, *lib. 2. cap. 7. de situ et morib. VVestphal.* Quæ opinio cum nullo antiquitatis monumento congruit, dudumque a viris doctis est reiecta, etsi nuper eam cum Rolevincio communem habere voluit *Johannes Iustus VVinkelmannus historicus Hassus*, in *notitia historico-polit. Veteris Saxo-VVestphaliae lib. 3. cap. 3. p. 388.* Contra scriptores Francici una mente atque animo affirmant, non in Saxoniam, sed Attiniaci in Francia VVittekindum Saxonem Christi sacris initiatum fuisse. *Vid. annales Fr. Pitboeani ad An. DCC LXXXV. annales Fr. a Reubero editi ad Ann. eundem.* Sed quis fuerit antistes, qui eius abluendi curam munusque gessit, in ambiguo est. *Boiemus noster* asserit fuisse Bonifacium, Moguntiae antistitem. Quod iterum historiae certa argumentorum fide roboratae repugnat. Etenim Bonifacius anno post natum Christum DCC LV. in vivis esse desiit, quod restantur *Hermannus Contraëtus*, *Lambertus Aschafnaburgensis*, *Marianus Scotus*, ex recentioribus *Gasspar Bruschius*, et *Petrus Merffacus* in *Chronici catalog. atque annalibus Archiepiscoporum Mogunt. ad d. A.* (*Sigebertus* unum retro numerat) VVittekindus autem primum ann. DCC LXXXV. sponse apud sacrum fontem Carolo ablutus, et repurgatis ab idolorum cultu mysteriis initiatus fuit. Proinde hoc munere perfunctum tradunt, sed nullo auctore veteri et ad probandum idoneo. Alii putant, has partes obiisse Ludgerum, Ecclesiae Mimingroden-

(b) In diplomate Verdensi vocatur Lullo, quod manu testimonisque suo firmavit, et Luitlo subscripsit, fuitque magnæ auctoritatis, et primæ Germaniæ pontifex, atque Ecclesiae Verdensi recens suffraganeæ Moguntinensis, cum dignitate Metropolitanae præs-

sis (Monasteriensis Westphalorum) antistitem, quoniam nec huius sententiae certum proferre documentum possunt. Itaque missas facio inanes irritasque coniecturas, et omnino *Vibonis Enim* iudicium probo, qui fatetur hoc omne esse incertum, atque adeo in medio relinquendum: *rev. Fris. hist. lib. IV. ad ann. DCC LXXXV.* Ceterum qui animos adhibent, ut de Caroli actis recte existiment, facile intelligunt, Wittekindum non tam armis, quam religione victum esse atque emollitum: deinde hoc Caroli consilium non ad solum Wittekindum, sed ad universum Saxoniae populum, apud quem magna Wittekindi auctoritas erat, pertinuisse: tum propter hanc causam in Saxonia ad regni Ostrofranciae ditionem redacta varios episcopatus instituisse, sed non simul cum Wittekindo universam Saxoniam in Caroli potestatem venisse, neque A. DCC LXXXVI. quo editum diploma Verdense est, omnes statim populos Saxonum Carolino imperio paruisse, difficiliusque ad obsequium fuisse, Saxones transalpinos, hisque demum subactis, et in Franciam traductis, *dominatorem Saxonum* se scripsisse et non modo diversos Saxoniae populos, sed etiam diversos eorum populorum Ordines dissimili ratione ac diverso regnandi modo habuisse, atque disparem adeo nobilitatis Saxonicae et plebis conditionem sub uno eodemque Ostrofranco regno fuisse, nunquam autem eo crudelitatis Carolum processisse, ut *iudicio sanguinario*, quod dicitur, *Vehmico* fidei fractae crimen in Saxones vindicaret, ac postremo impeditis discordia Carolingis, reque publica factionibus perturbata, magnam superioris status factam esse conversionem, et Saxoniae *Adelings* cum primis dignitate privilegiisque crevisse. Quae et talia colligi atque iudicari possunt ex *Eginharto de vit. Carol. M. cap. VII. Wittekindo annal. Sax. i. pag. 6.* et qui hinc excipit, *Adamo Bremensi, l. x. hist. Eccl. cap. VII. ubi Franci atque Saxones sic coniuncti inter se dicuntur, ut unum populum unamque gentem efficiant.* Consentit *Poeta Paderbornensis*, *Arnoldi Imp. aequalis*, carmine quidem haud eleganti, sed vero, cuius sex versus in primis huc pertinent, qui libro quarto cum A. DCCC III. congruenti in eandem sententiam leguntur. Verba *diplomatis Verdensis* quod uno anno post initiatum sacris Wittekindum est compositum, (c) non oppressam penitus et extinctam Saxonicae gentis libertatem indicant, sed valent ad describendam immutatae reipublicae Saxonicae formam, quippe quae antea iure polyarchico, nunc vero unius Caroli imperio obnoxia, per praefectos ab eo

PPPP

impo-

(c) *Ann. DCCLXXXVI. quod extat in sylloge diplomatum novae Akami Bremensis editioni subiunctorum. Verba haec sunt. Terram autem eorum (Saxonum) secundum antiquum Romanorum morem in provinciam redigentes. Quae dictio fere reperitur in diplomate Bremensi ann. DCC LXXXVIII. confecto.*

impositos, salva tamen gentis libertate, regebatur. *Tabulae*, quas edidit Ferdinandus Paderbornae Antistes, (d) *privilegium Osnabrugensis Ecclesiae continentes*, vocabulo *dominatoris* tantum exprimentur supremum Caroli in Saxones imperium, non simpliciter quale heri in servos est, sed quatenus intelligitur ex diversa causa a regno Franciae, in quod Saxones cum Francis coaluerant, esse acquisitum. De Wittekindo constat inter omnes, non captum, neque in servitutem redactum, sed fide publica venisse ad Carolum, et pacto se atque conditione retinendae libertatis subiecisse. Haud aliter cum reliquis eius gentis proceribus, quorum flos atque robur *Graviones*, materia et quasi seminarium *Adelingi* erant, actum fuit. Quin imo ipse *Wittekindus*, trans *Vilurgim* dicundo Saxonibus iuri praefectus, exemplo docet, non tulisse se iugum servitutis, sed retinuisse libertatem. Quamquam non diffitebor, gentem Saxoniam cum primis sub imperio Saxonum ad altissimum dignitatis gradum provectam, honoribusque in republica maximis esse auctam. Prodit sane Corbeiae monachus, Henricum Aucupem, qui et primus Saxoniam urbibus firmavit, totum fuisse, in exaltando gentem suam, *annal. Sax. 1. pag. 14. atque ex eo Conradus Vrspergensis ad ann. 920.* Quae opinio munitur quoque auctoritate diplomatis Bremensis, quod Anno DCC LXXXIX. conscriptum posteritati conservavit, *Magister Adamus*, aliter Bremensis nominatus, ac non minus ad confirmandam Saxonicae gentis libertatem, quam ad convenienter explicandas tabulas Verdenfes pertinet: *lib. 1. H. E. cap. 10.* Nam siquid etiam de libertate Saxonum detractum fuerat, id affirmat Carolus ab se restitutum, Saxonesque *pristinam libertati donatos*, ut vel ex eo liquet, quod cum ipsorum Adelingis honores et munera reipublicae communicavit: quod ad plebem sane universam trahi non debet, et sufficit, honoratioribus eius gentis ordinibus aequali cum Francis iure dignitateque floruisse. De iudicio Vehmico haud necesse est quidquam addere, quamquam id assensu suo comprobavit *Melchior Goldastus*, Wipponis Conradi Saliqi facellani fide nixus, *prolegomen. specul. Saxon.* cui equidem multum tribuo in historia Conradi, tanquam plurimorum eius actorum testi oculato, in reliquis autem, quae nec vidit ipse, et ab aliis perperam tradita accepit, non peraeque assentior, cuiusmodi est, quod de lege crudelissima Saxonum a Conrado Saliqvo confirmata refert, *pag. 430. edit. Pistorianae.* Eo minus credendum est commemorationibus *Henrici Herfordiensis, Aeneae Sylvii, postea Pii secundi Pontificis, VVernerii Rolevinctii, Felicis Fabri, Alberti Crantzii, Iohannis Aventini, Iohannis Cuspiniani, Iacobi Spigelii, VVbbonis Emmii*, virorum sane praestantissimorum, nisi quod nimis creduli, fabulam duobus post Carolum M. seculis lepide confectam serio amplexi fuerunt.

Echer-

(d) In monument. Paderbornensibus pag. 101.

Ecberti II. Marchionis Misniae.] Multa sunt, quibus moveor, ut existimem, *Boiemum nostrum* hic sequi sententiam atque opinionem Georgii Fabricii, quem in oratione pro Augusto Electore habita laudat praeceptorem, praeterque eum insigni testimonio ornat Nicolaus Leutingerus, commentar. de Marchia *part. 6. lib. 3. col. 68.* Is vero licet praestanti ingenio atque in historia exercitato esset, tamen hic prodidit, quae approbare non possumus, *orig. Sax. lib. 3. pag. 376. et lib. 5. p. 536.* Nam quilibet per se existimare potest, Ecbertum fuisse Marchionem Saxoniae, cuius morte Marchionatus Misniae, quippe qui a Marchionatu Saxoniae maxime diversus erat, non potuit fieri vacuus, siquidem non fuit in ditione eius, tamen omne studium operamque contulit, ut Misniam Henricus senior, ad quem iure pertinebat, recuperaret. Vid. post Lamb. Aschafnaburg. *P. Albinus Chron. Misnens. tit. 10.* Nec opus nunc est, ut requiram, quid Fabricio secus sentiendi occasionem dederit, eo quod alias exploratum sit, eum saepe incautius secutum esse Ernestum Brotuffium, *l. 2. Chr. Merseburg. cap. 21.* Atat non sine causa hic in historicis diligentiam desiderat Fabricius, et confitetur, esse obscuram huius argumenti historiam, atque tam negligenter traditam, ut ne quidem nomen Timonis in scriptoribus Henrici IV. Imperatoris Salici aequalibus reperiatur. Alioqui non debuit nescire, Monachum Lauterbergensem meminisse Timonis, et Tiderici huius nominis II. filium nominasse, atque origines maternas ab Eckardo I. Marchione Misniae vere meritoque deduxisse, *Chron. ad ann. 1171. et appendix pag. 202.* A Timone per Conradum, qui huius propaginis primus investitus Marchio Misniae fuit, descendunt continuata serie hodierni Marchiones Misniae, qui et Saxoniae Duces atque Electores sunt, quorum genealogia est apud *Reinerum Reineccium, de integro a Madero proxime edita, et Chronico Lauterbergensi praefixa, Dav. Chytraeum Sax. lib. 2. pag. 48. seq. Georg. Fabricium orig. Sax. ad p. 424.* Etiam Reusnerum in stemmate *VVitichindeo, Cyr. Spangenberg, Andream VVernerum Chron. Magdeburg. VVobonem Emmium in geneal. Saxoniae Principum, quae addita est eius historiae rerum Frisicarum editionis Arnheimensis, postea in Lugdunensi omissa, et alii enarrandis Saxonici generis originibus occupati, inter quos tamen hoc interest, quod multis fiducia operae alienae, multis negligentia obstitit, quo minus eas eruerent recte atque pensitent. Cum vero hoc omitto tum id tacitum intantumque praeterire nolo, quod, licet Marchionatus Landgraviatusque titulo in republica Germanica principales et sublimi territoriorum potestate comprehensae dignitates denotentur, atque earum ratione sive initia causaeque, sive occasio data fuerit plures atque insigniores Principatus acquirendi, tamen crebro comitorum usu pateat notumque sit, atque ex rerum imperii principatuumque contextu intelligatur, Duces Saxoniae atque Electores, non aliter, quam Duces atque Electores summum in Confessu Electorum atque*

Imperii Principum reque publica Germanica locum dicendæque viritum sententiae (e) ius et privilegia plane regia atque immunitates maxime memorabiles et antiquas de non provocando ac non evocando obtinere. Quibus rebus maxime eminent Saxonica Domus, et hoc proprium ac peculiare habet, ut non alio, quam suo et Saxonico iure, cuius custos conservatorque, et ut stylo pragmatico loquuntur, summus Protector est Saxonicus Elector, utatur atque censeatur. Eo vid. Andr. Knichen, Dom. Arumæus, Jo. Limnaeus, et communiter iuris publici scriptores.

Fridericum gravem designatum regem Roman.] Vere prudenterque literis hoc mandavit, ut intelligat posteritas, quæ vires eius domus, quod nomen atque auctoritas semper fuerit. Vere, quia præter imperii acta, Albertus Argentinensis his verbis commemoravit. Principes Electores vocato Friderico Marchione Missenensi, ab nepote quondam Friderici imperatoris ex filia eius, genero prædicti Ludovici Principis defuncti, in principio mensis Iunii in Kans Bavariæ conveniunt, ubi inter eos actum est, quod idem Marchio prædictam Beatricem, olim Imperatricem in uxorem duceret, et de Romano regno ad eorum electionem intrmittere se deberet, Chron. p. 145. 146. Prudenter, ut hæc oblata Romanorum imperii gloria ab oblivione vindicaretur, cum sint, qui id dissimulent, præcipue scriptores Bohemici, quæ fatum ex eadem domo expertus est superiori sæculo Fridericus III. El. sapiens, quem eadem oblatae dignitatis augustæ gloria splendoreque Hispani fraudare voluerunt, atque eo consilio partem commemorationis de Friderico El. Instituta ex Chronico Funciano deleverunt. Verum cesit Fridericus gravis, et verenti ius potentiam dissidiaque Carolo Lutzelburgico haud invito ius suum vendidit, Alb. Argentinensis ibidem, ex eoque Hier. Mejerus in annalibus Carinthiæ lib. 9. cap. 13. Henr. Mutius Germanor. Chronic. lib. 25. Laurent. Peccenstein in Illustr. Wittikind. profap. in Friderico II. ex quibus constat, Fridericum Misniæ Marchionem imperatorem consalutatam consensisse quidem primo in eam electionem, mox autem artibus persuasionibusque Caroli IV. inductum, numeratis X. millibus argenti libris, promissisque aliis liberalissime factis delinitum, proposito destitisse, iurique suo penitus renunciavisse. Huius Friderici Carolus IV. in vita sua ab se descripta meminit atque affirmat, studio Ludovici Bavari imp. socii atque foederati Anglorum, sub Edoardo VI. contra Gallos, quibus Iohannes Caroli IV. pater militavit, stipendia meruisse, pag. 102. edit. Freher. Proinde nunc abunde intelligitur, secretum Caroli metum fuisse erga Fridericum, vicinum sane viribus validum, et expertæ fortitudinis, ac necessitudine Domui Bavaricæ innexum, sine cuius amicitia aut

non
(e) Sed ratione Principatus Hennebergici, non quæ Duces Saxoniae, sed quæ Condomini huius Ostrofranciæ Comitatus, dignitate Principali aucti, in Comitibus comparent, vid. Arum. Vol. 1. disc. 9. de Comit. Imp.

non consequi imperium, aut vix retinere potuisset. Quod sane exemplum pro eo, ac debuit, apud animum reputavit filius ipsius Sigismundus, Princeps, ut de eo scripsit Cominaeus, ingenio valens et longo rerum usu peritus, qui Friderici gravis nepoti cognomine bellicoso beneficiis magnopere obstrictus erat, non relicturus lapsas res, nec servaturus Bohemiam, si eo adiutore caruisset: qui amor mutuus non cum Lutzelburgicis imperatoribus extinctus est, sed in successoribus Austriis robur incrementumque cepit, quod vel ex historia Alberti nostri colligere plus satis licet, et alibi a me est copiose explicatum. Pertinetque huc pactum, quod dicitur, unionis, quod Rex Bohemiae et Electores Ducesque Saxoniae iamdudum iniverunt, et postquam Electoratu privatus est Iohannes Fridericus, de integro cum Mauritio confirmarunt, atque se perpetuo defensionis foedere obstrinxerunt, quod de pacto successionis vulgo interpretandi ansam dedit Eberhardus a VVeyhe. *V. Aët. Bohemica ann. 1548. edita, et Goldast. de regn. Bohem. lib. 6. cap. 18.* Cuius religio pacti maxime ei regno profuit, et novissime Ferdinando II. Caesari hunc fructum tulit, ut sociali bello ab Saxone contra dominatum externum defenderetur, et antiquo pactorum successionis necessitudinisque iure Domus Austria conservatur. Quamquam et prius, quam Austrii in perpetuam continuatamque eius regni possessionem venerunt, VVilhelmus Saxo, Friderici placidi frater prudentis moderatique Principis significationem dedit, quod regni eius ex affinitate potiundi spem ac necessitudinis cum Alberto II. Caes. et Ladislao eius filio, Bohemiae regibus contractae titulum omitteret. Omnino enim iuris sui rationes repraesentavit, sed consilium adipiscendae possessionis tranquillitati publicae amorique Austriae domus remisit, etsi quoque huic a Georgio Podiebracio et Vladislao Polono est praereptum, ac primum Ferdinandi I. auspiciis in ditionem potestatemque Austriae gentis rediit. Diserte enim Aeneas Sylvius, diligens illorum temporum scriptor id prodidit, et his verbis testatum reliquit, *pari ratione* (respicit ius uxorium a Casimiro Poloniae rege ex eodem capite praetensum) *Gvilielmus Saxoniae Dux utebatur, cui soror natu maior* (Ladislai posthumi, Alberti II. F. cui Annae nomen erat) *nupsisset: hystor. Bohem. cap. 72. ex quo repetit VVenceslaus Hagecius Chron. Bohem. part. 2. col. 166. ex eoque Martinus Boregk. Chron. Bohem. part. 2. col. 541. qui tamen mox de facto hoc dubitat, propterea quod in annalibus Misnensibus nil tale contineatur, quae ratio dubitandi cur nullum hic momentum habeat, quilibet intelligit, qui cum animo cogitat, non inesse vim in argumentis, quae ab silentio struuntur.*

Nobilem ab excepta Academia Pragensi.] Eam historiam erudite ac summam complexus est Matthaeus Drelierus, in oratione de Cancellarii munere anno 1594 Lipsiae habita. Adiungi possunt Iacobus Cardinalis Papiensis, P P P P 3 AENEAS

Aeneae Sylvii aequalis, nec diligentia inferior Comment. lib. 6. Paulus Langius in Chron. Citiz. anno 1408. Alb. Crantzius Vand. lib. 10. cap. 1. Iohannes Dubravius hist. Boiem. lib. 23. Venceslaus Hagecius Chron. Bohem. part. 2. pag. 66. Mart. Borcjk. Chr. part. 2. p. 343. Zacharias Theobaldus bell. Hussit. part. 1. anno 1408. unde ostendere liceat, Academiam Lipsiensem et coloniam esse Academiae Pragenfis, et literarum in Misnia instauratarum matrem, et fama usque eo floruisse, ut a viris doctis Academia augustissima appellaretur: quod didici ex epistolis sub initium superioris seculi scriptis, ut Balthafaris Licht, atque aliorum. Fuitque ibi Ioachimus Camerarius, quod olim in Vittebergensi nostra Philippus Melanchthon, uterque magnum Germaniae ornamentum, ille etiam ex Melanchthonis nostri, communis Germaniae praeceptoris, schola profectus, et de vita eius peculiari libro, lectu sane utilissimo, commentatus. Ad quem spectat laudatio Dav. Chytraei in vita Vlrici Sitzingeri: Camerario sufficit, a Pithoeo, summo inter Gallos viro, in magnis esse numeratum, in praefatione Paulo Aquilegiensi praemissa ad Basilium Amerbachium. Eandem ex literis gloriam aetate sua Austriae intulit Maximilianus I. studiosissimus Saxonici nominis, et Friderici bellicosi praeterito, atque Friderici sapientis praesenti exemplo incitatus. Nam in utraque domo iam diu laudabile institutum viguit, ut parem in republica cultum optarent, et acciperent mutuo ac traderent sibi exempla, et certamine quodam laudis ad se transferrent, quod usquam esset optimum publiceque profuturum.

Materna prosapia est Austriaca.] Cum familia haec sit antiquissima, tum divino consilio contigit, ut potentia eius toti Europae nota et testata sit, quippe quod huius maiorem partem imperio complectitur, et omnium aetatum seculorumque decus in terris maximum, ac venerabile apud barbaros virtute augusta tuetur. Id vero alias constat, quod tanta eius gentis amplitudo atque incrementa fuerint, ut maxima ex parte Europae Principes cognatione contingat, necessitudinique suae iam inde antiquitus innexos habeat. Initium evectae amplificataeque dignitatis fuit in Rudolfo Habsburgio, qui Germaniam diuturno interregno afflictam penitus atque conturbatam in veterem statum vindicavit. Cuius Filius Albertus I. ope Marchionum Misniae Adolpum Nassovium hostem atque aemulum debellavit, (f) ac interceptum genti suae Romanorum imperium recuperavit. Illiusque abnepos Albertus II. dignitatem augustam, quae ab excessu Alberti I. a domo Austriae diu absuit, perpetua descendentium serie usque ad haec tempora conservatam Austriae denuo intulit, a Friderico placido adiutus pariter ac inusitata fortitudine defensus. Fridericus III. Ernesti ferrei filius, caput fortuna

(f) *V. Praeter scriptores domesticos Chr. Iohan. Garzon. cum quo conf. Siff. Presb. ann. 1294. seq. Chron. Colmar. ann. eodem, Alb. Argent. Chr. p. 109.*

nae augustae salutemque prope omnem debet Ernesto, atque Alberto septemviro et Saxoniae Ducibus, suis ex sorore nepotibus. Maximilianus I. qui Germaniam legibus et literis ornavit, primusque imperii regimen, libertatis Germanicae fulcimentum, ac tribunal imperii augustum instituit, Fridericum III. Sapientem auctorem sociumque ardui consilii habuit, et Alberti ductu se ab interitu atque imperium a turbis liberavit. Similiter Carolus V. fortis, et omnibus maioribus suis maior Imperator Friderici III. integritatem atque constantiam est expertus. Nam huius auctoritate suffragii, et erga Austrios fide observantiaque Francisci I. (g) ambitus irritus fuit atque inanis. Mauritius quoque pro Caroli causa arma cepit, et pericula adiit, et belli eius in Germania, quoad libertas Germanica passa est, robur firmamentumque fuit. Ferdinandus I. et Maximilianus II. Caesares erga Protestantes aequi moderatique in Augusto Septemviro praesidium dignitatis suae firmum atque stabile collocarunt. Apud Rudolfum II. Caesarem aequae benignum et piis eximia et singulari gratia floruit uterque Christianus. In Matthiae obsequio firme constanterque perstitit Iohannes Georgius I. nil mutatus neque animo neque consiliis, praeterea obfirmatus contra factionem, quam quidam excitaverant nimia libertate luxuriantes, (h) Ferdinando II. ad cuius perniciem spectabat *Vnio*, proprio ac peculiari nomine fidelem operam, bellique Bohemici sedandi insignem, atque posteritati memorabilem curam approbavit, ac Caesari in praeceptis consilium verso rationes servandae pacis sapienter repraesentavit, cumque honesto et utili eius proposito vehementia quorundam obstaret, mentem nihilominus veterem voluntatemque in Austrios propensam retinuit, ac de integro amicitiam iunxit, bellumque fervide et infeliciter coeptum pacis pactione mutavit, filiumque Ferdinandi II. pacifici nomine vocatum suffragio suo ornavit, omni honore coluit, atque distracto turbis imperio decus atque auxilium comparavit. Leopoldo uni omnium retro Caesarum ex Ferdinandi propagine maximo potentissimoque saepe testatus est promptitudinem animi, et divisa intestinis motibus Germania constantiam servavit, et contra vim dominatumque externum opportunum auxilium tulit. Quas laudes, quibus gloriam nominis sui cumularunt Duces Saxoniae atque Electores, iidemque Misniae Marchiones, sua stirpe et Domus augustae necessitudine incluti, in Austriis Saxonisque monumentis copiose traditas passim licet reperire. Nunc reliquum est, uti moneamus, origines Austrias, quae nostris Principibus splendorem quoque connubiis au-

xerunt,

(g) Melchior Neofanius in *catal. Episc. Halberstad.* anno 1519. *lit. e. cum quo Conf. Sleid. comment. d. ann.*

(h) Vid. Thomas Carovaeus *ep. rer. Germ. ann. 1617. Carolus Caraffa in Germ. sacra restaurat. p. 53. 54.*

xerunt, esse repetendas ex *Chronico Murensi*, anno 1518. in lucem emisso, *Chronico Constantiensi*, quod recensuit *Iohannes Pistorius*, *Francisco Guillimanno*, praestantissimo rerum Austriarum scriptore, quo nemo doctius fabulas de ea gente in vulgus editas refellit, *Ponto Heutero*, viro itidem gravi et in rebus Austriis perquam versato, *Iacobi Menlii* peculiari libello de maiorum *Divi Maximiliani II.* monumentis, anno 1593. divulgato: *Iohanne Stumpffio*, *Gerhardo de Roo*, *Hieron. Megifero*, qui *Humbaldi* commenta, quae secutus est *Abbas Tritenbemi*, dudum repudiarunt, fontesque certioris historiae, quam *Albertus Argentinen*sis et *Iohannes Nauclerus*, quos imitantur fere Itali scriptores, aperuerunt. Qui annales condunt, alias inquirunt, utrum *Rudolfus Habsburgius*, primus huius familiae Caesar initia generis ducat a *Carolingis*. Quod de materna, de qua duntaxat quaestio est, propagine liquidum, et diu probatum est ex monumentis minime dubiis, inter quae praecipuam auctoritatem habent *membrae Trudpertinae*, quarum fidem nemo nisi temere convellat ac labefactet. Caeterum hoc alibi, quum considerandae genealogiae Francicae *Davidis Blondelli* occasio dabitur, expendam. Interim nunc vid. *Iob. Iac. Chiffletius vindic. Hist. cap. 4. et lib. Franc. p. 59. Gabr. Buccelin. part. alt. Germ. topogr. in histor. Agilolf.* Caeterum *Rudolfi Habsburgii* imago conspicitur in *Chron. Basileensi Christiani Vrsitii*, ann. 1273. Cineres atque ossa *Spirae Nemetum* in templo *Salicorum* imp. tumulis sancto condita sunt, *Hier. Megifer. in Diar. Austr. p. 72.* De loco sepulturae tacet *Iacobus Menlius* in monumentis *Austr. p. 32.* forte quia in *Austria* non reperit, quem in tumulis imperialibus *Spirae* reperire potuisset. Conf. *Michael Eyzinger* in *Thesauro Princip. pag. 46.* *Hardevvig a Dassel.* in imperat. descript. in *Rudolf. Habsburg.*

[*A Connado Kauffungo.*] Quid causae fuerit, cur *Kauffungus* nobilitatem generis, quam recte agendo amplificare poterat, crimine plagarii foedaverit, *Aeneas Sylvius*, cuius eruditione atque ingenii monumentis illa tempora illustrata sunt, praeclare commemoravit, gaudeoque merito, talem tunc extitisse virum, qui non magis *Bohemiae*, quam vicinae *Misniae* res actaque literis mandaverit, et ingenii bonitate usque plus consecutus fuerit, quam alii, praesertim aevo ipsius arte curaque consequi potuerunt. *Cunradus Kaufung*, inquit, nobili loco apud *Saxones* natus, bellicae rei peritus, manu promptus, et animo imperterritus, cum se patria pulsus, et paterna haereditate privatum per iniuriam *Friderici Saxoniae Ducis* (*Septemviri II.* huius nominis, qui placidi elogio celebratur) existimaret, scelus incredibile nostra aetate perpetravit: etc. Vnde perspicitur, quid mali pariat vindictae cupiditas, quae cum privatim iniusta sit, tum publice improba nefariaque habetur, quippe tanto peior, et plus nocitura; quanto maior sanctiorque est, erga quem exercetur. Vigebat aetate animoque *Kauffungus*, nec gloria generis carebat. Sed
irae

irae erat implacabilis, et audax ad omne facinus, ac ingenio plane militari, ut saepe magis impetu, quam ratione uteretur. Itaque iniuriam accepisse ratus, praesidium in ultione ponit, pietatisque erga patriam oblitus, consilium inuit auferendi duos Saxoniam Principes, Ernestum atque Albertum, in quibus tota tunc familia Saxonica innitebatur. Rem astu aggreditur, sociosque sceleris adhibet, et captos, patre absente, abducit, ut quod uni sibi acciderat, in omnes vindicaret, unde non privatae domus, sed familiae principalis rei que publicae conversio oriri, Saxoniaeque praesidiis, et Germania summis ornamentis spoliari potuisset. Verum non inulta perfidia fuit, et raptor mox suo malo didicit, consilia aduerso Numine suscepta fallere suos auctores. Haud dubie argumento providentiae coelestis, quae Principes seruare voluit, ut omnes intelligerent, eam stirpem non extingui debuisse, de qua Deus constitutum habuisset, ut posteris lumen ferret, et sacra et leges atque literas optimas instauraret. Quamquam et ratio suppetit, cur miremur malignum praefractumque Kauffungi animum, quem ulciscendi pertinacia sane in dementiam vertit, quod non consideraret, cum eo Principe rem sibi esse, qui iniuriam quae non ad unius perniciem, sed ad omnium illustrium familiarum et propinquae Austriorum Domus contemptum pertinebat, ubique persequi vellet possetque. Nam si raptor etiam per montes Bohemicos elapsus fuisset, amplum iter in ultiores terras profecturo adhuc restabat, et si in has quoque delatus fuisset, e manu Principis raptorem dedi volentis effugere non potuisset. Nam et barbari reges regum principumque causa tale scelus detestantur ac vindicant. Quapropter omnem rationis sensum ipsi malitia eripuit, ut non quid ex ea improbabissima ultione, futurum esset, sed duntaxat quomodo ulcisceretur, audacia furens cogitaret. Nec alioqui insolens in Domo Saxonica fuit, quod aliquos tanquam in sinu suo angues aluit, qui summa impietate vitae honorique Principum insidiati sunt, quod Mauritio apud Sivershusam fortissime pugnandi accidit, atque Augusto eius fratri cognitum est, quando Gvilielmus Grumbachius, profligatus perditusque homo, contra ipsius caput salutemque coniuraverat. Sed redimus ad infame Kauffungi plagium, quod non modo Boiemus noster, licet paulo diversis ab Aenea Sylvio circumstantiis, sed etiam *Georgius Fabricius in annal. urbis Misniae ann. 1455. orig. Saxon. lib. 7. p. 770. seq. Petrus Albinus Chron. Misn. tit. 21. Laurent. Peccenstein theatr. Sax. part. 1. cap. 11. Peucerus, Camenarius, Bucholcerus, Albizius, aliique enarrarunt.*

Iure haereditario adibant.] Huius divisionis frequens atque assidua recordatio esse debet, cum quod in Domo Saxonica solennis fuit, tum quod multis litibus postea ansam praebuit. Nam accepta ob comitatum Lesnicanum repulsa, ac dissidia, quae propter VVurzenam et cum primis Episcopatum

tum Naumburgensem anno 1542. inter Iohannem Fridericum ac Mauritium coeperunt, utiqve talia fuerunt, ut partim ex ea divisione oriri viderentur, partim bello in Saxoniae visceribus orto occasionem materiamque darent. Quod plane apparuit, quum Mauritius nulla persuasione adduci posset, ut Patris Henrici exemplum imitaretur, foederique Smalcaldico se adiungeret: non quod foederis ius esse sibi Protestantibusque Principibus nesciret, sed quia tale foedus ipsius rebus non expediebat, siquidem iudicabat, eo non posse se tueri commodum dignitatemque apud Carolum V. Imperatorem, fratremque ipsius Bohemiae regem, a quibus Ratisbonae et Pragae, facta etiam religionis retinendae cautione, multis atque gravibus rationibus inductus fuerat ad partes contra patruelem eligendas. Fuit enim hoc foedus Carolo V. maxime invisum (i) cum propter Iohannem El. qui eius ineundi auctor fuerat, tum propter Iohannem Fridericum successorem, qui illius renovandi continuandique curam atque munus gesserat, eoque haeres factus erat paternae offensae, quae tanta fuit, ut Iohannes, quoad vixit, non posset a Carolo V. impetrare electoratus insignia, (k) essetque haec significatio amittendae eius dignitatis, et sive id obtentui sumtum, ut censet Thuanus, sive verus metus fuit, a domo Saxonica alienandae, nisi Mauritius in Imperatoris partes iret, latamque in Iohannem Fridericum proscriptionem executioni daret. *Vid. acta Bohemica, in qua capita atque fontes huius historiae sunt, et unde rivos suos deduxit Iohannes Sleidanus, qui accurate diligenterque haec commemoravit, post quem Frid. Hortlederus in eruendis his actis longe utilissimam operam posuit, atque huius belli initia causasque ex veris atque incorruptis monumentis desumpsit.* Et si autem habita prudentiae humanae rerumque Saxoniarum ratione Carolus V. sine Mauritio, nunquam id bellum ad optatum speratumque exitum perducturus fuisset, tamen ab eo tempore, quo hic a Iohanne Friderico offensus, se causamque a Smalcaldicis disiunxit, haud dubium commutationis omen

(i) Hinc locum, ubi coaluit, victo Iohanne Friderico, excindere decretum fuit, nisi Mauritius intercessisset. *Vid. VVolfsg. Moller in vita Georgii Ernesti Principis Henneberg. Cyr. Spangenberg. Chron. Henneberg. lib. 5. cap. 53. Huc pertinent quorundam atque exprobrationes Grawvellani apud Leodium in vita Friderici II. lib. 7. p. 139.*

(k) *Vid. resp. Protestantium ad proscriptionem Caroli V. ann. 1546. Sleid. ad ann. eundem. Peccenstein in VVitik. profap. in Iohanne El. is enim non modo foedere Smalcaldico, sed etiam contradictione publica nomine foderatorum Smalcaldicorum, facta, reiectaque Ferdinandi I. Regis Rom. electione Carolo V. Ferdinandoque maxime se exosum fecit. Vid. Sleid. comm. 1, 76.*

omen (1) dedit, factumque est postea eo dissidio, ut agnati bello committerentur, resque Smalcaldicorum in deterius vergerent, ac tandem prorsus laberentur. Cuius dissensionis, quae illo quidem tempore Saxoniam perturbavit, initium hoc fuisse refert Iohannes Sleidanus, scriptor fide atque industria eximius, *comment. lib. 14. Lti, inquit, erat de finibus et oppido quodam (VVurzenam nominare debuit) et Pflugii (praenomine Iulii, viri prudentis et docti, atritus Pontificii tenacis) causam non obscure probabat etiam Mauritius, (m) commendantibus cum propinquis (diu enim gens Pflugia in Domo Saxonica gratia, meritisque floruit, praecipue apud Georgium et Henricum fratres, ac clientelis necessitudineque tunc maxime valida inter Misniae familias fuit) Haud multo post haec subiungit. Initium fuit hoc offensionis inter ipsos, quae post aucta tempore, gravissimum Germaniae vulnus infixit. Vid. *comment. lib. 17. et 18.* Id enim vanum futileque est, quod de contentione inter utrosque ex aleae lusu orta vulgo memoratur: ut mirum videri debeat, cur Georgius Hornius hoc commentum insectatione dignum repetere nuper, et veris inter utrosque Principes excitati dissidii caulis annumerare voluerit, *Orb. Imp. IV. period. can. VII.* Quod summo viro, Iacobo Augusto Thuano, licet extero, et saepe etiam alias in rebus nostris hallucinato, perspectum nihilominus exploratumque fuit: tamen nescio quae de causa, et forte per incuriam Io. Sleidano eius fabulae*

Qqqq 2

(1) Tale quid iam diu ante praesagiverat Fridericus III. sapiens El. qui simul ac cum fratre Iohanne aliquando e navigiolo apud VVittebergam exiverat, illud statim ruptum confractumque vidit, quod in omen Saxonicae domus bello distrabendae accepit, dicens: profecto metuo post nos nostrae navis, id est, domus Saxonicae, dilacerationem. Philippus in *Loc. Manl. et Gass. Peucerus de divinat. pag. 44. 45.* cui dicto fidem fecit eventus, coepto bello Smalcaldico, spectatque huc omen Iohannis Constantis apud Peccenseinium, quod a feris se fugientibus cepit. Proinde recte scripsit Boemus nil perinde Saxoniae nocuisse, ac intestina dissidia, quibus submotis sane felix invictaque fuit.

(m) Hoc dextre est interpretandum, et ea quidem ratione, ut intelligatur, non esse quaestionem de iure territorii in Episcopum Naumburgensem iam olim Domui Saxonicae in eum tanquam Praesulem provincialem conveniente, quod certe Mauritius in dubium vocare noluit, ne iura Saxonicae domus, in cuius patrimonio ditioneque isto Episcopatus est, imminueret, sed de eo duntaxat controversia erat, an ad eius Episcopatus, potestate territorii Saxonici indubie semper comprehensi, administrationem habilis aptusque esse posset Pflugius, cuius sane favor apud imperatorem ex causa religionis, apud Mauritiū ob propensum animum erga familiam suae ditionis, de patre ac de se bene meritam, atque adeo ex ratione civili fuit, unde simul a Carolo et Mauritio, victo socialibus armis Iohanne Friderico, Iulius Pflugius est restitutus.

bulae originem acceptam refert, *hist. lib. 2.* De caetero statuendum est, Mauritium maxime a Consiliariis, quos ex aula Georgii retinuit, esse excitatum, ut pro causa Caesaris bellum patrueli faceret, quem non modo ipsi odio habebant, verum etiam sciebant, multis modis Imperatori esse exosum. Quod peculiari epistola questus est anno (n) ante, quam fatali praelio Iohannes Fridericus apud Mulbergam castris exueretur, atque ita foedus Smalcaldicum, quo nullum Caesari inuisus, nullum formidabilius fuit, finiretur. Vtunque autem haec gesta sunt, tamen eius divisionis, unde duae propagines extiterunt, quarum una *Albertina*, altera *Ernestina* dicitur, memoria omnibus seculis conservari debet, et optari, ut restituta per Mauritium pace, firmataque per Augustum concordia, una inter propinquos animorum voluntatumque consensus fit, et paribus consiliis vires atque nomen Saxonicum augeatur.

Libertatis signum, a Rolando nominata.] Fabulae de Rolando fictae initium dedit Turpini auctoritas, quam falsam esse, dudum intellexerunt docti, qui ad vetera monumenta studium diligentiamque adhibuerunt. Non tamen defuerunt, qui commentum votis atque plausu exciperent, quo numero sunt Erpoldus Lindenbrogius, vir alioqui solers et eruditus, in *Chron. Carol. M.* nec meritis diligentiaque minor Reinerus Reineccius in originibus Francorum, poetae Saxonico anonymo praemisissis, Ernestus Brotuffius in *Chron. Merseburg. lib. 1. cap. 21.* VVilh. Dilichius in *Chron. Bremenf. Cyr. Spangenberg. in Chron. Saxon. Abrah. Bucholzerus in Ind. Chronol. Dan. Pareus hist. medull. p. 596.* Georgius Sabinus de *Caesar. Germ. lib. 1. Chronic. Cario-Peucerianum lib. 4.* Gyrard. in *hist. Franc. Sabellicus, novissime Buceolinus Monachus VVeingartenfis.* A quibus discessere Io. Gryphander opere eruditissimo de *VVichbildis, Melch. Goldastus, eum Ducem auctoremque secutus, cum de privilegiis civitatis Magdeburg. commentaretur, quae sententia cum veritate congruit, et sponte sequitur ex firmis historiae argumentis, ac iudicio actorum Carolino Saxoniorum, atque ratione ad fidem Francicorum annalium, priscorumque monumentorum conformata, et recte diligenterque examinata sustinetur.* Figmentum de statura eius in vulgus sparsum confutavit Hubertus Thomas Leodius de *vita Friderici II. Palatini, quippe sepulchro eius, quod mentiendi licentia tam celebre fecerat, praesens ac fide dignus ἀυτόπτης.* Id vero alias perspectum est atque cognitum, *Rudlandi praefecti apud fines Britannicos meminisse inter scriptores Carolingicos, Eginhartum cap. 9. de vita Carol. M.* Sed is longe diversus a Rolando Pseudoturpini est, nec palatii Comes, sed littoris Britannici praefectus fuit, neque

(n) *M D XLVI. Sleidan. ubi summam epistolae ad Mauritianos ordines dimissae refert.*

contra Saxones, quod de fabuloso Rolando traditur, sed contra Vascones, appetita etiam morte, fortitudinem suam illustravit, neque a peringenti aut immani mole, qualis gigantum est, celebratur: Etsi omnino censeo, Pseudoturpinum a Rulando illo vero sumfisse occasionem fabulandi, et decepisse viros meritis in historiam Germanicam eximios. Haud recte etiam Iohannes Stumpfius eum nominavit Palatinum Comitem et peringentis staturae: *Chron. Helvet. lib. 3. cap. 86.* ineptit certe *Adolarius Erichius in Chron. Iuliacensi pag. 188.* qui comminiscitur gigantem, quem Saxones Slaviqve non secus ac malumgenium timuerint, sane Rolandum, ut apparet, indicans. Quanto rectius Goldastus hoc expendit, quum Rolandi nomen, unde statuæ Rolandinae appellationem sortitae sunt, non personae, sed rei denotandae impositum esse tradit, eo quidem instituto, ut esset indicium dicundi iuris, ac publicum et fixum statutumqve signum liberi iudicii imperatorii. Atqve his statuis vetustas magnam post conciliavit dignitatem, usque eo, ut multi hinc petant argumentum libertatis imperialis Urbium Germanicarum, nec tempora, nec libertatem distingventes, et quod inde sequitur, plurimas quoque municipales Vrbes loco numeroque imperialium per absurde habentes.

Alberti degeneris iniuria.] Inde notum redditur atqve manifestum, fuisse Albertum impotenti animo, moresqve ab adolescentia egregios atqve optimos vertisse in perniciem suae stirpis, et summam arctissimamqve necessitudinem aciura sanguinis studio externi nominis et coecae praecipitiqve cupiditati posthabuisse, atqve ex ea causa cognomen *degeneris* traxisse. Is fuit Henrici illustris filius, Friderici II. Imp. Hohenstauffii gener, stirpe indoleqve inclutus, nisi quod malo post exemplo mutatus, *Thuringiae Landgraviatum* a patre cognationis, acquisitum, et iure belli, transactionis atqve Caesareae concessionis firmatum a familia primi acqvirentis atqve sanguine suo, cui iure nascendi statim atqve ea lege debebatur, ut Alberti iudicio voluntateqve auferri non posset, abalienare voluit, eoqve consilio Caesari Adolpho alienigenae vendidit, Misniaeqve invadendae aditum communivit, V. Siff. Presbyter ann. 1275. 1294. Chronicon Colmariense ann. 1294. 1295. Albertus Argentiniensis pag. 109. Levoldus a Northof. in Chron. Marcano ann. 1293. sigillatim Iohannes Garzo Bononiensis de factis Friderici et Dizmanni, quem in Germanicum convertit Ernestus Brotufius, Paulus Langius in Chron. Citizenf. A. 1294. Erphesfordensis cap. 71. 73. 78. Georg. Fabricius Or. Sax. lib. 6. qui cum Garzonis Itali narrationes ad vivum exigit, tum observat, in plerisque esse emendandum praesertim in gentili Apollonii nomine, quod historia Misnica ignorat. Laur. Peccenstein th. Sax. part. 1. cap. 2. Iohannes Bangius et Iohannes Binhardus Chron. Thur. Ann. 1289. David Chytraeus Saxon. lib. 6. pag. 168. Caeso post Nassovio, nihilo melior fuit Albertus Austrius Caesar, neque pro

eo, ac debebat, gratiam Marchionibus retulit, quippe non Thuringiae modo, sed etiam Misnicis fodinis infidiatus, peiora, ut videbatur, ausurus, nisi a Iohanne patrueli interemptus fuisset. Erphesfordensis hist. Landgr. Thur. cap. 83. De Alberti Caesaris caede vid. Albertus Argentinensis Chron. A. 1308. Chron. Basileense Vrftifii lib. 3. cap. 5. inde sane scriptores Helvetii initium capiunt pulsae Nobilitatis Helveticae, quae gravissimas poenas Alberti Austru filii, paternam necem a paucis patratam in omnes vindicantibus pependit, maior pars solum mutavit, multi arcibus privati, in exilium iverunt, alii vita factoque innocentes in terras proximas delati, familias dudum conditas, imaginibusque decoras instaurarunt, ac ad veterem stirpis suae gloriam virtute atque meritis maximis ingentem cumulum addiderunt, quorum posterius hodieque Serenissimi Saxoniae Electoris consilia labore, curis atque vigiliis moderantur, atque hoc agunt, hoc nituntur indies, ut literae atque leges floreat, et mercedem quisque ac fructum honesti studii capiamus, de quibus alias dicetur latius, cum de familia atque genere incluto Dynastarum Misniae, ac nominatim de originibus illustrissimorum Baronum FRISIORVM commentabor. Interim Helveticarum familiarum fata ac vicissitudines videas apud *Albertum Argentinensem Chron. ann. 1308. Iosian Simlerum in praefat. de republica Helvetior. Io. Bapt. Plantinum de Helvet. antiq. et nov. p. 194.* Constat enim ex Francisco Gvillimanno, accurati iudicii et multae diligentiae historico, ante hanc conversionem et illustrium apud Helveticos numerum amplissimum, et auctoritatem primariam, et bona atque facultates luculentas fuisse. Nominat enim Comites Baronesque coniunctim plures, quam ducentos, qui a maioribus deductam atque traditam illustrem nascendi dignitatem memorabili ista Helveticarum familiarum conversione in alias Germaniae regiones proximasque oras intulerunt, splendoremque inclutae stirpis postliminio ab augustissimo Ferdinando receperunt, a cuius maioribus ad migrandi necessitatem redacti, hoc virtute atque consiliis bene sapienterque datis consecuti sunt, ut ab eius successoribus maxima atque illustria voluntatis studiique testimonia, et cumulatissima ornamenta acciperent ac benignissime haberentur.

Carolus Burgundus regem Galliae Belgicae et Burgundiae inaugurari se volebat.]
 Vera haec sunt, atque unum hunc ex omni Ducum Burgundiae numero opibus ac potentia maximum declarant, non modo quod regis Burgundici titulum affectasset, sed quia potentissimis Europae regibus, & ipsi etiam imperatori maxime esset formidabilis. Princeps ingenita virtute magnus, sed ferociori animo praeditus, et *audax pugnaxque* nominatus. Neque id perperam a Boiemo est traditum, quod una regis Galliae Belgicae titulum cupisset, optassetque sibi dari, quandoquidem certis indicibus testatum fecit, quod stude-

deret Galliam Belgicam rursus cum Burgundia coniungere, regnumque Arelatense de integro stabilire, quod Gallis, qui non quidem ius, sed possessionem duntaxat regni Arelatensis regno Germaniae interversam ad se transtulerunt, tantum metum incusit, ut Ludovicus XI. a nemine magis, atque a Carolo pugnace sibi timeret. Vid. Iacobus Meyerus, scriptor annalium Flandricorum eruditus ac diligens *lib. 17. pag. 412.* cum quo conf. Philippus Cominaeus testis non modo auritus, sed oculatus rerum inter Ludovicum Carolumque ducem actarum, et vir iudicii prudentiaeque exquisitae, nisi quod transfuga, et propter mores ingeniumque Caroli penitus explorata, prope proditor sui Principis factus est. Emmanuel Metteranus testatur, Carolum tam vasto fuisse animo, ut Alexandrum Carolumque magnos aequare optaverit, *lib. 1. hist. Belg.* Constatque alias eum inusitato apud Belgas exemplo ius creandorum Comitum A. M CCCC LXXIII. usurpasse, et Brugis Iohannem Cromium Comitis Hannoniae honore auxisse. *Aub. Miraeus Not. Eccl. Belg. p. 706.* Quae fama ad exteros dimanavit, et tantam illi auctoritatem conciliavit, ut ab Hermolao Barbaro Venetorum legato et Iasone Mayno, iureconsulto atque oratore Mediolanensi rex Belgarum appellaretur. Estque mihi cognitum, iam ante Carolum in spem regiae dignitatis consequendae venisse Philippum bonum eius Patrem, cuius rei extat testimonium atque exemplum apud Aeneam Sylvium scriptorem eorum temporum iudicio industriaeque gravem, qui ad Philippum perscripsit, hanc esse sibi ab imperatore datam animi significationem, quod cuperet, regni insignia vicariusque Galliae Belgicae titulum atque munus conferre, *epist. 395.* Sed multum abest, quo minus credam, serio id cogitasse Fridericum, imperatorem, ut qui nollet hunc ducem nimis crescere, ac quid ex eo futurum esset, accuratius in animo reputaret. Communis enim tunc imperatori cum rege Galliae erga nimia Burgundi incrementa metus erat: quoniam rebus Germanicis valde utile futurum fuisset, si citra periculum imperii tale quid fieri, Gallisque duntaxat tam potens vicinusque aemulus opponi potuisset. Verum quia tam ingentem Burgundi potentiam neque sibi, neque imperio conducere existimabat, totum hoc negotium irritum infectumque mansit. Per magna enim tunc de Philippo bono erat opinio, atque tanta eius nominis passim auctoritas, ut inter felicissimos ditissimosque illius aevi Principes numeraretur. *Aeneas Sylvius, post commutato nomine Pius II. commentarior. lib. 3. pag. 69.* Praeterea tanta cura diligentiaque res suas principatumque muniebat, ut unus quoque ille regi Galliae formidandus esset, *Iac. Meyer annal. Flandr. lib. 16.* Haec et talia Burgundiae Ducum praekoniam tanti aestimavit Ioh. Iac. Chiffletius, ut Ducatum eum omnibus Europae Ducatibus anteferebat, et pari cum regibus iure habendum esse censeret, *Vind. Hist. cap. 14.* Ut exinde etiam intelligatur, ex quo fonte

fonte manaverit Caroli V. Imperatoris consilium, quo destinabat Burgundicas provincias redigere in regni Burgundici titulum, quod cur non successerit, haud potest esse iis obscurum, qui cognitam habent dissimilitudinem morum institutorumque, quae in singulis provinciis valebant, atque tanti momenti erant, ut Caroli propositum, firmandae alioqui Hispanicae monarchiae utilissimum, si aequae promptum effectu, ac citra periculum turbarum fuisset, omnino impedirent. *Fam. Strada bell. Belg. dec. 1. pag. 19. 20.* Cuius rei cum oblivisceretur Philippus II. et passim instituta legesque, cum quibus respublica illa quasi nata erat, abrogari cuperet, et in viso crudelique Ducis Albani regimine unum in omnes ibi dominatum moliretur, motibus Belgicis occasionem praebuit, annoque M D LXXXI. insigniori provinciarum parte excidit, de quo argumento alias a me traditum est in notis ad epistolam nomine Belgii ordinum ad Philippum II. perscriptam, superiori anno editis. Cum vero ad Carolum pugnacem revertimur, tum merito eius vicem dolemus, quod non perinde ac pater Philippus bonus se gereret, neque magnanimitatem cum prudentia atque moderatione coniungeret, oblitus cum quo rege sibi res esset, quem Cominaei iudicio constat non uni regno, sed paene terrarum orbi regendo fuisse suffecturum. Caroli vitam literis mandavit Adrianus Barlandus non ignotus apud Belgas scriptor, in *Chronico Brabant. Ducum pag. 22. ac historia Comitum Holland. et Zeland. p. 297. cum quo legantur Philippus Cominaeus lib. 7. de reb. Lud. XI. Iacobus Meyerus annal. Flandr. lib. 17. Io. Isaac. Potanus hist. Gelr. lib. 9. Iacobus Marchantius non incelebris, neque in ultimis habendus rerum Flandricarum scriptor, de reb. Flandr. memorabil. pag. 82. Aegidius de Roya annal. Belg. ann. 1278. Pont. Heuterus rer. Belg. lib. 1.* Fuit illi causa exitii nimia ferocia, et contemptus salutarium monitorum, quod non audiret, qui ipsam a Campibagio italo, perdidissimo homine, dehortabantur, ut merito prudens rerum earum aestimator cogitet, a Deo in eum ob non servatam Connestablio fidem poenam esse constitutam, quod affirmat Cominaeus, nec qui eum alias pungit, dissimulare potuit Iac. Meyerus, Carolum favore divini Numinis, quod improbe dedendo Connestablium offenderat, destitutum fuisse. Atque hoc indicio omnibus regibus Principibusque esse possit, iustitia et fide regna firmari, contra fraudibus pactorumque violatione labefactari penitus atque subverti. Itaque caeso Ann. M CCC LXXVI. apud Nanceium Carolo, pristina Burgundiae, maiorisque parte Europae, quae ab ea sive robur, sive certam perniciem expectat, facies multum est conversa atque commutata: nascentibus quotidie bellorum causis, gliscentibusque aemulationibus, quarum materia etiamnum inter Austrios Gallosque superest, ut proximum bellum Gallo-Batavum testatur, in cuius partem venere Austrii, quia in eo totius Europae libertas Hispanicique Belgii securitas vertebatur, de cuius initiis causisque in historia bellorum novissimorum cap. 3. a me est commemoratum.

Dresdaeque discescit.] Huius longinqui itineris brevem et compendiarium narrationem complexus est *Cyriacus Spangenberg lib. 5. Chron. Hennebergici cap. 36. ann. 1476. add. Georg. Fabricius or. Sax. lib. 7. ann. 1476.* Id prisca imitatione moris, et multorum retro Ducum Saxoniae exemplo, Albertus alioqui rituum, quos a maioribus acceperat, tenax, Pontificiisque placitis, ut tunc seculum erat, aslvetus, animi religione solvendi causa suscepit. Quale pari instituto confecit Ann. MD XLII. *Iodocus a Meggen*, illustri apud Helvetios familia ortus, praelo Iohannis Mayer A. MD LXXX. Dilingae excusum, et meo quidem iudicio dignum, quod cum peregrinatione sacra Alberti nostri contendamus. Caeterum prima religiosa e Saxonia profectio, quam ego quidem sciam, instituta est seculo XII. quam monumentis ad posteritatis memoriam commendavit *Arnoldus Lubecensis, Helmoldi continuator, Chron. Slavon. lib. 3. cap. 7. ex eoque, ut solet Albertus Crantzius Saxon. lib. 6. cap. 20.* Cum vero sui quisque religione voti se obstringeret, tum ea, quae itineris causa nuncupari solebant, inprimis ad Palaestinam, superstitioni more seculi, pertinebant. Si vero graves causae obstabant atque impediabant, quo minus peregrinatio in Palaestinam susciperetur, veneratione sedis pontificiae perfectum hoc pietatis negotium censebatur. Unde nata est formula *voti pro adeundis liminibus sanctorum Apostolorum.* Cuiusmodi fuit Popponis Comitis, cum prohibitus esset adire Palaestinam, apud *Cyr. Spangenberg. Chron. Henneb. lib. 2. cap. 16.* atque *Ernesti Septemvirii, de quo vid. Georg. Fabricius orig. Sax. lib. 7. pag. 786.* Quamquam autem multae inde molestiae difficultatesque proficiscentibus oriebantur, tamen existimabant hoc officium Deo Ecclesiaeque Romanae deberi, quod a Friderici III. Sapientis excessu finem habuit, siquidem is inter Duces Electoresque Saxoniae ultimus fuit, qui Pontificis causa Romam iret, et voti religione obligatus Palaestinam inviseret, ac apud sepulchrum Christi officium pietatis faceret, et prout tunc consuetudo erat, testaretur, nomen atque dignitatem sanctae eius regionis, ubi primo salutares doctrinae atque veritas orbi illuxissent, cordi esse sibi. Vid. *Fabr. orig. Sax. lib. 8.* Ea peregrinatio incidit in annum MCCCC XCIII. viginti post annis, quam Albertus animosus ex eadem causa eo se contulit, instituta. Cuius monumenta itineris hodieque in hoc oppido visuntur, picturisque et imaginibus partim expressa, partim ex longinquis locis eo asportata, de quibus legi expediat *Balthasaris Mencii syntagma epitaphiorum VVittebergae lib. 1. pag. 14. 24. 49. seq.* Redux enim Fridericus templum arcis recens ab se conditum magnifice ornavit, et quanto apparatu potuit, dona atque munera in illud intulit, sanctorumque reliquiis iuxta usitatum illorum temporum morem auxit, atque excitato post literarum atque eruditionis domicilio nomen sapientis accessione tituli decoratum, sempiternae hominum memoriae commendavit. Spectatque huc, ut

de modo et ritu creandi milites sepulchri Christi dicamus, sed quia id late executus est Iodocus a Meggen. cap. 12. peregrinationis Hierosolymitanae, nunc supersedebimus hoc labore, et cum dabitur alias occasio scribendi de templariis, hoc ut par est, a prima origine repetemus, Tantum hic ad gloriam praedicti itineris sacri pertinet, quod *Albertus in Palestina equites auratos creavit*, loco quam a Saxonia, unde profectus erat, disiuncto, tam ad memoriam institutae eius peregrinationis illustri atque sancto. Quod singulare est, atque recordationis causa factum intelligitur, gnaro moris ritusque Principe, quod qui eo proficisci solerent, iter cuperent esse sibi honorificum, atque huius accessione ornamenti fructuosum. Fuitque haec causa, cur multi a *Gvardiano sepulchri Christi, titulo militum sepulchri Christi* ornari voluerint, putaverintque hoc et sibi esse honori, et testimonium peregrinationis luculentissimum fore. Sed quibus eo rationibus adductus fuerit Albertus, infra exposuit boiemus. Non eo sane instituto, ut ius creandi auratos equites sibi temere arrogaret, sed ut per se ipse efficeret, quod in eo loco constitutus, efficere aliter non poterat, et cum ita ferret consuetudo, ut illuc profecti a *Gvardiano* ornarentur, ipse hoc munus per se Princeps obiret, et hanc suae voluntatis in socios itineris significationem daret, *Gvardiano*que auctoritatem cum gravitate coniunctam luculenter demonstraret.

Belgica duo bella gessit.] Alberti magnitudo animi, et merita in *Domum Austriam*, tot et tanta, et tam eximia fuerunt, ut non exteris modo, sed etiam hostibus celebrandi occasionem dederint. *Fridericus III. imp.* eum magna laude dignitateque ornavit, et suae domus atque imperii fulcimentum, quin imo *patrem suorum et custodem salutis publicae*, appellavit. Eius filius *Maximilianus I.* eo duce atque auctore gloriam pariter ac salutem suam vindicavit, fassusque est, ei deberi, quod pater *Viennam*, ipse vitam retinuisset. *Innocentius huius nominis II. X.* Pontifex, dum cogitaret, quae pro tuenda imperii dignitate Albertus suscepisset, usuique omnibus, et ornamento patriae suae fuisset, eum *dextram imperii manum* non inavit. Similiter viri graves ac laude ingenii florentes censuere. Albertus *Cranzius*, *Paulus Langius*, superioris seculi scriptores, cumulum eius laudi addunt, et auctoritatem virtutesque certatim praedicant. *Pontus Heuterus* Vir in tabulariis Belgicis apprimè veritatus, *Principem omnium ore merito celebratum* vocat, meminitque apud *Belgas* tantam eius fuisse admirationem, ut neminem illi fortitudinem armorumque peritia anteferrent, et quem *Saxonem* dicerent, eundem animosum denotarent, *rer. Belg. lib. 5. ann. 1500.* *Iohannes Isacius Pontanus* eruditus rerum *Germanicarum* scriptor, eadem fide parique laude de eo commemoravit, *hist. Ger. lib. 10. ann. 1488.* *Nicolaus Bellus*, qui res *Austrias* literis mandavit, non tantum administrationem *Belgii*, sed etiam tuendi *Philippi Archiducis*

chiducis Maximiliani F. muntus ipsi creditum commissumque fuisse affirmat, *Laur. Austriac. lib. 13. p. 59.* Pro certo habeo, id Bellum hausisse ex Adriano Barlando, teste susceptae huius dignitatis, *in Chron. Brabant. cap. 162.* Vbbo Emnius prudentia usque rerum, et dignitate meritorum famaque validum fuisse tradit, usque eo, ut Maximilianus I. inductus fuerit ei Frisiam tradere, certa successionis lege pactoque retinendam, cui renunciavit Georgius Saxoniae Dux, *rer. Fris. hist. lib. 37. collat. cum lib. 48.* Vidi tabulas anno 1498. die 20. Jul. confectas et legi, quibus Alberti virtus, et in rebus tractandis industria mirifice praedicantur, unde verba quaedam huc pertinentia adscribam, ut fontes praebeam, unde tantarum laudum rivuli ducti sunt, et posteris, ut sane debent, eius Herois memoriam colant atque venerentur. Ita autem Maximilianus augustinus et sensit de ipso, et scripsit. *Albertum Saxonem cognatum nostrum praeclare de Parente nostro Friderico, et nobis ipsis, nostroque Filio Philippo Burgundiae Duce, totaque imo Germania, communi patria, pace belloque merito, Gubernatorem Frisiae (utriusque, id est orientalis atque occidentalis, ut tradit Pontus Heuterus, rer. Belg. lib. 5. ann. 1498. diploma, quod fallere non potest, has Frisiae Alberto in potestatem traditae partes enumerat, Ostergoam, VVestergoam, Sevenvoldios, ditionem Groninganam, Ditmarfos littorales, VVorstenes, Stellenvverffios, quibus finibus non describitur Frisia orientalis, quae annis ante XLIV. Comitatus titulo a Friderico III. Imp. ornata fuerat) cum nomine Potestatis (vero et cum omnibus Principis regalibus coniuncto dominio, salvo clientelae erga Caesarem Comitemque Hollandiae, ut tunc status erat, nexu, quod cum ex diplomate allegato intelligitur, tum ab Heutero explicatur) damus.* Caetera diplomata, quibus sempiterna laudis Alberti testificatio continetur, omitto, quoniam multa et varia sunt, mihi que sufficit, indicasse monumenta, ex quibus cum de eius magnitudine animi, tum maiestate operum cognosci potest. Fuit ei capax regiae dignitatis (o) ingenium, indolesque excelsa, atque robur pace belloque invictum, et in rebus tractandis agendisque gravitas atque diligentia singularis,

Rrrr 2

ardor-

(o) De regno Bobemiae ad Albertum delato vid. *annales Neustadiensis, quos sequitur VVolfz. Grauf. de Or. El. atque Ducum Saxon. in Alberto. Eorum fidem in medio relinquit Georg. Fabricius, non de facto, sed de sincero Bobemorum erga Albertum animo dubitans, Or. Sax. p. 803. Martinus Boregk explicatius testatur, regno Bobemico factionibus distracto, Albertum vere atque re ipsa ab aliqua Ordinum parte regem Bobemiae fuisse electum, Chron. Bob. part. 2. pag. 572. Quod praeterit VVenescsl. Hagec. Chr. Bob. part. 2. ann. 1471. De filia Georgii Podiebracii Bobemiae regis Alberto in matrimonium collocata vid. Io. Dnbmyus hist. Boiem. lib. 30. pag. 245. Chronicon Saxonicum pag. 467.*

ardorqve ad gloriam maximus, ac in exeqvendis negotiis celeritas atqve vis inusitata, ut in eo et vivum Herois exemplum intueri, ortumqve felicissimae propaginis Albertinae colere atqve aestimare debeamus. Nam unus ipse Matthiae Vngariae regi fortissime restitit, et Friderico III. Austriam haereditariasqve regiones asseruit, ac bello Veneto Vngaricoqve Maximilianum adiuvit, illustratoqve ultra Alpes nomine, atqve Turcis etiam formidato, contra Gallos Belgio inbiantes arma cepit, Belgasqve, qui partes Austrias deseruerant, ad obsequium redegit, ruinasqve Austriae pariter et Germaniae manu consiliisqve suis fulcivit. Princeps omnino dignus, ut a Michaelae Boemo victuris literarum monumentis illustraretur, atqve a me duntaxat exigua hac accessione laudis ornaretur, ut habeat non iniqua posteritas, quod perpetuis sermonibus celebret, quippe ad quam pertinet, ut suam cuique decus re- pendatur.

XLVII. APPENDIX AD VIT. ALBERTI III.

GERMANI prius bello, quam literis florere, et postquam his etiam ornare se atqve instruere coeperunt, non tamen omnes aequaliter, nec uno eodemqve tempore insigne hoc perpetuumqve ingenii decus sibi compararunt. Prisca enim illa gens, contenta rebus, quas ratio haudquaquam excultissima praescripserat, fre- taqve militarium exercitatione virtutum longissime a studiis sapientiae se- disiungebat, et multo ante rectis moribus honestaqve consuetudine, quam legibus utebatur. *Vid. Tacitus German. cap. 19. idem de Gotis dicitur apud Isidorum Chron. Goth. Era D IIII.* Postea sensim erudita est liberalibus artibus, et aeternum praepotensqve Numen religiose coluit, atqve summum pietatis industriaeque fructum cepit, quoad in ea doctrina disciplinaqve sanctissima perseveravit. (a) Ea vero laus primo duntaxat ad eos pertinuit, qui Cirshe-
nans

(a) Irenaeus Polycarpi discipulus adversus haereses lib. 1. cap. 3. a quo memoratur *αἱ ἐν Γερμανία ἰδρυμέναι ἐκκλησίαι* (Ecclesiae in Germania constitutae) consentit Tertullianus, primus inter Latinos patres scriptor, qui cum Irenaeo ex II. seculo in III. initia se porrigit, libro adv. Iudaeos cap. 7. Non ea Germaniae nozione, qua magna sive trans-rhenana, quae tunc plane barbara fuit, et reconditas literas religionemque veram ignoravit, comprehenditur, sed qua figura quaedam loquendi tantum denotatur Germania Cirsbenana, Romanisqve obnoxia (unde et Germania Romana nominatur, ut a barbara, et qua trans-rhenum iacet, distingvatur) et ad Orientem sita, propter quam